

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

SOSYAL DIŞLANMANIN EVLİ OLMAYAN
KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

PINAR YAVUZ

1741013008

DANIŞMAN

DOÇ. DR. RECEP KAPAR

EYLÜL, 2020

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

SOSYAL DIŞLANMANIN EVLİ OLMAYAN
KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
PINAR YAVUZ
1741013008

DANIŞMAN
DOÇ. DR. RECEP KAPAR

EYLÜL, 2020
MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Sosyal Dışlanmanın Evli Olmayan Kadınlar Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15.09.2020

Pınar YAVUZ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı: YAVUZ

Adı: Pınar

Referans No: 10333198

TEZİN ADI

Türkçe: Sosyal Dışlanmanın Evli Olmayan Kadınlar Üzerindeki Etkileri

Y. Dil: The Effects of The Social Exclusion on Unmmarried Women

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

(×)

Doktora

○

Sanatta Yeterlilik

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : KAPAR, Recep

Unvanı : Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 152

TEZİN KONULARI:

1. Sosyal Dışlanma
2. Kadınların Sosyal Dışlanması ve Evlilik
3. Evli Olmayan Kadınların Sosyal Dışlanması
4. Evli Olmayan Kadınların Sorunları

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER

1. Sosyal Dışlanma
2. Evlilik
3. Evli Olmayan Kadınlar
4. Evli Olmayan Kadınların Sosyal Dışlanması

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Social Exclusion
2. Marriage
3. Unmarried Women
4. Social Exclusion of Unmarried Women

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası:

Tarih: 15.09.2020

SOSYAL DIŞLANMANIN EVLİ OLMAYAN KADINLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

ÖZET

İnsan sosyal bir varlık olduğu için sosyal ilişkiler içerisinde bulunmak istemektedir. Ancak bireylerin sahip olduğu yoksunluklar, bireylerin sosyal ilişkiler içerisinde bulunmasını ve bireylerin toplumla bütünleşmesini engellemektedir. Bu durumda bireyler sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Sosyal dışlanma kavramı, 1970'lerde Fransa'da ortaya çıkmış ve hızla diğer Avrupa ülkelerini de etkisi altına almıştır. Sosyal dışlanma bireyin toplumla bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlerden kısmen veya tamamen mahrum kalmasını ifade eden dinamik bir süreçtir. Sosyal dışlanma, bireyler açısından birçok olumsuzluk barındırmaktadır. Kadınlar da toplumsal yaşam içerisinde eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Kadınların medeni durumlarındaki farklılıklar sosyal dışlanmanın boyutlarını belirlemektedir. Evlilik, çoğu zaman kadınlar için sosyal bir statü sağlarken evli olmayan kadınlar ise ekonomik ve sosyal haklara erişim konusunda çeşitli engellerle karşılaşabilmektedirler. Bu çalışma evli olmayan kadınların, sosyal dışlanmayı yaşamlarında ne şekilde deneyimlediklerini anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmanın temelini oluşturan sosyal dışlanma ve evlilik kavramları ele alındıktan sonra Muğla'da yaşayan eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan otuz iki kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme sonuçları tablolar halinde analiz edilerek ve görüşme sonuçları yorumlanarak açıklanmıştır. Sosyal dışlanma sosyal politika alanında önemli sosyal sorunlardan biri haline gelmiştir. Bu yüzden sosyal dışlanmayla mücadele yöntemleri ve politikalarının oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Kadınlar ve Evlilik, Evli Olmayan Kadınlar, Muğla Alan Çalışması

THE EFFECTS OF THE SOCIAL EXCLUSION ON UNMARRIED WOMEN

ABSTRACT

As person is social entity, he or she wants to social relations. However, the deprivations of individuals prevent they from having social relations and integrating with society. In this case, individuals face the social exclusion. The concept of social exclusion emerged in France in the 1970s and quickly influenced other European countries. Social exclusion is a dynamic process that expresses the individual's partial or complete deprivation from social, economic, political and cultural systems that enable integration with society. Social exclusion has many negative effects for individuals. Women are also exposed to inequality and discrimination in social life. The differences in the marital status of women also determine the dimensions of social exclusion. While marriage often provides a social status for women, unmarried women may face various barriers to access to economic and social rights. This study is include unmarried women that it is aim understanding how they experience social exclusion in their lives. For this purpose, after discussing the social exclusion and marriage concepts that form the basis of study, in-depth interviews were made with thirty-two women who wife died, divorced from her husband, never married and lived together without formal marriage in Mugla. In- depth interview of results were analyzed in tables results of interview were explained that by interpret. Social exclusion has become one of the major social problems in the field of social policy. Therefore, methods and policies to combat social exclusion must be established.

Keywords: Social Exclusion, Women and Marriage, Unmarried Women, Mugla of Field Study

ÖNSÖZ

Kadınlar toplumsal yaşam içerisinde birçok sorunla karşılaşmaktadır ve bu durum kadınların yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Ataerkil toplumsal yapının baskın olduğu ülkemizde kadın olmanın zorluğu göz önüne alındığında eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş kadınların karşılaştıkları sorunlar çok daha fazladır. Bu çalışmada Muğla'da yaşayan eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların yaşadıkları sorunların neler olduğuna ve aynı zamanda bu kadınların medeni durumlarından dolayı da kendi içlerinde söz konusu olan dışlanmışlık durumlarına açıklık getirilmek istenmiştir.

Her zaman bana destek olan, fikirleriyle yol gösteren sayın hocam Doç. Dr. Recep Kapar'a ilgisi, samimiyeti için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez sürecimde değerli katkıları ve yardımlarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Çisel Ekiz Gökmen'e ve tez sürecindeki desteklerinden dolayı Prof.Dr. Saniye Dedeoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Hayattaki en değerli varlıklarım olan annem ve babama destekleri, inançları, sevgileri, sabırları için minnettarım. Beni bu süreçte yalnız bırakmadığınız için çok teşekkür ederim. Her zaman yanımda olup beni motive eden kardeşlerim Salih ve Semanur'a da bana olan inançlarından dolayı minnettarım. Siz olmasaydınız başaramazdım.

İzmir'de üniversite hayatım boyunca yardımlarından dolayı sayın hâkim Ayhan Parmaksız'a, her sorunuma yetişen çok sevdiğim canım ablam Elif Şafak'a, çok kıymetli abim Ömer Dursun'a ve çalışmam boyunca bana destek olan tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Tezim için görüşmelere katılarak fikirlerini, görüşlerini, hayatlarını benimle paylaşan çok saygıdeğer görüşmeci ablalarım, teyzelerime minnettarım. Gösterdiğiniz sabır ve ilgi için, zamanınızı ayırdığınız için ve ayrıca bana yeni bakış açıları kazandırdığınız için çok teşekkür ederim.

Tezimi tek başına hayat mücadelesi veren tüm kadınlara ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar	
LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER	
LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

SOSYAL DIŞLANMA

1.1. Sosyal Dışlanma Kavramı.....	4
1.2. Sosyal Dışlanma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	7
1.3. Sosyal Dışlanmanın Boyutları.....	9
1.3.1. Ekonomik Boyut.....	10
1.3.2. Sosyal ve Kültürel Boyut.....	11
1.3.3. Siyasal Boyut.....	11
1.4. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri.....	12
1.4.1. Yapısal Nedenler.....	12
1.4.1.1. Küreselleşme Süreci ve İşgücü Piyasaları.....	12
1.4.1.2. Gelir Dağılımının Bozulması ve Eşitsizlikler.....	15
1.4.1.3. Göç Hareketleri.....	17

1.4.2. Kişisel Nedenler.....	19
1.4.2.1. Aile Yapısındaki Değişim.....	19
1.4.2.2. Cinsiyete Bağlı Ayrımcılık.....	22
1.4.2.3. Yaşa Bağlı Ayrımcılık.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN SOSYAL DIŞLANMASI VE EVLİLİK

2.1. Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Dışlanması.....	26
2.1.1. Kadınların İşgücü Piyasasından Dışlanması.....	29
2.1.2. Kadınların Eğitim Alanından Dışlanması.....	32
2.1.3. Kadınların Siyasal Alandan Dışlanması.....	37
2.1.4. Kadınların Sosyal Güvenlik Alanından Dışlanması.....	40
2.1.5. Kadınların Hukuksal Alandan Dışlanması.....	43
2.1.6. Kadınların Aile İçi Şiddet Sorunu ve Dışlanma.....	46
2.2. Kadınlar ve Evlilik.....	48
2.2.1. Evlilik.....	48
2.2.2. Evli Kadınlar.....	51
2.2.3. Evli Olmayan Kadınlar.....	53
2.2.3.1. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar.....	53
2.2.3.2. Eşinden Boşanmış Kadınlar.....	55
2.2.3.3. Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınlar.....	58
2.2.3.4. Hiç Evlenmemiş Kadınlar.....	59
2.3. Evli Olmayan Kadınlar ve Sosyal Dışlanma.....	60
2.3.1. Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Sosyal Dışlanma.....	62
2.3.2. Boşanmış Kadınlar ve Sosyal Dışlanma.....	65

2.3.3. Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınlar ve Sosyal Dışlanma.....	70
2.3.4. Hiç Evlenmemiş Kadınlar ve Sosyal Dışlanma.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLİ OLMAYAN KADINLARIN SOSYAL DIŞLANMASI VE MUĞLA UYGULAMASI

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	74
3.2. Araştırmanın Yöntemsel Modeli.....	74
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	75
3.4. Veri Toplama Süreci ve Analiz.....	76
3.5. Muğla’da Evli Olmayan Kadınlar.....	77
3.5.1. Görüşmecilerin Demografik Bilgileri.....	77
3.5.2. Görüşmecilerin Ekonomik Durum Bilgileri	80
3.5.3. Evlilik ve İşgücüne Katılım Arasındaki İlişki.....	84
3.5.4. Kadınlar ve Siyasal Yaşama Katılım.....	86
3.5.5. Boşanmış Kadınların Yaşadıkları Sorunlar.....	88
3.5.5.1. Ekonomik Sorunlar.....	90
3.5.5.2. Sosyal Sorunlar.....	92
3.5.5.3. Psikolojik Sorunlar.....	93
3.5.5.4. Boşanmış Kadınların Talep ve Beklentileri.....	94
3.5.6. Eşi Vefat Etmiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlar.....	97
3.5.6.1. Ekonomik Sorunlar.....	97
3.5.6.2. Sosyal Sorunlar.....	99
3.5.6.3. Psikolojik Sorunlar.....	100

3.5.7. Hiç Evlenmemiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlar.....	103
3.5.7.1. Ekonomik Sorunlar.....	103
3.5.7.2. Sosyal Sorunlar.....	104
3.5.7.3. İşyerinde Yaşadıkları Sorunlar.....	105
3.5.7.4. Psikolojik Sorunlar.....	106
3.5.7.5. Hiç Evlenmemiş Kadınların Evliliğe İlişkin Görüşleri.....	108
3.5.8. Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar.....	110
3.5.8.1. Sosyal Sorunlar.....	110
3.5.8.2. Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınların Evliliğe İlişkin Görüşleri.....	112

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA

EKLER

EK-1: Görüşmecilere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

EK-2: Derinlemesine Görüşme Soruları

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İşgücü Piyasası ve Sosyal Dışlanma İlişkisi.....	13
Tablo 2. OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları.....	14
Tablo 3. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Aile Tipi ve Yoksulluk Oranları.....	21
Tablo 4. Türkiye’de Küresel Cinsiyet Uçurumu.....	23
Tablo 5. Kadınların Toplumda Yaşadıkları Sorunlar.....	28
Tablo 6. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları.....	30
Tablo 7. Yaş Gruplarına Göre Kadın İşgücüne Katılma Oranları.....	31
Tablo 8. Eğitim Durumuna ve Cinsiyete Göre Nüfus.....	36
Tablo 9. TBMM Milletvekilleri Cinsiyete Göre Dağılımı.....	38
Tablo 10. 5510 Sayılı Kanun’un 4. Maddesi Kapsamındaki Zorunlu Sigortalıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	42
Tablo 11. Medeni Durumlarına Göre Eşi veya Birlikte Olduğu Kişiden Fiziksel veya Cinsel Şiddet Yaşamış Kadınların Oranı.....	48
Tablo 12. Kadınların Medeni Durumlarına Göre Nüfus.....	50
Tablo 13. Yıllara Göre Evlenme Sayıları ve Kaba Evlenme Hızı.....	52
Tablo 14. Yıllara Göre Boşanma Sayıları ve Kaba Boşanma Hızı.....	56
Tablo 15. Erkek ve Kadın İçin Uygun Görülen İlk Evlenme Yaşı.....	60
Tablo 16. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Tek Yaşayan Kadınların Yoksulluk Oranları.....	61
Tablo 17. Görüşmecilerin Yaş Dağılımı.....	78
Tablo 18. Görüşmecilerin Eğitim Durumları.....	78
Tablo 19. Görüşmecilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	79
Tablo 20. Görüşmecilerin Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Bilgileri.....	79
Tablo 21. Görüşmecilerin Mesleklere Göre Dağılımı.....	80
Tablo 22. Görüşmecilerin Toplam Hane Geliri Bilgileri.....	81

Tablo 23. Görüşmecilerin Oturdıkları Evlerin Mülkiyet Durumları.....82

Tablo 24. Görüşmecilerin Sosyal Güvenlik Durumları.....83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal Dışlanmanın Üç Boyutu.....10

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CEDAW	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EVEK	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım
GSMH	Gayrisafi Milli Hâsıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İGE	İnsani Gelişmişlik Endeksi
İKO	İşgücüne Katılma Oranı
JIM	Ortak İçerme Muhtırası
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	Şartlı Nakit Transferi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Bireylerin yaşamlarını çok çeşitli şekillerde etkileyen sosyal dışlanma tüm ülkeler için önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Özellikle yoksulluk ve işsizlik nedeniyle bireylerin toplumla bütünleşmesi zorlaşmaktadır. Bazı hak ve fırsatlardan toplumun tümünün eşit bir şekilde yararlanamaması durumu bireyler arasında eşitsizliğe yol açmaktadır. Eşitsizlik ve ayrımcılığa yaşamın her alanında maruz kalan kadınlar için sosyal dışlanma durumu özellikle ele alınması gereken bir konu niteliğindedir. Toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı eşitsizlikler, ayrımcılıklar beraberinde sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Kadınlar sosyal dışlanma ile çeşitli alanlarda karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle sosyal dışlanma ekonomik alanda kendini hissettirmektedir ve bu alanda söz konusu olan dışlanma başka alanları da doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Medeni durum kadınlar için sosyal dışlanmayı etkileyen bir faktör olmaktadır. Evlilik statüsü, kadınların ekonomik ve sosyal haklara erişimi açısından eşler üzerinden kadınların bu haklara erişimini kolaylaştırmaktadır. Bireylerin çoğu sağladığı bazı haklar ve kolaylıklar nedeniyle evliliği tercih etmektedir. Bu noktada evlilik birliğinin eşin vefatı ile ya da boşanma sonucunda sonlanması gibi durumlardan dolayı kadınların sahip olduğu bazı haklar da sonlanmakta veya bu haklara erişimleri kısıtlı olabilmektedir. Aynı şekilde hiç evlenmemiş kadınlar da evli kadınlarla karşılaştırıldıklarında evli olmama durumundan dolayı dışlanma durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu araştırma özelinde evli olmayan kadınlara odaklanılmaktadır. Eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların sosyal dışlanmaya ne şekilde, nasıl maruz kaldıkları ve bu durumun yaşamlarında yarattığı etkiler ve sosyal dışlanmanın boyutları anlaşılacak istenmektedir. Çalışma için bu konunun seçilmesinin sebebi medeni durumdaki farklılıkların kadınların yaşamlarını nasıl etkilediği ve evlilik statüsünün sosyal dışlanma üzerindeki etkisini anlama amacından kaynaklanmaktadır. Evlilik çoğu zaman kadınlara sosyal bir statü atfedilmesini sağlarken, evli olmayan kadınlar ise toplum tarafından dışlanan grup içerisinde yer alırlar. Medeni durumda söz konusu olan

farklılıklara göre kadınların ayrıştırılması kadınların yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

Sosyal dışlanma ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlı düzeydedir. Bu yüzden sosyal dışlanma kavramını kadın perspektifinden ele alma isteği söz konusu olmuştur. Evlilik toplumsal yapı içerisinde gerçekleştirilmesi istenen ve beklenen bir durum olarak kabul edilmektedir. Hiç evlenmemiş olmak veya evliliğin boşanma ya da ölüm ile sonlanması toplum tarafından çok da arzu edilen durumlar değildir. Evliliğin toplumsal etkilerinin yanında evli olma durumundan kaynaklı ekonomik haklara erişim, eş üzerinde sosyal güvenlik hakkı, miras hakkı gibi evliliğin kadının konumunu iyileştirici bir yönünü de bulunmaktadır. Evlilik durumunda eş ile birlikte gelirin ortak paylaşımı ve daha çok gelir elde söz konusu olurken aynı durum boşanmış, eşi vefat etmiş ve hiç evlenmemiş kadınlar için söz konusu olmamaktadır.

Eşi vefat etmiş kadınlar ve boşanmış kadınlar eşlerinin hayatlarından çıkmaları ile birlikte önemli ölçüde bir gelir kaybına uğramaktadır ve bu durum kadınların çoğunda yoksulluk ile sonuçlanmaktadır. Aynı şekilde hiç evlenmemiş kadınlar ise hayatlarını devam ettirmek için ekonomik özgürlüğe sahip olmak zorundadırlar. Eğer kadın çalışmıyorsa herhangi bir gelir elde etmesi de söz konusu olmamaktadır. Kadınlar işgücü piyasasında sosyal güvencesiz ve korunmasız bir konumdadırlar ve kadınların istihdam oranları oldukça düşük seviyelerdedir. İşte bu noktada da ekonomik dışlanma kendini göstermektedir.

Aynı şekilde kadınlar medeni durumlarından dolayı çeşitli toplumsal baskılara ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Boşanmış, eşi vefat etmiş veya hiç evlenmemiş bir kadın olmak toplumsal olarak dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda evliliğin boşanma ile sonlanmasından sonraki süreç ya da eşin vefatı gibi durumlardan dolayı kadınların psikolojik sorunları ve sağlık sorunları da olabilmektedir. Yine aynı şekilde toplumsal olarak evliliğe atfedilen anlamlardan dolayı hiç evlenmemiş kadınlara uygulanan evlilik baskısı da kadınlar için psikolojik olarak sıkıntılı bir durumdur.

Evli olmayan kadınların yaşamlarında sosyal dışlanmayı ne şekilde deneyimlediklerini anlamak amacıyla Muğla ilinde eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınlarla

derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece bu kadınların yaşamlarında söz konusu olan sosyal dışlanmanın boyutları ve medeni durumlarına göre yaşadıkları sorunların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Tezin ilk bölümünde sosyal dışlanma, sosyal dışlanmanın boyutları ve sosyal dışlanmanın nedenleri şeklinde kavramsal açıklamalar yapılmıştır. Sonrasında ise kadınların sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları bazı alanlar incelenmiştir. Evlilik ekseninde eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların kavramsal açıklamasına da yer verilmiştir. Evli olmayan kadınların sosyal dışlanma durumları ifade edildikten sonra Muğla ilinde yaşayan evli olmayan kadınlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin sonuçları tablolar halinde ve yorumlamalarla açıklanmıştır.

Boşanmış, eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşayan kadınların yaşadıkları sorunlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Medeni durumdaki farklılıklara göre sorunlar çeşitlilik ve değişkenlik göstermekle birlikte evli olmayan kadınların bazı sorunları ise benzerlik göstermektedir. Her grup özelinde kadınların çeşitli sorunlarını anlayabilmek için kadınlara yöneltilen ortak soruların yanı sıra medeni durumdaki farklılıklara göre sorulan sorularla, kadınların bu sorulara verdikleri cevaplardan çıkarımlar yapılmış ve aynı zamanda kadınların görüşleri doğrudan da aktarılmıştır. Sosyal dışlanma çok boyutlu ve karmaşık bir kavram olmasıyla birlikte kadınların yaşamlarında sosyal dışlanma durumu çeşitli alanlarda etkisini önemli ölçüde hissettirmektedir. Kadınlarının yaşamında bu derece etkili olan ve sosyal politika alanında önemli sorunlardan biri haline gelen sosyal dışlanmayı önlemek için çeşitli politikaların uygulanması gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

SOSYAL DIŞLANMA

Sosyal dışlanma kavramı, özellikle 1970’li yıllarda meydana gelen ekonomik kriz ve gerilemeden sonra popüler olmaya başlamıştır. 1990’lı yıllarla belirgin bir hale gelen küreselleşmenin etkisiyle birlikte sosyal politika literatüründe yer edinmiş ve kimi zaman sınıf altı, yoksulluk, ayrışma, yoksunluk, gibi kavramlarla beraber ifade edilmiştir (İşlek, 2014: 25). Küreselleşme süreciyle birlikte sosyal dışlanma olgusu tüm ülkeleri ilgilendiren bir sorun haline gelmiştir (Sapancalı, 2003: 1).

1.1 Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma birey ve toplum arasındaki bütünleşmeyi sağlayan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda çoğu sistemler bütününden tamamen veya kısmi olarak yoksun olma biçiminde açıklanabilen dinamik bir süreçtir (Hoban, 2019: 46). Küreselleşmenin giderek artmasıyla birlikte rekabet edememe durumuna paralel olarak yeni ilişki biçimlerinin dışında kalma ve maddi ya da manevi anlamda toplumdaki dışlanma sonucu bireyler kendilerini kötü hissetmektedir. Sosyal dışlanma durumu ile asıl anlatılmak istenen sebebi her ne olursa olsun bireylerin içinde buldukları toplumsal ve ekonomik hayatta kendilerine yer bulamamaları ve bu şekilde bir nevi toplumda görünmez konumda olmalarıdır (Hekimler, 2012: 4).

Sosyal dışlanma işsizlik ve güvencesizlik gibi başlıca nedenlerle toplumla bütünleşmenin sağlanamaması sonucu birey ve toplum arasındaki bağların zayıflaması, toplumda bir yer edinememeye yönelik öznel ya da nesnel ölçütlerle belirlenmesi amaçlanan karmaşık bir sürecin bütününe ifade etmektedir. Bazı grupları dışarıda bırakabilecek şekilde toplumsal bütünleşmenin sağlanamaması sonucu bireyin temel gereksinimlerden yoksun olması ve geleceği konusunda umutsuz ekonomik, sosyal ve siyasal haklardan mahrum kalması şeklinde açıklanmaktadır (Tunca, 2010: 3). Sosyal dışlanma ilk olarak Fransa’da dezavantajlı gruplar ve devletin sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanamayan kişiler için kullanılmıştır (Doğan, 2014: 6). Sosyal dışlanma olgusu iki şekilde tanımlanarak ifade edilmiştir. Dar anlamda gelirden yoksunluğun eş anlamlısı olarak kullanılabilir ve özellikle işgücü piyasasında yer almayan kişilere karşılık gelir. Genellikle sosyal

bütünleşmeye karşılık gelen sosyal, politik ve ekonomik istikrarın sağlanması ile işgücüne katılımın sürdürülmesine paralel olarak ifade edilir. Geniş anlamda ise yoksulluk, eşitsizlik, istihdamın eksikliğinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. (Peace, 2001: 26).

Sosyal bağların kopması olarak ifade edilen sosyal dışlanma kavramı toplumun dayanışma özelliğine vurgu yapmaktadır. Sosyal dışlanma bireylerin yaşadıkları topluma tam olarak katılamaması sonucunda bireylerin ya da grupların dışlanma süreci olarak ifade edilmiştir (Hann, 2000: 25-26). Sosyal dışlanma olgusunun, sosyal bütünleşmenin bazı durumlarda etkin bir şekilde gerçekleşmediği, toplumda bazı grupları içine dâhil etmeyecek şekilde katmanlı bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir (Sapançalı, 2005: 53).

Bazı grupların sosyal dışlanmaya maruz kalma olasılıkları daha yüksektir. Örneğin; sınıf, ırk, dil, din, toplumsal cinsiyet gibi çeşitli nedenlerle dezavantajlı konuma getirilen kişilerin sosyal dışlanmayla karşılaşma olasılıkları daha yüksektir. Sosyal dışlanma kavramını ilk kez kullanan Fransız Sosyal İşler Bakanı Rene Lenoir, sosyal dışlanmışlar grubuna yaşlıları, tek ebeveynli aileleri, suçluları, işsizleri, zihinsel ve bedensel engelli bireyleri de dâhil etmiştir (Erdoğan ve Köten, 2014: 23).

Sosyal dışlanma yaş, cinsiyet, cinsel tercih, göç, hastalık, yoksulluk gibi belli başlı etmenlerin kişileri dezavantajlı konuma getirmeleri ve bu kişilerin ayrımcılığa maruz kalmaları ile sonuçlanan bir süreçtir. Sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalan gruplar sosyal dışlanmanın önemli ilgi alanlarından (Erkoç, 2019: 65-66). İşçi sınıfı sosyal dışlanmaya maruz kalan kesimin içindeki kategoriye dâhil edilmekte ve bu kişilerin sosyal ilişkiler açısından kendilerini toplumdan soyutladıkları görülmektedir (Yücesan Özdemir, 2008: 75-76).

Sosyal dışlanmayı farklı boyutlarda ele almak mümkündür ve sosyal dışlanma kavramı farklı alanlarda kazandığı anlamsal farklılıklardan dolayı üç şekilde tanımlanarak ifade edilebilir. İlk grupta yer alan tanımlamalarda dışlanma, birbiriyle bağlantılı olarak dinamik bir işleve sahip toplumun dışında kalma şeklinde açıklanmıştır. İkinci gruptaki tanımlarda ise sosyal dışlanmanın bireyleri, grupları ve toplumu içerdiği ifade edilmiştir. Sosyal dışlanmada dayanışma olgusuna vurgu yapılarak sosyal ilişkiler dikkate alınmakta ve sosyal ilişkilerin kopması şeklinde

sosyal dışlanmanın söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Üçüncü gruptaki ifade ise sosyal dışlanmayı, sistemsal ve çevre açısından ele alarak toplumsal ilişkiler açısından gerekli olan bir veya daha çok alt sistemlerinin eksikliğinden kaynaklı olarak açıklamaktadır (Sapancalı, 2003: 15-16).

Sosyal dışlanma özellikle kişilerin yoksulluk nedeniyle toplumun dışına sürüklenmeleri ve toplumsal yaşama istekleri doğrultusunda katılmalarının engellenmesine yönelik bir sürece karşılık gelmektedir. Bu şekilde dışlanma bireylerin gerek emek piyasasına, gerek gelir sağlayıcı diğer faaliyetlere ve eğitim fırsatlarından eşit şekilde yararlanamama şeklinde kendini gösterirken diğer taraftan toplumda bir sosyal ağ oluşturmaya engel teşkil etmektedir. Bu durumdaki dışlanmış bireyler oldukça güçsüz bir konumda bulunup karar alma süreçlerine katılımları sınırlı bir düzeyde gerçekleşmektedir ve bu bireyler bu şekilde kendilerini yalnız ve güçsüz hissederek yaşamlarını etkileyecek kararlarda kontrol sahibi olamamaktadırlar (Adaman ve Keyder, 2007: 6).

Yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu ve refah düzeyinin altında kalarak yaşamlarının devamı için gerekli mal ve hizmetlere erişememe durumlarıdır (Şenkal, 2001: 62-63). Yoksulluk kavramı bir durum olarak değerlendirildiğinde bu durumu belirleyen faktörler yetersizlikler ve yoksunluklar şeklindedir. Eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması sonucu oluşan durumda yoksulluk beraberinde sosyal dışlanma kavramını getirmektedir (Şenkal, 2005: 398). Sosyal dışlanma ve yoksulluk sadece ekonomik odaklı değildir ve ekonomik yetersizlikler beraberinde sosyal, kültürel, siyasal alanları da etkilemektedir (Şahin, 2009: 83-84).

Batı Avrupa’da sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan kesimlerin gittikçe artmasıyla birlikte sosyal dışlanmanın Avrupa Birliği (AB) düzeyinde incelenmesi gerekli olmuştur. (Şenkal, 2005: 367-368). Sosyal dışlanma kavramının anlaşılması çok boyutlu dezavantajlılık durumunun ele alınması ve aynı zamanda sosyal politikaların oluşturulabilmesi için önemlidir (Hatipler, 2019: 41). Çalışmanın gelinen bu aşamasında sosyal dışlanma kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi incelenecektir.

1.2 Sosyal Dışlanma Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sosyal dışlanma kavramı aslında eski bir olgudur. Atina'da sürgüne gönderilen kişiler, Roma'daki mâhkumlar, Hindistan'da düşük kast sisteminde bulunanlar, köleleştirilen kişiler, azınlık mahallelerinde yaşamlarını sürdüren kişiler, istenmeyen yabancılar geçmişten günümüze sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan kişi veya gruplar olmuşlardır (Biçerli, 2016: 5). 1980'li yıllarla birlikte sosyal dışlanma olgusu daha çok kendini göstermeye başlamıştır. Fransa'da özellikle bazı grupların yaşadığı sosyal sorunlar kavramın güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Özhasar, 2013: 6).

Sosyal dışlanma kavramı zamanla diğer ülkelerde de etkisini hissettirmeye başlamıştır. İngiltere'de Sosyal Dışlanma Birimi'nin kurulmasıyla birlikte ülkede sosyal dışlanma en kritik sosyal sorunlar arasında yerini almıştır. İngiltere'deki kullanımı liberal bireyselliğe dayalıdır ve bu yönüyle Fransız düşüncelerinden farklı bir temele odaklanmaktadır. Fransa'da özellikle toplumsal ve kültürel olarak ele alınan bu kavram İngiltere'de ekonomik temellidir ve gelir adaletsizliğine bağlı olarak iktisadi bir alanı kapsamaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte İngiltere'de yoksul bireylerin sayısında artış gözlenmiştir ve toplumsal uyumun sürdürülebilirliği tehlikeli bir hal almıştır. Birlikteliğin sağlanabilmesi açısından devlet müdahalesinin gerekli görülmesiyle birlikte sosyal politika uygulamalarının çeşitlendirilmesi istenmiştir (Işık Erol, 2013: 55).

Sosyal dışlanma çok boyutlu ve karmaşık bir dışlanma biçimidir. Toplumsal yaşamda ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda yaşanan dışlanma ile birey toplumun dışında kalmakta ve sosyal dışlanma bireyin yaşamını olumsuz etkileyen kalıcı bir özellik göstermektedir. Karar alma süreçlerine katılıp katılmama, yaşamsal kaynak ve hizmetlere erişip erişememe şeklinde sosyal dışlanma farklı biçimlerde yaşamın tüm alanlarına nüfuz etmektedir. Topluma katılım ve kaynaklara olan erişim mekânsal yaşam pratikleriyle ilişki içerisindedir. Aslında mekânsal bakımdan söz konusu olan ayrışma sosyal dışlanmanın gerçekleştiği ilk yerdir. Ayrışma beraberinde mekânsal damgalamayı da getirmektedir. Toplum tarafından kötü damgalamaya maruz kalan kişiler bir zaman sonra mekândan çıkamaz bir halde kendilerini mekâna hapsedilmiş ve dışlanmış bir durumda bulurlar. Bu açıdan

değerlendirildiğinde mekân sosyal dışlanmanın bir faktörü haline gelir. Herhangi bir alanda söz konusu olan yoksunluk başka alanları da etkileyerek sosyal dışlanmayı kuvvetlendirebilir. Ekonomik alanda yaşanan bir dışlanma beraberinde sosyal ve siyasal alandan dışlanmayı da getirebilir (Barış ve Taylan, 2015: 33-34). Sosyal dışlanma, yoksulluk ve işsizlik gibi nedenlerle ortaya çıkmıştır ve günümüzde sınıf altı ve yeni yoksulluk gibi terimlerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır (Dedeoğlu ve Subaşat, 2004: 114).

Dinamik yapısı nedeniyle sosyal dışlanma, toplumsal yapılarda meydana gelen değişimleri toplumdaki bireyler üzerinde inceleme imkânı sağlamaktadır. Söz konusu bu değişim sadece dışlananlar üzerinden ele alınmamakta aynı zamanda dışlayanlar da sosyal dışlanma açısından önemlidir. Fransa'da sosyal güvenlik sisteminde aktif olarak yer almayan bazı marjinal grupları açıklamak için ve bu gruplarda söz konusu olan işsizlik ve yoksulluk değişkenlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Avrupa Birliği, sosyal dışlanma olgusunu kişilerin ya da grupların toplumla bütünleşmelerinin tam olarak sağlanamaması durumu ve bu durumu engelleyen süreçler şeklinde dile getirmiştir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 18-19). Sosyal dışlanma sosyal politika açısından önemli bir yere sahip olup sosyal politikalar ve refah devleti uygulamaları ile toplumda var olan eşitsizliklerin giderilmesi amaçlanmıştır (Buğra vd., 2003: 20).

Sosyal dışlanmayla ilgili analizlerde aktif dışlanma ve pasif dışlanma şeklinde bir ayrım bulunmaktadır. Göçmenlere ve mültecilere siyasal yetkinlikleri açısından siyasal haklarını kullanmaları için imkânların verilmemesi aktif dışlanma şeklinde ifade edilebilir. Pasif dışlanma da ise ayrımcılık ve eşitsizlik belirgin bir şekilde dışlanmaya neden olmuyorsa pasif dışlanmadan söz edilebilir. Ekonomik istikrarsızlığın olduğu bir dönemde yaşanan yoksulluk ve buna bağlı olarak bütünleşememe durumu örnek olarak verilebilir (Doğan, 2014: 14-15). Avrupa Toplulukları sosyal olduğu kadar ekonomik bir yapı üzerine de inşa edilmiştir. Piyasa yolu aracılığıyla ekonomik bir yapı ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak amaçlanmıştır. Sosyal politika alanında başta yoksulluk olmak üzere sosyal dışlanma olgusu ve bu alanda önemlilik arz eden sosyal dışlanmayı önleme mücadelesi sosyal alanda üzerinde önemle durulan bir yapı olmuştur (Sapançalı, 2005: 60). AB, sosyal dışlanma ile mücadelede kararlı bir yapıya sahiptir (Haan, 2000: 24).

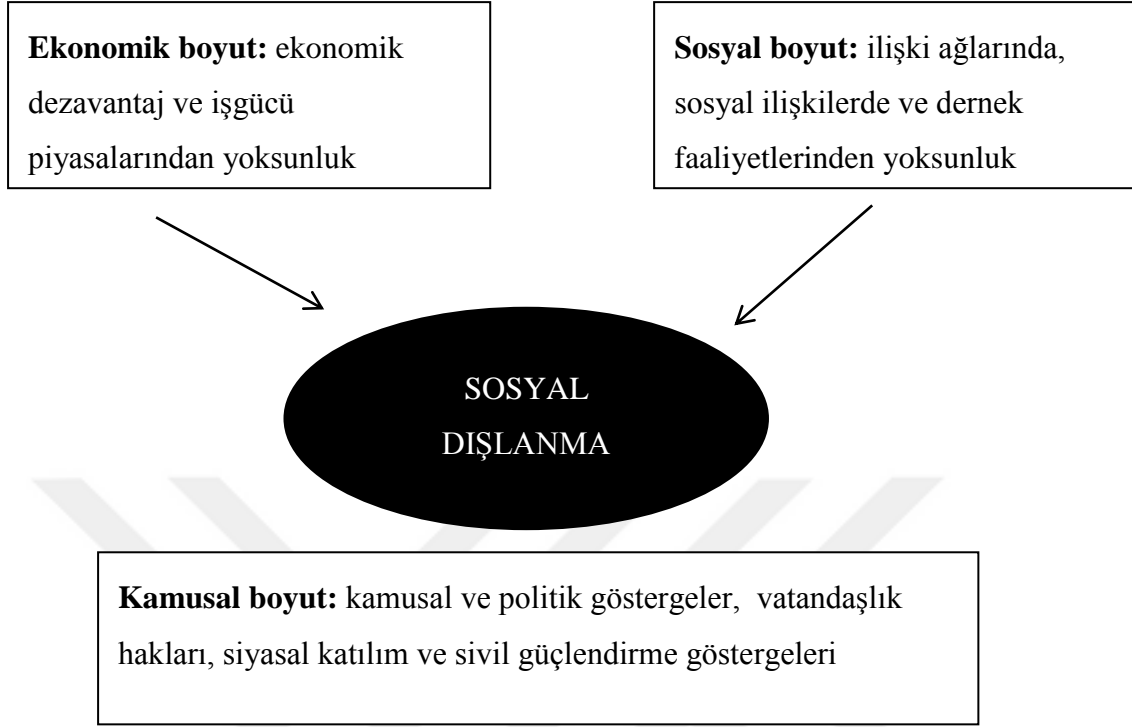
Avrupa’da sosyal dışlanma ile mücadele alanında belirli özel grupları içine alan faaliyetlerde bulunulmuştur. Engelli bireyler, yaşlı kişiler, tek ebeveynli aileler, işsizler gibi belirli kesimleri kapsayan sosyal alanlara yönelik uygulamalarda 1970’ li yıllardan itibaren bir artış görülmüştür. Yoksulluk alanında yapılan çalışmaların artmasına bağlı olarak AB’nin yoksullukla mücadelesinde sosyal dışlanma da önemli bir sorun olarak yer almıştır (Sapancalı, 2005: 61).

Sosyal dışlanma riski bulunan gruplar işsizler, yoksullar, göçmenler, engelli bireyler, tek ebeveynli aileler, toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalan kadınlar biçiminde ifade edilmiştir (Tunca, 2010: 6). Kişilerin ulusal kimlikleri, etnik kökleri, dini inanışları, cinsiyetleri, ten renkleri cinsel tercihleri, mülteci olmak veya bedensel engelli olmak şeklinde bazı ayrımcı uygulamalar sosyal dışlanma için bir neden oluşturarak kişilerin toplumun dışına itilmelerine neden olmaktadır. Kişilerin sadece belirli temel haklarının sınırlandırılması veya bu haklara erişimlerini engellenmesi bir yana aynı zamanda bu kişilerin toplum ile olan bağlarının koparılması sonucu dışlanmış bu kişilerin kendilerini aciz ve yalnız hissetmeleri paralelinde kendilerini toplumdaki soyutlamaları da söz konusudur (Hekimler, 2012: 5).

1.3 Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavram olduğu için sadece ekonomik kaynaklı olmayıp aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel olmak üzere farklı boyutlara da sahiptir. Bu bakımdan girift bir kavram olarak değerlendirilmektedir ve ekonomik boyutta yaşanan dışlanma aynı zamanda sosyal ve siyasal alanı da etkilemektedir. Ekonomik boyutta özellikle işsizlik ve gelirden yoksun olma üzerinde durulur. Sosyal boyutta, bireyin toplumla sosyal ilişkileri değerlendirilir. Kültürel boyutta, kişilerin arzu ettikleri yaşam koşullarına erişip erişemedikleri değerlendirilir ve siyasal boyutta ise kişilerin vatandaşlık haklarını kullanarak siyasal yaşamda ne derece söz hakkına sahip oldukları dikkate alınır. Şekil 1’de sosyal dışlanmanın ekonomik, sosyal ve kamusal yönü ifade edilmektedir. Sosyal dışlanmanın boyutlarının anlaşılması sosyal dışlanma kavramının da daha net biçimde ifade edilmesini sağlamak açısından önemlidir. Üç boyutlu, birbirini destekleyen ve tamamlayan kavramlardır (İmanlı, 2018: 41).

Şekil 1. Sosyal Dışlanmanın Üç Boyutu

Kaynak: Pirani ve Vermunt, 2009: 4

<https://pdfs.semanticscholar.org/506b/3f4f492ebfc582998a941139790eeb174e00.pdf>

1.3.1 Ekonomik Boyut

Ekonomik boyutta tartışılan temel sorun işsizlik ve gelirden yoksun olmaktır. İşsizlik, önemli bir sosyal sorun olmakla birlikte enformel sektördeki işlerin de nitelikleri önem arz etmektedir (Yılmaz, 2008: 8). Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunda, bazı kesimler için ulaşılabilir mal ve hizmetler söz konusuysen diğer bir kesimin ise ulaşamadığı ya da ulaşmakta zorluk çektiği gelir, mal ve hizmet gibi alanlar söz konusudur (Hatipler, 2019: 50).

Ekonomik açıdan dışlanmada bazı kesimlerin mal ve hizmetlere ulaşımında herhangi bir engel söz konusu değilken bazı kesimler açısından ise bu hizmetlere erişim yetersiz ve kısıtlı bir biçimdedir. İşgücü ve istihdamdan dışlanan kişiler temel gereksinimlerini sağlamakta zorluk çekmektedirler (Doğan, 2014: 34). Toplumla sosyal bütünleşme ve gelir dağılımı açısından düşünüldüğünde çalışmanın anlamı ekonomik olarak bir gelir sağlamanın ötesinde anlamlı ve değerlidir. Çalışma ve bunun karşılığında bir gelir elde etme durumu insanların ihtiyaçlarını karşılamaları

için gerekli olduğu kadar toplumda sosyal ilişkilerin sağlanması için de aynı şekilde gereklidir. Kişilerin çalışma karşılığı elde edilen gelirden yoksun kalmaları sonucunda ekonomik dışlanma söz konusu olmaktadır (Çakır, 2002: 8).

1.3.2 Sosyal ve Kültürel Boyut

Sosyal boyut kavramı ile ifade edilmek istenen ise kişilerin toplumla olan sosyal ilişkileridir. Sosyal boyutta özellikle kişi, grup ve toplum arasındaki etkileşim ve bütünleşme ifade edilmektedir (Doğan, 2014: 36). Kişilerin ya da grupların topluma katılımlarının engellendiği ya da kişilerin toplumla bütünleşmelerinin sağlanamadığı durumlarda dışlanma kendini hissettirmektedir. Mekândan dışlanma, kültürel dışlanma ve sosyal refah hizmetlerinden dışlanma gibi durumlar toplumsal dışlanmaya neden olmaktadır (Şimşek, 2020: 48).

Sosyal dışlanmanın kültürel boyutuyla anlatılmak istenen ekonomik gerekçelerden bağımsız olarak kişilerin ya da grupların toplumda arzu ettikleri yaşam koşullarına erişememeleridir. Bireylerin bir takım farklılıklardan dolayı toplumdaki faaliyetlere katılamamaları ve olumsuz bir takım yaptırımlara maruz kalmaları söz konusudur. Kültürel boyut, sosyal hiyerarşinin farklı şekillerde sosyal dışlanmaya neden olması biçiminde de ifade edilebilir (Hoban, 2019: 60).

1.3.3 Siyasal Boyut

Siyasal dışlanma, toplumsal karar alma mekanizmalarına tam anlamıyla katılamama, siyasi haklara erişimin kısıtlı olması ve hukuki olaylardan yeterince yararlanamama biçiminde ifade edilebilir (Şahin, 2020: 64). Kişilerin sosyal hayatta vatandaşlık haklarını kullanarak siyasi hayatta söz sahibi olmalarının ya da belirli örgütlenmeler içerisinde yer alabilmelerinin engellenmesi sonucu siyasi dışlanmayla karşı karşıya kalınır. Özellikle yoksul kişilerin ya da grupların siyasi alandaki uygulamalardan dışlanması sonucunda bu kişilerin karar verme mekanizmalarının başkaları tarafından kontrol edilmesi durumu söz konusudur (Doğan, 2014: 37).

Siyasal dışlanma sosyal güvenlik, kanun önünde eşitlik, ifade özgürlüğü, fırsat eşitliği biçiminde belirli haklara erişememe durumunda söz konusu olmaktadır. Dışlanma ile karşı karşıya kalmış olan bireyler siyasi güç kaynaklarına ulaşamadıkları için bu alanlardan dışlanmış bir durumdadırlar. Siyasi olarak güçlü durumda olanların bu gücü ellerinde bulundurmaları ve diğerlerinin dışlanması ile

siyasi süreçlere katılımları da sınırlı olmaktadır. Karar alma mekanizmalarından dışlanma bu durumun sürekliliğinin göstergesi niteliğindedir (Özhasar, 2013: 24).

1.4 Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanma yapısal ve kişisel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Küreselleşme süreci ve işgücü piyasasının düzensizleşmesi, gelir dağılımının bozulması, eşitsizlikler, işsizliğin artması ve göç hareketleri sonucunda yaşanan değişimler sosyal dışlanmanın yapısal nedenlerini oluşturmaktadır. Aile yapısında meydana gelen değişim, cinsiyete bağlı olarak yaşanan ayrımcılıklar ve yaşa bağlı ayrımcılıklar ise sosyal dışlanmanın kişisel nedenlerindedir.

1.4.1 Yapısal Nedenler

Bireylerin sosyal dışlanma ile karşılaşmalarına neden olan yapısal nedenler küreselleşme süreciyle birlikte artan işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve eşitsizlikler ile bireylerin daha da yoksullaşması ve bireylerin göç hareketleri sonucunda ortaya çıkan dışlanma durumları şeklindedir.

1.4.1.1 Küreselleşme Süreci ve İşgücü Piyasaları

Küreselleşme süreci siyasi, ekonomik, teknolojik, sosyo- kültürel gelişmelere paralel olarak günümüzde etkisini önemli ölçüde hissettiren bir süreci ifade etmektedir (Aytekin, 2013: 124). Küreselleşme üretim ve tüketim kalıplarının koordineli olarak planlanıp yürütüldüğü, serbest piyasa ve rekabet düzeninin uluslararası bir boyuta ulaştığı bir sistem bütünüdür (Dumanlı Kürkçü, 2013: 2). Etkisini önemli ölçüde hissettiren küreselleşmeyle birlikte yoksulluk, gelir eşitsizliği gibi sosyal sorunlar birçok ülkede ciddi boyutlarda kendini hissettirmiştir. Yoksulluk özünde az gelişmiş ülkelerin bir sorunu olarak görülse de gelişmiş ülkelerde de önemli sorunlar arasında yer almaktadır (Şenses, 2001: 17-18).

Özellikle 1970 yıllardan sonra etkisini hissettiren yoksulluk, ayrımcılık ve işsizlik gibi sorunlar sosyal dışlanmayla bağlantılı olarak tartışılmıştır. Küreselleşme süreciyle gelir dağılımındaki adaletsizlik varlığını sürdürmeye devam etmiş ve yoksul kişilerin daha da yoksullaşmasına neden olmuştur (Özhasar, 2013: 11). Küreselleşme süreciyle bağlantılı olarak oluşan yoksulluk ileri düzeydeki kapitalist sistemlerin toplumda oluşturduğu yeni süreçlerle alakalı bir şekilde oldukça karmaşık

bir özellik göstermektedir. Dışlanma, ayrımcılık, sömürülme şeklinde yeni sosyal biçimlerle daha da derinleşerek oldukça kritik bir duruma gelmiştir (Karataş, 2010: 17). Üretimin uluslararası entegrasyonu, ticaretin serbestleşmesi ve yeni liberal politikaların etkisiyle işgücü piyasasında değişim yaşanmıştır (Çakır, 2002: 89). Ekonomik büyümenin istikrarsız bir biçimde olması ve işgücü piyasalarının esnekleştirilmesiyle işsizlik oranlarında artış olmuştur. İşsizlikte yaşanan artış enformel sektörde artışa neden olarak bu sektördeki ücretlerin daha da düşmesi ile sonuçlanmıştır (Özşuca, 2003: 6).

Tablo 1. İşgücü Piyasası ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

	Sosyal Bütünleşme	Sosyal Dışlanma
İşgücü Piyasasına Katılma	A	B
İşgücü Piyasasına Katılmama	C	D

Kaynak: Çakır, 2002: 96

İşgücü piyasası ve sosyal dışlanma ilişkisinin değerlendirildiği tablo 1’de A grubunda, işgücü piyasasında birinci grup içerisinde çekirdek işgücünü temsil eden kişiler yer almaktadır ve bu kişiler işgücü piyasasına dâhil oldukları için toplumla olan sosyal ilişkileri daha iyi olup sosyal bütünleşmeyi sağlayabilmektedirler. B grubunda ise düşük ücretli ve tam zamanlı olmayan işlerde çalışan kişiler yer almaktadır ve bu kişiler kötü çalışma koşullarına sahip oldukları için işgücü piyasasına dâhil olsalar bile sosyal bütünleşenin tam olarak sağlanamamasından dolayı sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. C grubunda, işgücü piyasasında yer almayan ancak yine de başka şekillerde gelir kaynağı olan kişiler yer almaktadır. D grubu, uzun süredir işsiz olan, yoksul olan ya da yaşlılık aylığı alan veya sosyal yardımlardan faydalanan benzer durumdaki kişileri içermektedir. Bu kişiler işgücü piyasasında yer alamayan ve sosyal yardım mekanizmaları ile desteğe muhtaç olan kişilerdir. Ekonomik kayıplar bu kişilerin de sosyal dışlanma durumu ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Çakır, 2002: 96).

Küreselleşme işgücü piyasalarını olumlu ve olumsuz biçimde etkileme özelliğine sahiptir. Teknolojik gelişmeler işgücü piyasasında değişikliklere ve dalgalanmalara neden olmaktadır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişikliklere paralel olarak işgücü piyasalarının da yapısı değişmektedir. İşsizlik ise her ülkenin en önemli ekonomik ve sosyal sorunudur (Bölükbaş ve Çondur, 2014: 78). İstihdamın yapısı ve işsizliğin boyutu ülkelerin ekonomik gelişmesi ve sosyal kalkınma düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Türkiye’de ekonomik ve sosyal sorunlardan biri de işsizliktir ve işsizlik oranı OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir (Bozdağlıoğlu, 2008: 45).

Tablo 2. OECD Ülkelerinde İşsizlik Oranları (%)

Ülkeler	2017	2018	2019	2020
Avusturya	5.6	5.3	5.2	5.2
Kanada	6.3	5.8	5.7	6.3
Danimarka	5.8	5.1	5.0	4.8
Fransa	9.4	9.0	8.4	7.8
Almanya	3.7	3.4	3.1	-
İtalya	11.2	10.6	10.0	-
Yunanistan	21.5	19.3	17.3	-
İngiltere	4.3	4.0	3.7	-
ABD	4.4	3.9	3.7	-
Türkiye	10.8	10.9	13.7	-

Kaynak: OECD Main Economic Indicators, 2020

<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=STLABOUR#> (14.05.2020)

Tablo 2’de bazı OECD ülkelerindeki işsizlik oranları gösterilmiştir. Türkiye işsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkeler arasındadır ve cinsiyete göre işsizlik oranlarına bakılacak olursa 2018 yılında erkek işsizlik oranı %9,5 iken bu oran kadınlarda %13,9 ‘dur. 2019 yılında ise erkeklerin işsizlik oranı 12,4 olurken kadınlarda bu oran 16,5’e çıkmıştır (TÜİK, 2019).

1.4.1.2 Gelir Dağılımının Bozulması ve Eşitsizlikler

Gelir dağılımı, bir toplumda var olan gelir eşitsizlikleri ve gelir farklılıklarıyla birlikte toplumun sosyal ve ekonomik kurumları arasındaki ilişkiyi analiz ederek içinde yaşanılan toplumun sosyal, ekonomik ve politik yapısını anlama imkânı sunmaktadır (DPT, 2001: 3).

Sosyal dışlanma, düzenli bir gelir elde edilememesi sonucunda oluşan yoksulluk durumu ile karşı karşıya kalınmasına sebep olmaktadır. Yoksulluk bu açıdan düşünüldüğünde sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu durumundadır. Sosyal dışlanma ve gelir yetersizliğiyle ilgili yapılan çalışmalarda sosyal dışlanma, toplumdaki refah düzeyi ve kişi başına düşen gelir ile ilişki içerisinde değerlendirilmektedir. Gelir ve sosyal dışlanma birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Çünkü elde edilen gelire birlikte sosyal ve kültürel ihtiyaçların giderilmesine paralel olarak sosyal bütünleşme de sağlanmaktadır ve bu yüzden kişinin elde ettiği gelir kritik öneme sahiptir (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 16). Küreselleşme gelir dağılımının belirlenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler ise dikkat çekicidir (Derviş, 2007: 4).

Sosyal dışlanma açısından gelirin dağılımı sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu açısından önemlidir. En düşük gelire sahip bireyler ile en yüksek gelire sahip bireyler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır ve bu durum kişilerin sosyal bütünleşmesi açısından önemli olup bazı kişi ya da grupların toplumdan dışlanması söz konusu olmaktadır (İşlek, 2014: 35). Gelir dağılımı eşitsizlikleri, iki yaklaşım dikkate alınarak incelenir. İlk yaklaşım daha çok gelir kaynağı odaklıdır ve toplumsal sınıf dikkate alınır. İkinci yaklaşım ise bireysel düzeyde gelir ve tüketimle ilişkili gelir dağılımındaki farklılıklardır (Sapancalı, 2003: 91).

Gelir dağılımı ekonomik faktörleri etkilemektedir ve gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerin biri de yoksulluktur. Gelir dağılımı ve yoksulluk arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve eşitsizliğin artmasına bağlı olarak yoksulluk da aynı şekilde artmaktadır (Kuştepe, 2004: 3). Yoksulluk 1960'lı yılların ortalarında ABD'de en karmaşık sosyal sorunlardan biri olarak ele alınmaya başlanmıştır. Gelir eşitsizliklerinin ekonominin sadece düşüş dönemlerinde yüksek seviyelerde olmadığı, ekonominin iyi durumda olduğu zamanlarda da

yoksulluğun arttığı görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde yoksulluk önemli ölçüde artmıştır ve ülkelerin ekonomisi için önemle üzerinde durulması gereken bir konu haline gelmiştir (Şenses, 2001: 19).

Gelir dağılımının bozulması, bireyleri ve grupları çeşitli yönlerden dezavantajlı konuma getirerek sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmalarının nedeni olmaktadır (Biçerli, 2016: 27). Küreselleşmenin en çok tepki çeken yanı toplumsal bakımdan dünya genelinde veya ülkelerin kendi içlerinde yarattıkları adaletsizlikler ve eşitsizliklerdir. Eşitsizlik çok daha eski bir olgu olmakla birlikte küreselleşme süreci ile birlikte eşitsizlikler derinleşmiştir (Özerkmen, 2004: 559).

Eşitsizlik, sadece küreselleşme süreci ile ortaya çıkmış bir kavram değildir ancak küreselleşme süreciyle birlikte söz konusu olan serbest rekabet var olan eşitsizliği daha da derinleştirerek, rekabet gücü olan ve olmayanlar arasındaki mesafenin daha da açılmasına neden olmuştur (Özerkmen, 2004: 138). Jean- Jacques Rousseau, eşitsizliklerin özellikle özel mülkiyetten kaynaklandığını belirtir ve özel mülkiyetin oluşmasını kötü bir durum olarak nitelendirir (Rousseau, 1995: 53). Dünyada eşitsizlik çok yaygın bir biçimdedir ve farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlik, özellikle gelir dağılımındaki adaletsizlik şeklinde ortaya çıksa da sosyal ve politik açıdan da farklı yapıları etkilemektedir (Hoban, 2019: 19).

Eğitim, sağlık, sosyal, politik ve kültürel faaliyetlere katılımında eşitsizlik söz konusu olmaktadır. Eşitsizlik en kritik biçimde sosyal dışlanma şeklinde kendini göstermektedir (Çakır, 2002: 94). İnsanlar arasında çeşitli konularda toplumsal ayrışmalara neden olan eşitsizlik türleri söz konusudur. Zenginlik, yaşam tarzı, güç vb. konularda eşitsizlik ve toplumsal kopmalar olmaktadır. Eşitsizlik kamu kurum ve kuruluşlarında da bireyler arasında sorunlara neden olabilmektedir (Kloby, 2005: 137).

Ekonomik eşitsizlik, cinsiyete dayalı eşitsizlik, dini, siyasal ve kültürel bakımdan olmak üzere çok çeşitli eşitsizlik biçimleri vardır. Gelişmekte olan ülkelerde toplumun üst ve alt kesimleri arasında bir uçurum söz konusudur ve yoksul ülkelerde birçok konuda sosyal problemler yaşanmaktadır (Can, 2017: 1121-1122).

1.4.1.3 Göç Hareketleri

Göç olgusu, bireylerin ya da grupların buldukları yerlerden bazı nedenlerden dolayı başka yerlere hareket etme durumlarıdır (Koçak ve Terzi, 2012: 164). Bireyler yoksulluk, işsizlik, sosyal ve siyasal sorunlar şeklinde çeşitli nedenlerden dolayı göç etme isteği içerisinde bulunmaktadırlar (Ergun ve Tümtaş, 2016: 1349). Özellikle 2000’li yıllarda göç olgusu dünya için önemli gündem konularından biri haline gelmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 10).

Türkiye’deki kırdan kente göç hareketleri 1950’li yıllarda yoğunluk göstermektedir. Amerika’dan alınan Marshall yardımları, tarımda makineleşmeyi artırmıştır ve bu artışa paralel olarak teknoloji, ulaşım ve alt yapı alanındaki ilerlemelerle kırsal alanda nüfusun artması ile sonuçlanmıştır. Sosyal ve ekonomik nedenlerle kentsel alanlara yönelim olmuştur. 1960’lı yıllarda kentsel alanlardaki göçlerde yoğunluk olmuştur ve bu durum 1970’li yılların sonuna kadar devam etmiştir (Ergun ve Tümtaş, 2016: 1350). Küreselleşme ile göç hareketlerinde artış olmakta ve bazı niteliksel değişimler gözlenmektedir. Göç hareketleri sadece işgücü göçü şeklinde değildir. Küreselleşmenin yarattığı bazı fırsat ve olanaklar da göçü hızlandırıcı bir etkiye sahiptir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 22).

Göçler iç göç ve dış göç şeklinde ele alınmaktadır. **İç göç**, ülke sınırları belirli bir bölgeden bir başka bölgeye gerçekleştirilen göç hareketi biçiminde olurken **dış göç** ise bir ülkeden başka bir ülkeye gerçekleştirilen uluslararası göç biçimindedir (Sağlam, 2006: 34). Sosyal dışlanma, ülke içinde kırdan kente doğru gerçekleştirilen göç şeklinde kendini daha fazla göstermektedir. Kırsal alandan kente doğru göçü gerçekleştiren bireyler buldukları mekânda dışlandıklarını düşünerek kentin çekici gelen çeşitli özelliklerinden dolayı göç etme şeklinde bir eğilim içerisinde olmaktadır. Ancak kentlerdeki işsizlik, yoksulluk ve kayıt dışı çalışma oranlarındaki artış gibi durumlardan dolayı kentte de istediğini bulamamış bireyler için dışlanmışlık hissi ve kuralsızlaşma gibi durumlarda birey için olumsuz etkiler yaratmaktadır (Sağlık, 2019: 22-23).

Dış göç olgusuna doğal afetler, savaşlar, ekonomik gerekçeler gibi faktörler neden olmaktadır (Bozkurt, 2011: 293). Küreselleşme ile birlikte dış göç hareketleri artmakta ve gelir eşitsizliklerinden dolayı az gelişmiş ya da gelişmekte olan

ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru göç hareketi olmaktadır (Bulak, 2015: 38). Kadınların ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarını ifade etmek için geliştirilen tabakalı işgücü piyasası teorisine göre iki temel işgücü grubunu oluşturmaktadır. Çekirdek işgücü, yüksek ücret, kaliteli iş, kariyer imkânı şeklinde işgücünü oluştururken, çevre işgücü ise düşük ücret, kötü çalışma koşulları, işin sürdürülebilirliğinin garantisi olmayan işgücünü oluşturmaktadır. İşgücü piyasasındaki bu katmanlaşma ayrımcı uygulamalar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Toksöz, 2002: 101-102).

Göçmenler çoğunlukla çevresel işgücü şeklinde istihdam edilerek kötü çalışma koşullarına maruz bırakılmaktadırlar ve bu durum göçmen işçiler için dışlanma sorunu ile karşılık bulmaktadır (Sapançalı, 2003: 101). Göç sonucunda göç edilen yerin birey üzerinde farklı etkileri olmaktadır. Bireyin göç ettiği yere sosyal uyum sağlaması her zaman kolay olmamaktadır ve bazen birey kendini toplumdaki soyutlamakta ya da toplumdaki bilinçli bir şekilde soyutlanmaktadır (İmanlı, 2018: 47). Bu anlamda göç edenlerin sosyal dışlanmaya maruz kalma olasılıkları oldukça yüksektir. Göç olgusu ülkelere göre farklılık göstermekte olup farklı şekillerde etkileri olmaktadır ve göç edenlerin sosyal dışlanma gerçeğiyle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır (Çomuk, 2018: 20).

Küreselleşme süreciyle birlikte başka ülkelere göç eden işçilerin emek yoğun üretimden ucuz işgücüne sahip ülkelere aktarılması sonucunda bu durum göç eden işçilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasına neden olmuştur. Güvencesiz, ağır iş koşulları ile mücadele etmek zorunda kalan göçmen işçiler emek piyasasından dışlanarak ucuza çalışmaya mecbur edilmişlerdir. Aynı zamanda kendilerini mesleki anlamda geliştirmeleri de engellenmiştir (İşlek, 2014: 35).

Sosyal dışlanma için göçmenler ve göç edilen yerlerdeki yaşanan dışlanma durumları ülke vatandaşlığıyla bağlantılı olarak ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin yaşadıklarını açıklamak amacıyla bazı modeller geliştirilmiştir. Birinci model, imparatorluk modeli olarak adlandırılmıştır ve farklı etnik ve ırksal özellikte olanları bir araya getirmektedir. Fransa ve İngiltere bu modele örnek olarak gösterilebilir. İkinci modelde ise bütünleşme belirli bir etnik kimliği ifade etmektedir. Almanya bu modele örnek verilebilir. Üçüncü model ise göçmen

entegrasyonu modelidir ve bu modelde ülkeye göç edenler ülkedeki normları ve uygulamaları benimseyip kabul ettikleri ölçüde toplumda kabul görmektedirler. Fransa bu modele örnek gösterilebilir. Dördüncü modelde ise çok kültürlülük temel alınmıştır ve göçmenlerin göç ettikleri ülkenin kültürüne, normlarına, uygulamalarına uyduğu sürece kendi kültürlerine de aynı şekilde uyulacağı fikrine dayanmaktadır (Dedeoğlu, 2011: 29-30).

Sosyal dışlanma ve göç ilişkisini açıklamak için sınırlı düzeyde de olsa bazı araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin; Estonya’da yaşamını devam ettiren ancak o ülkenin vatandaşı olmayan kişiler ülke vatandaşları ile karşılaştırıldığında sosyal, ekonomik veya politik olarak hakları kısıtlanmakta ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar. Letonya’da ise ülke vatandaşları ile ülkeye göç eden vatandaşlar arasından belirgin bir farklılık gözlenmemiştir (Topgül, 2016: 274).

Avrupa’da özellikle göçmen kadınlar için temizlik ve çocuk bakıcılığı alternatif bir seçenek durumundadır. Göçmen kadınlar genellikle ev işlerinde çalışma isteği içerisinde olmaktadır. Çünkü göçmenlerin kendi ülkelerinde bu işlerden elde edecekleri miktar oldukça düşüktür ve göçmen kadınlar için bu işler oldukça önemli bir gelir kaynağı niteliğindedir. Ayrıca göçmen kadınlar için göç edilen ülkede iş açısından fazla bir seçenek bulunmamaktadır. Bu kadınların eğitimleri ya da yetenekleri göç edilen ülkede görmezden gelinerek sadece temizlik ve çocuk bakımı şeklindeki işlerde çalışabilmelerine olanak tanınmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 24).

1.4.2.Kişisel Nedenler

Sosyal dışlanmanın kişisel nedenleri aile yapısında meydana gelen değişimlere bağlı olarak tek ebeveyn olan ailelerin sayısındaki artış, yaş kriterine bağlı olarak çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinde sosyal dışlanmanın farklı şekillerde kendini göstermesi ve cinsiyete bağlı ayrımcılıklar özellikle kadınların sosyal dışlanmasına neden olan kişisel faktörleri oluşturmaktadır.

1.4.2.1 Aile Yapısındaki Değişim

Küreselleşme süreciyle birlikte geleneksel aile yapısında çözümler yaşanmış geleneksel aile biçimleri ortadan kalkarak yeni aile biçimleri oluşmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 24).

Günümüzde geleneksel aile yapısında meydana gelen değişimle birlikte tek ebeveynli ailelerin sayısında artış olurken, boşanma oranlarında da aynı şekilde yaşanan artışla birlikte aile yapısında parçalanmalar olmuştur. Aile yapısındaki çözümlere bağlı olarak kişiler arasındaki etkileşim de azalmıştır. Aile içerisinde meydana gelen sorunlar beraberinde başka sorunları da tetiklemektedir. Ekonomik sorunlar başta olmak üzere çeşitli sorunlar sonucunda sosyal dışlanma ortaya çıkmaktadır (Hoban, 2019: 72-73).

“Aile yapısındaki değişimden en çok etkilenenler parçalanmış ailelerin çocukları ve tek ebeveynli aileler olmaktadır ve bu durum bireylerin sosyal dışlanmasını etkilemektedir” (Sapançalı, 2003: 107). Tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun daha fazla olduğu gözlenmektedir. Sosyal dışlanma da yoksulluğun fazla olduğu bu noktada kendini göstermektedir (Özhasar, 2013: 19).

Yoksulluk düzeyini belirleyen faktörlerden biri de aile yapılarında meydana gelen değişikliklerdir. Nüfus artışına paralel olarak çocuk sayısının artması, artan boşanmalarla aile yapısı içerisinde meydana gelen değişiklikler, çekirdek aile sayısında meydana gelen artış hane halklarında yaşanan değişiklikler biçimindedir. Değişik hane halkı türleri ekonomik açıdan işgücü piyasasında yaşanan farklılıklardan çeşitli şekilde etkilenmektedir. Aile yapısındaki değişimlere bağlı olarak yaşlıların ve tek ebeveynli ailelerin sayısında da artış olmuştur. Dul veya hiç evlenmemiş kadınlardan oluşan hane halklarında yoksulluğa daha sık rastlanmaktadır ve diğer hane halklarıyla karşılaştırıldıklarında yoksulluk oranı çok daha yüksektir (Şenses, 2001: 157-158).

Tek ebeveynli hanelerde aile reisinin kadın olduğu durumlarda kadınların aileyi tek başına geçindirmek zorunda kalmalarına bağlı olarak bu hanelerde gelir miktarında düşüş olmaktadır. Çocukların ihtiyaçlarıyla da tek başına ilgilenmek zorunda kalan kadınlar için yoksullukla karşılaşma riskleri daha fazla olmaktadır (Burak, 2019: 28). Tek ebeveynli ailelerin yoksullukla birlikte aynı zamanda yoksunluk içinde oldukları da ifade edilmiştir. Özellikle aile reisinin kadın olduğu tek ebeveynli ailelerin temel ihtiyaçları karşılama açısından evli kadınlara göre daha kötü koşullara sahip oldukları saptanmıştır (Sapançalı, 2003: 109).

Türkiye ‘de TÜİK (2018) gelir ve yaşam koşulları araştırmasına göre; tek kişilik hane halkının yoksulluk oranı 9,6 olup tek çekirdek aileden oluşan hanehalkının yoksulluk oranı ise 12,9’dur. Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile için bu oran 4,5 olurken eşlerden ve çocuklardan oluşan çekirdek aile için ise 14,4 olarak belirlenmiştir. Türkiye’de de Avrupa’da olduğu gibi tek ebeveynli çocuklu aileler için yoksulluk oranı yüksektir. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan aile için yoksulluk oranı 12,0 olarak saptanmıştır (TÜİK, 2018). Aşağıda yer alan tablo 3’de seçilmiş bazı Avrupa ülkelerindeki aile tipine bağlı olarak söz konusu olan yoksulluk oranları verilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere tek ebeveynli ailelerin yoksulluğunun çok daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Yalnız yaşayan kadınların da aynı şekilde yoksulluk durumlarının fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Aile Tipi ve Yoksulluk Oranları

Aile Tipi	Bulgaristan	Danimarka	Macaristan	Avusturya	Polonya
Yalnız yaşayan bekârlar	59.0	32.3	27.5	29.5	35.7
Yalnız yaşayan kadınlar	64.1	29.0	27.4	31.8	35.5
Çocuksuz aileler	27.3	12.6	13.3	11.7	15.8
İki yetişkin ve bir çocuklu aileler	16.3	6.6	16.5	15.1	12.7
Çocuklu tek ebeveynli aileler	51.6	31.5	31.5	45.8	36.4

Kaynak: Eurostat, 2020

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps03&lang=en

(16.06.2020)

Tek ebeveynli ailelerde evin geçimini sağlayan yani aile reisi görevini üstlenen kişinin, kadın olduğu hanelerde ekonomik sorunların varlığı kadınların ihtiyaçlarını

karşılamlarını zorlaştırmaktadır. Eş üzerinden sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı gibi bazı haklardan yararlanmak mümkün olurken kadınların tek ebeveyn olarak yer aldıkları ailelerde kadınlar ekonomik dışlanmanın yarattığı olumsuz etkiler ile karşılaşmaktadır. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı yaşadıkları ayrımcılıklar ise kadınların başta işgücü piyasasındaki konumları olmak üzere çeşitli alanlarda varlık göstermektedir. Bu noktada cinsiyet ayrımcılığının kadınların yaşamları üzerindeki etkisini anlamak amacıyla değerlendirilmesinin yapılması önemli olmaktadır.

1.4.2.2 Cinsiyete Bağlı Ayrımcılık

Toplumsal yaşamda kadın ve erkeğe çeşitli roller biçilmesinde ve farklı şekillerde değerlendirilmelerinde İngilizce “gender” olarak ifade edilen toplumsal cinsiyet anlayışı söz konusudur (Aydınoglu ve Erciyeş, 2014: 187). Toplumsal cinsiyet, ilk kez 1930’lu yıllarda fizyolojik cinsiyetin psikolojik özelliklerden farklı şekillerde olduğunu açıklamak amacıyla kullanılmıştır (Eroğlu ve İrdem, 2016: 12).

Kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkları göz önüne alınarak hangi davranışların kadınlar ve erkekler için uygun olduğu, kadınlar ve erkeklerin hangi haklara ve kaynaklara sahip olduğunun incelenmesi yapılarak belirli toplumsal beklentiler oluşturulmaktadır. Oluşturulan bu beklentiler toplumdan topluma farklılık gösterse de ortak noktalar da söz konusudur. Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ifade edilmek istenen toplumsal kurumlar içerisinde kadın ve erkeğin belirli sosyal haklara erişimi ve bu haklarını kullanmalarında eşitliğin söz konusu olmasını açıklamaktadır (Ecevit, 2003: 83).

Cinsiyete dayalı ayrımcılık, sosyal dışlanmanın en önemli kişisel nedenlerindedir. Toplumsal rollerin kadınlara yüklediği sorumluluklardan dolayı kadınlardan beklenen ev işleri ve çocuk bakımı şeklindedir. Böyle bir beklenti söz konusu olunca da kadınlar işgücü piyasasının dışında bırakılmışlardır. Kadınlar çalışsalar bile öncelikli olarak ev işlerinden sorumlu tutulmuşlardır ve erkekler gelir getirici konumda olmuşlardır. Bu yüzden kadınların istihdama katılım oranları oldukça düşüktür (Sapançalı, 2003: 110).

Kadınların çalışma hayatında hakları oldukça kısıtlı olup erkeklerle kıyaslama yapıldığında erkeklerden daha az ücrete çalışmaktadırlar ve çalışanların çok az bir

kısmı sigortalıdır. Cam tavan uygulaması ile de kadınların kamu veya özel sektörde yükselme imkânları engellenmektedir (Ceyhan ve Çayır, 2012: 185).

Toplumsal cinsiyet kadınlara pasif bir rol biçerken erkekler yöneten, kontrol eden aktif bir konumdadırlar. Bu kalıp yargılar bireylerin yaşamlarını büyük ölçüde etkilemektedir ve hiyerarşik bir düzen yaratılmasına neden olmaktadır (Karakaya, 2018: 44). Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin toplum içerisindeki konumunu, sosyo-ekonomik statüsünü belirleyen bir yapıdadır (Akkaş, 2019: 100).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların yaşamlarını eğitimden, iş yaşamına kadar birçok alanda olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Bal, 2014: 16). Toplum cinsiyet ekseninde kadın ve erkekler için birtakım roller ve beklentiler belirlenmektedir. Kadınlar ev işlerine yönlendirilirken erkeklerden evin ihtiyaçlarını karşılaması, kamusal faaliyetlerde yer alması beklenmektedir. Bu durum kadın ve erkek arasında cinsiyet eşitsizliğine yol açarak kadınların ikincil konuma atılmasına neden olmaktadır (Akkaş, 2019: 115).

Kadınlardan beklenen ev işleri ve çocukların bakımı rolü kadınların ev içinde harcadıkları zaman açısından erkeklerden oldukça fazla olmaktadır. TÜİK tarafından ilk defa 2006 yılında zaman kullanım anketi yapılmıştır ve bu araştırma sonuçlarına bakıldığında erkeklerin ev içi faaliyetlerde harcadıkları süre 51 dakika olurken kadınlar için bu süre 5 saat 17 dakika şeklindedir. Kadınlar çalışsa bile önceliğinin ev işleri olması gerektiği şeklindeki yargı kadınlar için ayrımcılık yaratan bir durumun varlığına işarettir (Burak, 2019: 36).

Küresel Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu, Dünya Ekonomik Forumu'nun kadınlar ve erkekler arasındaki kadın erkek eşitliği farkını ekonomiye katılım ve fırsat, eğitime katılım, sağlık ve sağ kalım ve siyasi güçlenme şeklinde dört temel faktörü dikkate alarak incelemektedir. 0 ile 1 arasında değişkenlik gösteren bu endeksler 1'e yaklaştıkça kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlik azalmakta, 0'a yaklaştıkça ise artmaktadır. Dünya Ekonomi Forumu ilk cinsiyet eşitliği raporunu 2006'da yayınlamıştır. 2006 yılında 115 ülke arasında Türkiye 0,585 puanla 105. sırada yer almıştır. Son Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu'nu 2019 Aralık ayında yayınlamıştır. Rapor hazırlanırken 153 ülkeye ilişkin veriler dikkate alınmıştır. Türkiye 0,635 puanla 130. sırada yer almıştır (Çevik ve Karakaş 2016: 76- 78).

Tablo 4. Türkiye Küresel Cinsiyet Uçurumu

Türkiye	2006		2017		2018		2019	
	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan
Küresel Cinsiyet Eşitliği Puanı	105	0,585	131	0,625	130	0,628	130	0,635
Ekonomiye katılım	106	0,434	128	0,471	131	0,466	136	0,478
Eğitime katılım	92	0,885	101	0,965	106	0,968	113	0,961
Sağlık ve sağ kalım	85	0,969	59	0,977	67	0,976	64	0,976
Siyasi güçlenme	96	0,052	118	0,088	113	0,101	109	0,124
Değerlendirme konusu olan toplam ülke sayısı	115		144		149		153	

Kaynak: The Global Gender Gap Report 2017, 2018, 2020 referans alınarak oluşturulmuştur.

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf (19.06.2020)

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (19.06.2020)

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (19.06.2020)

1.4.2.3 Yaşa Bağlı Ayrımcılık

Yaş faktörü de sosyal dışlanmanın kişisel nedenleri arasındadır. Belirli yaş gruplarında eşitsizlik ve dışlanma daha yüksek düzeydedir. Özellikle çocuklar, gençler ve yaşlıların sosyal dışlanmaya uğrama olasılıkları daha yüksektir (Sapançalı, 2003: 115). Çocukların erken yaşlarda eğitim hayatından uzaklaşmalarının başlıca nedeni yoksulluk sorunudur ve bu yüzden çocuklar küçük yaşlarda kendilerini çalışmak zorunda hissetmektedirler. Çocuk işçiliği, gerek ekonomik gerek sosyal sonuçları bakımından dışlanmaya neden olmaktadır. Aile ekonomisine katkı için okula gitmeyen ya da eğitimini yarıda bırakan çocuklar sosyal, psikolojik ve fiziksel açıdan birçok sorun yaşamaktadırlar ve daha da kötüsü geleceklerini de riske atmaktadırlar (Gökbayrak, 2005).

Çocukları kimin, nasıl dışladığı konusu ve diğer çocuklarla coğrafi açıdan dışlanmanın boyutlarını anlamak için karşılaştırma yapılmalıdır (Micklewright, 2002: 9).

Gençlik dönemi de sosyal dışlanma açısından kritik bir dönemi ifade etmektedir. Bir taraftan özgürlük diğer açıdan ise bağımlılık ekseninde sosyal açıdan gençlerin durumu analiz edilmektedir. İşgücü piyasasında bulunma ve eğitimden yararlanma şeklinde belirli kurum ve kuruluşlara bağlılık olmasıyla birlikte ailelerinin yanından ayrılarak kendi hayatları için mücadele etme şeklinde bir özgürlük alanı da gençler açısından önemlidir. Bağımsızlık veya bir şeylere bağımlılık şeklinde sosyal dışlanma gündeme gelmektedir (Yıldırım, 2013: 5). Her birey farklı bir biyolojik kimliğe sahip olduğu için yaşlılık, kişilerde değişkenlik gösterebilmektedir. Yaşlı olma hali tüm insanlar için gerçekleşecek olan ve kaçınılmaz bir süreci ifade etmektedir. Aynı zamanda yaşlılık toplumlar açısından da farklılık göstererek toplum ve kültür açısından önemli bir aşamadır (Taşçı, 2010: 176).

Yaşlılık, diğer dönemlerle karşılaştırıldığında daha riskli bir dönemdir. Çünkü bu dönemde birey artık fiziksel olarak zorlanmaktadır. Gençlik döneminde verimli bir çalışma gücüne sahip olan birey yaşlılıkla birlikte fiziksel olarak yetersiz duruma gelerek önemli ölçüde gelir kaybı yaşamaktadır. Yaşam kalitesinin artmasına paralel olarak yaşam süresi de uzayarak yaşlı nüfusunda artış gözlenmektedir ve bu durum yaşlılar için sosyal politikaların gerekliliğini ortaya koymaktadır (Karedeniz ve Öztepe, 2013: 78).

Kadınlar özellikle genç yaşlarda yoksulluk ve sosyal dışlanma ile daha çok karşı karşıya kalmaktadırlar. Burada kadının eğitim imkânlarından yoksun olması sonucunda işgücü piyasasında yer alamamasının paralelinde yoksulluk kendini hissettirmektedir. Orta yaşlarda yoksulluk ve dışlanma daha az düzeylerde görülse de yaşlılıkla birlikte yalnızlaşmanın da bir sonucu olarak yoksulluk ve sosyal dışlanma çok çeşitli boyutlarda kendini göstererek kadınların yaşamları için önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Sosyal dışlanma ekonomik bakımdan yetersiz olma durumunda, eğitimden yoksun olma gibi bireysel nedenlerden dolayı olabileceği gibi yaşlılıktan dolayı bazı yeteneklerin kaybedilmesi sonucunda fiziksel nedenlerden dolayı da ortaya çıkmaktadır (Ergün ve Diren, 2017: 503).

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARIN SOSYAL DIŞLANMASI VE EVLİLİK

2.1 Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların Sosyal Dışlanması

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için belirlenmiş kişilik özellikleri, sosyal olarak kadın ve erkeklerden beklenen rol, sorumluluk ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Toplumun kadın ve erkek için ilgili beklenti ve yargıları söz konusudur (Coşkun ve Özdilek, 2012: 32). Evin reisi olarak görülen erkek, aile içerisinde kadının cinselliğini, ev içi ve ev dışındaki rollerini belirleyerek kadının tüm yaşam alanına müdahale etmektedir. Kadınlar özel alanda bırakılarak, kamusal alandan dışlanmaktadır (Kahraman, 2010: 30).

Cinsiyet ayrımcılığı, özellikle kadınlara yönelik olup kadınların günlük yaşamlarını önemli ölçüde etkileyerek kamusal faaliyetlerden tam ve etkin bir şekilde yararlanamamaları, sağlıksız yaşam koşullarına sahip olmaları, iş yaşamında çeşitli engellere maruz kalmaları vb. çoğu faaliyetlere erişimlerinin kısıtlı olması biçimindedir (Demirbilek, 2007: 13-14). Cinsiyete dayalı eşitsizliğin temelinde içinde bulunulan toplumsal yapı ve kültür gelmektedir. Sosyal yapı ve bu yapının kadınları karakterize eden değerleri cinsiyetler arasındaki farklılıkların temelini oluşturmaktadır (Yeşilorman, 2001: 274).

Kadınlar toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık temelinde başta sağlık alanında olmak üzere çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Eğitim alanında, siyasete katılımında ve karar alma mekanizmalarında, iş yaşamında çeşitli sorunlarla karşılaşan kadınlar için şiddet konusu da özellikle kadınlara yönelik olup kadınlar için sosyal bir sorun niteliğindedir (Aydın ve Gürbüz, 2018: 580). Kadınların erkeklerle eşit bir şekilde yer almamasının nedenlerinden biri kadınların eğitim alanında yaşadıkları sorunlardan kaynaklanmaktadır (Özaydınlık, 2014: 96).

Kadınların statüsünü artırmak için çeşitli eğitim reformları geliştirilmesine rağmen kadınların eğitiminde istenilen hedeflere ulaşılmadığı ve kadınlar için eğitim sorunlarının devam ettiği görülmektedir (Ağlı ve Tor, 2016: 68). Ataerkil toplumsal yapıda kadının görevi olarak annelik ve çocuk bakımı görülmektedir. Geleneksel rollerin beklentisinde kadının annelik görevini ve ev işlerindeki sorumluluklarını yerine getirmesi beklenmektedir. Bu şekilde çalışma yaşamından uzak kalan kadınlar

için işgücü piyasasında yer alamamaktan kaynaklı sorunlar kadınların sosyal ilişkilerini de etkilemektedir. Bulunulan sosyal çevre de ekonomik, sosyal, siyasal haklara erişim açısından belirleyici olmaktadır. Örneğin; gecekondu mahallelerinde yaşayan kadınlar, daha çok sorunla baş etmek zorunda kalmaktadırlar ve özgür bir şekilde hareket edememektedirler. Kendilerini geliştirip toplumsal yaşam pratiklerine katılamamaktadırlar. Bu yüzden sosyal dışlanma sorunu özellikle kadınlar açısından üzerinde önemle durulması gereken sosyal bir sorun niteliğindedir (Çakır, 2008: 26).

İşgücü piyasasına katılım gerçekleştiren kadınların ise çalışma koşulları olumsuzluk içermektedir ve kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlar içerisinde cinsiyete dayalı mesleki ayrımcılıklar dikkat çekicidir (Aydın ve Gürbüz, 2018: 580). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sağlık hizmetlerinden yararlanmada da kadınlar için sağlık kuruluşlarına ulaşımında sorun yaşama, sağlık hizmetine ulaşımında engellerle karşılaşma ve sağlık hizmeti almada gecikme şeklindedir (Coşkun ve Özdilek, 2012: 35). Kadınlar eğitim alanında yaşadıkları ayrımcılık, geleneksel değer ve yargılar, yasalardaki ayrımcı hükümlerden dolayı siyasal alanda aktif yer alamamışlardır (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013: 279).

Kadına yönelik şiddet de temel hak ve özgürlüklerinin ihlali açısından kadınlar için önemli sorun alanlarından biridir. Toplumsal ve ekonomik yaşama katılımında kadınlar için şiddet durumu engelleyici olabilmekte ve kadını hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıpratıcı bir durum ile sonuçlanmaktadır (Akkaş, 2016: 36-37).

Genel olarak kadınların toplumsal yaşam içerisinde yaşadıkları sorunlar oldukça fazladır. Şiddet, işsizlik, eğitimsizlik, sokakta baskı ve taciz, aile baskısı, kadın erkek eşitsizliği, çevre ve mahalle baskısı gibi sorunlar kadınların yaşamlarında olumsuz bir etkiye sahiptir. Şiddet kadınlar için en önemli sorundur ve yıllar geçtikçe şiddete uğrayan kadınların sayısında da artış olmaktadır. Kadınların yaşam kalitesinin düşmesine neden olarak kadınların kendilerini toplumdan soyutlaması ile sonuçlanan şiddetin engellenmesi ve kadınların korunması için devletin kadınları koruyucu birtakım faaliyetler içerisinde bulunması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda kadınların yaşadıkları bazı sorunlar gösterilmiştir.

Tablo 5. Kadınların Toplumda Yaşadıkları Sorunlar (%)

	2016	2017	2018	2019
Şiddet	53	55	62	60
İşsizlik	9	11	9	11
Eğitimsizlik	7	10	9	8
Sokakta baskı ve taciz	5	7	7	3
Aile baskısı	6	5	4	4
Kadın erkek eşitsizliği	11	6	5	8
Çevre/mahalle baskısı	6	3	3	3
Diğer	3	4	1	3

Kaynak: Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019, s:28

Çalışma kapsamında kadınların bazı alanlarda yaşadıkları sosyal dışlanmanın boyutları anlaşılmasına çalışılacaktır. Kadınların işgücü piyasasından dışlanması, eğitim alanında yaşadıkları dışlanma durumu, siyasal faaliyetlere katılım ve bu alandaki dışlanma durumu, sosyal güvenlik alanında ve hukuksal alanda yaşadıkları sorunlar ve son olarak aile içi şiddetin kadınların yaşamındaki olumsuz etkisinden kaynaklı dışlanma durumları başlıklar halinde incelenecektir. Kadınların oldukça kırılgan ve dezavantajlı bir grubu oluşturduğu gerçeği göz önüne alındığında sadece kadın olmalarından dolayı yaşadıkları eşitsizlikleri, medeni durumdaki farklılıklar da çeşitli biçimlerde etkilemektedir. Evlilik statüsü bağlamında evli olmayan kadınlar için sosyal dışlanmanın değerlendirilmesi yapılacaktır ve bu kadınların da kendi içlerinde medeni durumun yarattığı sonuçlar açıklanacaktır.

2.1.1 Kadınların İşgücü Piyasasından Dışlanması

Uzun süreli işsizler, ilk kez iş arayan kişiler, çeşitli nedenlerden dolayı işten çıkarılanlar, yeniden iş bulma olasılığı düşük olan kişiler işgücü piyasasından dışlanmış kişileri oluşturarak sosyal dışlanmanın boyutlarının anlaşılması açısından işgücü piyasasının yapısının da bu noktada önemini ortaya koymaktadır (Işık Erol, 2013: 62). İşgücünün sosyal dışlanma ile olan ilişkisi iki boyutlu bir şekilde değerlendirilmektedir. Birinci boyutu işsizlik oluşturmaktadır. Uzun süreli işsizlik ise önemli bir dışlanmışlık grubunu oluşturmaktadır. İkinci boyut ise işgücü piyasası içinde kendiliğinden ortaya çıkan dışlanmadır. Bu grup içinde güvencesiz işlerde çalışan kişiler bulunmaktadır. İşsizlik ise başlı başına bir sosyal dışlanma biçimidir. İşsizlik, işgücü piyasasından dışlanmaktır ve ekonomik olarak sosyal dışlanma söz konusudur (Şenol, 2010: 75-76).

Türkiye’de kadınların işgücü piyasasında yer almaları bir zorunluluk sonucu başlamıştır. 1915 Balkan Savaşı sırasında erkeklerin çoğunun orduya girmesiyle işgücünde yaşanan azalmayı karşılamak amacıyla kadınlar işgücü piyasasına giriş yapmışlardır ve bu durum I.Dünya ve II.Dünya savaşları sırasında artmıştır. Savaştan sonra kadınlar yine geleneksel ev işlerine dönmüşlerdir. Kadınların tarım dışı işgücüne katılmaları 1950’lerden sonra kente göçle birlikte gerçekleşmiştir. Yaşanan göçle birlikte başta aile yapısı ve aile ilişkileri olmak üzere kadının toplumsal statüsünde ve çalışma ilişkilerinde bir takım değişiklikler olmuştur. Kadınlar daha çok eğitime ağırlık verip bilinçlenmeye başlamışlardır. Ancak toplumsal yaşamda hâkim olan geleneksel anlayış çerçevesinde kadınların çalışma yaşamlarında bir takım engeller ve sınırlılıklar söz konusudur (Berber ve Eser, 2008: 3).

Köyden kente gelen kadınlar yeterli eğitime ve aynı zamanda mesleki bilgi ve beceriye sahip olmadıkları için işgücü piyasasına girmekte zorlanmaktadırlar. Bu yüzden çoğunlukla işgücü piyasasının dışında kalarak ev kadını olarak yaşamlarını devam ettirmektedirler. Gelirin yetersiz olması durumunda çalışmak zorunda olan kadınlar ise sosyal güvencesiz ve düşük statülü işlerde istihdam edilmektedir (Çondur vd., 2013: 33).

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar için yarattığı durumlar kadınların işgücü piyasasına katılımlarının düşük olması ile sonuçlanmaktadır (Şener, 2012: 51). Kadınların büyük bir kısmı yarı zamanlı işlerde istihdam edilmektedir. Cinsiyetler arasında aşırı eşitsizlikler ve dışlanma dikkat çekmektedir (Giddens, 2000: 340-341).

Dünyada kadınlar enformel üretim süreçlerinde daha fazla yer almaktadırlar. Aynı zamanda ataerkil ilişkilerden dolayı bazı işler kadın işi ya da erkek işi biçiminde ayrıştırılmıştır. Kadınlar ev ve bakım işlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Kadınlar eşlerinin eve ekonomik katkısının yetersiz olduğu durumlarda veya eşlerinin işsiz kaldığı zamanlarda ailenin geçimini sağlamak amacıyla işgücü piyasasında yer aldıkları görülmektedir. Kadınların işgücü piyasası içerisinde yer alarak istihdama katılmaları kadınların ev işlerindeki görev ve sorumluluklarını etkilememektedir. Kadınlardan hem ev işleri hem de çalışma yaşamındaki işlerini yerine getirmeleri beklenmektedir (Dedeoğlu ve Öztürk, 2010: 9).

Tablo 6. Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları (%)

	2015	2016	2017	2018	2019
Kadın	31,5	32,5	33,6	34,2	34,4
Erkek	71,6	72,0	72,5	72,7	72,0

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2019

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> (21.06.2020)

Tablo 6'dan da görülebileceği üzere erkeklerin işgücüne katılma oranları, kadınlardan çok daha fazladır. 2018 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %72,7 olurken kadınlar da ise sadece %34,2'dir. Kadınların işgücüne katılım oranları zaman içinde artmakta ancak bu oran erkeklerin oldukça gerisinde kalmaktadır. 2019 verilerinde ise erkeklerin işgücüne katılım oranı %72,0 iken kadınlar da bu oran %34,4 'de kalmıştır (TÜİK, 2019).

İşgücüne katılımda kadınların yaş oranları incelendiğinde ise ülkelerin çoğunda "M" harfine benzer bir eğilimin yaygınlık gösterdiğine rastlanmıştır. 20-24 yaş gruplarında bu oran maksimum seviyeye ulaşırken, 30'lu yaşlardan itibaren düşüş

göstermektedir. 40'lı yaşların başlarında tekrar artışa geçmekte ve 40-45 yaşları arasında ise en üst noktaya ulaşmaktadır. 30'lu yaşlarda işgücü piyasasından kadınların çekilmesinin nedeni olarak çocuklarını büyütme durumu gösterilmektedir (Çetin ve Öztürk, 2009: 2673-2974).

Tablo 7. Yaş Gruplarına Göre Kadın İşgücüne Katılma Oranları (%)

Yaş	2016	2017	2018	2019
15 (+)	32.5	33.6	34.2	34.4
15-24	30.4	31.1	31.3	32.6
15-64	36.2	37.6	38.3	38.7

Kaynak: TÜİK, 2019

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> (21.06.2020)

Kadınların işgücü piyasasında yer almalarının hem bireysel hem de toplumsal etkileri ve sonuçları bulunmaktadır. Ülke ekonomisi açısından kadınların istihdamı oldukça önemli olup ekonomik, sosyal, kültürel vb. çeşitli yönlerden işgücü piyasası için kritik öneme sahiptirler (Durmaz, 2016: 37). Ancak kadınlar ve erkekler iş yaşamında farklı muameleyle karşılaşmaktadır ve aynı zamanda kadınlar ve erkekler arasında ücret farklılıkları vardır. Kadınlar toplumsal açıdan sürekli “ev kadını” damgası ile yüz yüze gelmektedirler (Kılınç, 2015: 125-126).

İşgücü piyasasında çeşitli zorlukla karşılaşan kadınların eşitsizliğe uğradığı bir başka alan ise iş yaşamında yükselme olanaklarının engellenmesidir. Kadınlar toplumsal cinsiyet temelinde ayrımcılığa uğrayarak düşük statülü ve vasıfsız işlerde çalıştırılmaktadırlar. Kadınlar daha işe başlamadan önce cinsiyetlerinden dolayı işe alım sırasında da çeşitli zorluklara maruz kalmaktadırlar. Kadınlar, işgücü piyasasında çalışmalarına bağlı olarak elde ettikleri sosyal haklardan, çalışma koşullarından, ücretlendirme ve benzeri çeşitli konulardan dışlanmaktadır (Belet, 2013: 9).

Kırsal ve kentsel alanlarda kadın istihdamı bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Kadın işgücünün özellikle tarımda yoğunlaştığı ve kadınların büyük bir yüzdesinin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıkları bilinmektedir. Kente yapılan göçle birlikte

ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kişilerde azalma olsa da bu seferde kentte aynı eğitim düzeyine sahip erkeklerle kıyaslandıklarında daha zor ve kötü çalışma koşullarında düşük statüde istihdam edildikleri görülmektedir (T.B.M.M. Araştırma Komisyonu Raporu, 1998: 66-67).

Kadınlar işgücü piyasasından dışlanan grup içerisinde yer almaktadırlar. Kadınların toplumsal yaşamdan dışlanmaları ile toplumsal yapı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Evlilik yoluyla toplumsal yaşamda bir yer edinen kadınlar evlendikten sonra ise ev kadını olarak toplumsal yaşamdan uzak bir şekilde hayatlarını devam ettirmektedirler (Çakır, 2002: 98). Kadınlar daha iş piyasasına girme aşamasından başlayarak ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ücretlendirmede, terfilerde cinsiyetten dolayı ayrımcılığa uğramaktadırlar ve aynı zamanda iş yerinde mobbing ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İş yerinde cam tavan uygulaması ile yani kadınların bir üst pozisyona yükselmelerinin engellenmesiyle kadınların statüleri sabit kalmakta ve yükselmelerine olanak tanınmamaktadır (Aşkın ve Özlem Aşkın, 2018: 261).

Toplumsal yaşamda yer alabilmek için çalışma faaliyeti içerisinde bulunarak toplumsal olarak işgücü piyasasına katkıda bulunmak gerekir. Çalışma yaşamıyla birlikte elde edilen başta yaşamsal alandaki ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan gelirin varlığı olmak üzere statü elde etme ve buna bağlı olarak sosyal ilişkilerin oluşması, sosyal güvence, sosyal ve siyasal haklara erişim şeklinde toplumla bütünleşme ve toplum içinde yer alma durumu mümkündür. Kadınlar açısından çalışma hayatı değerlendirildiğinde meydana gelen dışlanmaların sonucunda kadınlar gelir, statü, sosyal ilişkiler şeklinde toplumsal değişkenlerden mahrum kalırlar (Çakır, 2008: 26).

2.1.2 Kadınların Eğitim Alanından Dışlanması

Eğitim, toplum için kritik bir öneme sahiptir. Bireyin içinde bulunduğu toplumda bilgi ve becerilerini geliştirebilmesi, kendini özgür bir biçimde ifade edebilmesi ve belirli davranış biçimlerini sergileyebilmesine olanak tanıyan bir bütünü yansıtmaktadır (Tezcan, 1985: 4). Bireylerin toplumda etkin bir biçimde rol alabilmeleri için sahip oldukları hakların neler olduğunu bilmeleri ve bunları kullanabilmeleri gerekmektedir. Eğitim hakkı, bu haklardan biri olup kişinin

toplumsal bütünleşmesi ve aynı zamanda kişinin kendini ifade edebilmesi için gereklidir (Özaydınlık, 2014: 95). *“Eğitim hakkı, temel bir insan hakkıdır ve herkesin eşit bir şekilde ücretsiz yararlanması ve kişiler arasında eşitsizlik yapılmaması şeklindedir”* (Ataman, 2008: 11).

Eğitim hakkını etkili bir şekilde kullanan veya eğitim hakkına erişim imkânını en iyi şekilde değerlendiren bireyler bu sayede kendi gelişimlerine ek olarak aynı şekilde toplumun da gelişmesine katkıda bulunurlar. Sürekli bir değişim ve gelişim sürecinde eğitim bireyler için oldukça önemlidir ve bu yüzden eğitim tüm bireyler için erişilebilir olmalıdır. Eğitim toplumun bir parçası olma ve toplumla uyum içerisinde yaşama açısından her birey için temel bir ihtiyaç şeklindedir (Özaydınlık, 2014: 95).

Uluslararası antlaşmalarda ve anayasada eğitimin herkes için ulaşılabilir olacağı ve herkese eşit olarak sunulacağı ifade edilmesine rağmen eğitim hakkının kullanılmasında çoğu toplumda sınıf, ırk, cinsiyet, renk, dil, din, etnik köken vb. nedenlerle ayrımcılıklar yapılmaktadır (Gök, 2005: 167). Eğitimin birey üzerinde çok yönlü etkileri bulunmaktadır. Bireyde toplum bilincinin geliştirilmesi, değişen ekonomik ve sosyal yapıya karşılık verebilme, yaratıcı düşüncenin oluşması ve teknolojik gelişmelere açık olma şeklinde bireyden çeşitli değişkenlere açık olması ve uyum göstermesi istenmektedir (Gezgin ve Hoşgörür, 2015: 2).

Eğitim bireylerin yaşamlarını şekillendirmelerinde etkin bir rol oynamaktadır. Eğitim, çalışma ve sosyal yaşam alanının da şeklini belirlemektedir. Eğitim, toplum için oldukça önemli sosyal kurumlardan biridir ve çeşitli sosyolojik kuramlarla açıklanmıştır. Fonksiyonalist kuramcılar, eğitimin bireyin beceri ve yeteneklerini artırmasında önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Eğitim bireyin ekonomik açıdan gelir düzeyinin artmasına katkıda bulunabilir. Eğitim aynı zamanda bireylerin sosyalleşmelerine ve iletişim yeteneklerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Eğitimle çocuklara toplumun değer yargıları benimsetilerek çocukların bilinçli ve toplum olaylarına duyarlı bireyler olmaları amaçlanmaktadır. Çatışmacı kuramı savunanlar ise eğitim sisteminin toplumda var olan sosyal eşitsizlikleri sürekli bir hale getirdiğini belirtmişlerdir (Akan, 2004: 39-40-41).

Kadınlar ve erkekler arasında cinsiyetten kaynaklı farklılıklar her alanda kendini göstermektedir. Toplumsal yapı içerisinde kadınların erkeklerle aynı oranda yer

almadığı görülmektedir ve bunun başlıca nedenlerinden biri de kadınların eğitim alanında yaşadığı eşitsizlikler ve sorunlardır. Eğitim diğer tüm sosyal yapı ve kurumları etkileyen ve değiştiren merkezi bir konumdadır. Kadınları yaşamın içine dâhil edip dışlanmalarını önlemek amacıyla Türkiye’de Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü ve Sorunları (KSS) Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Aynı zamanda Yükseköğretim Kurumlarında Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin yaygınlaştırılması gerektiği görüşü hâkimdir. Bu merkezlerde kadınların eğitimleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Kadınların eğitimleri ile ilgili eşitsizlikler çeşitli açılardan incelenmiş, sorunlar belirlenmiş ve çeşitli çözüm önerileri dile getirilmiştir (Engin ve Seven, 2007: 181). 3 Haziran 1985 tarihli Eğitimde Kızlar ve Erkekler İçin Fırsat Eşitliği Eylem Programı İçeren Konsey, cinsiyet ayrımcılığı olmaksızın kızlar ve erkeklerin eğitim ve buna bağlı olarak mesleklerinde özgür bir şekilde tercih yapabilmelerini gerekli görmüştür (Süral, 2002: 106).

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nde, üçüncü bölüm onuncu maddede eğitim hakkı açıklanmaktadır. Ülkelerin kadınlarla erkeklerin aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için her türlü ayrımcılığı önlemeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Eğitim hakkı sözleşmesini özetlemek gerekirse kırsal alanlarda da eğitim kuruluşlarına girme ve bunlardan faydalanmak için eşit şartların sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Aynı sınavlara girerek aynı şartlarda eğitim imkânlarının sağlanması, aynı bina ve eğitim araçlarının kullanılması şeklinde her durum için eşitlik istenmektedir. Ayrımcılığın oluşmaması için karma eğitim desteklenmektedir. Burs şeklindeki eğitime destek hizmetlerinde eşitlik, erkekler ve kadınlar arasında var olan eğitim açığının kapatılması için sürekli eğitim programları ve yine aynı şekilde kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi için eğitim programlarının gerekliliği belirtilmektedir. Çeşitli etkinliklere katılımlarında eşitlik olması ve aile planlaması için bilgi ve tavsiyeler ile desteklenmeleri gerektiği ifade edilmektedir (TBMM, 2019).

Eğitim hakkının kullanılmasında bazı sorunlar ve engeller yaşanabilmektedir. Ülkelerin çoğunda cinsiyet eşitsizliği biçiminde kadınlarla ilgili konuların ve çalışmaların dikkate alınmayıp bu konuda gerekli olan politikaların uygulanmadığı veya uygulanabilirliği açısından çeşitli sıkıntıların olduğu görülmektedir. Kadın

erkek eşitliğini kabul etmeyen yasaların olduğu bazı ülkeler bile söz konusudur. Kadına yönelik ayrımcılık, dünya çapında çeşitli raporlarla çok ciddi boyutlara ulaşmış durumdadır. Kadınlar ayrımcılığı yaşamın her anında ve her döneminde hissetmektedir. Hatta çocukluk döneminde bile gerek aile yapısından dolayı gerekse toplumdaki genel yargılar dolayısıyla kız çocukları, erkek çocuklarının hep bir adım gerisinde yer almıştır. Kız çocuklarının bazı hakları kısıtlanmakta ya da engellenmektedir. Eğitim hakkı bakımından çoğu kız çocuğunun bu hakkı kızların okula gönderilmemesi ile ya da eğitimlerini yarıda bırakmaları ile sonuçlanmıştır. Eğitim hakkı engellenen kızlar bazen aile baskısından dolayı erken yaşta evlenmiştir. Bu durum sonucunda ekonomik bakımdan yetersiz kadınlar kendilerini sadece eşlerinin kontrolünde hissetmişlerdir ve özgür bir yaşam alanına sahip olamamışlardır (Özaydınlık, 2014: 96).

Kadınların özgürleşebilmeleri ve güçlendirilmeleri için eğitim oldukça önemlidir. Bu yüzden kadınlar arasında okuryazarlık oranının artırılması gereklidir (Alagarsamy, vd., 2014: 77-78). Birleşmiş Milletler, cinsiyet eşitsizliğini kaldırmak ve kız çocuklarının okullaşma oranlarını artırmayı hedeflemiştir. 2005 yılında cinsiyet eşitsizliğini önlemek amacıyla ilk ve orta öğretimde kız çocuklarının sayısını artırma amacı tam olarak gerçekleştirilemese de okula kayıt yaptıran kız çocuklarının sayısında artış olduğu gözlenmiştir. 1999 yılında her 100 erkek öğrenci için 83 kız öğrencinin ilkokula kayıt yaptığı görülürken 2010 yılında bu sayı 98'lere çıkmıştır (Zihnioğlu, 2013: 2-3).

Günümüzde okuma yazma bilmeyen kadın ve erkek sayısında azalma olsa da okuma yazma oranı bakımından cinsiyet eşitsizliği hâlâ devam etmektedir. TÜİK (2008-2019) Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı'na bakılacak olursa okuma yazma bilmeyen kadınların sayısının, erkeklerden oldukça fazla olması kadınların eğitim alanında yaşadıkları dışlanmanın açık bir göstergesi olmaktadır. Tablo 8'de okuma yazma bilmeyen kadınların sayısının erkeklerden oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Eğitim Durumuna ve Cinsiyete Göre Nüfus

	2008		2014		2019	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Okuma yazma bilmeyen	3.896.716	966.698	2.191.302	430.782	1.738.225	286.412
İlkokul	9.277.414	8.800.944	8.487.597	6.350.623	7.432.396	5.081.441
İlköğretim	2.652.800	3.026.685	4.600.390	6.010.573	2.438.391	3.240.303
Ortaokul	1.004.571	1.791.178	2.069.181	2.899.536	5.486.986	6.840.475
Lise	4.221.131	5.749.685	5.334.117	7.268.703	6.740.854	8.685.165
Üniversite	1.398.725	2.110.229	3.306.335	4.140.934	4.802.283	5.455.508

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2019

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (22.06.2020)

21.yüzyılda tüm ülkelerin öncelikli hedefi demokratikleşmek ve çağdaşlaşmaktır. Bu nedenle ülkeler için kalkınma, ilerleme ve gelişme gibi kavramlar oldukça önemli olup ülkelerin istek ve beklentileri bunları karşılamaya yöneliktir. Kadınlar günümüze kadar olan süreçte üretimin her aşamasında var olmuşlardır ancak eşit haklara hiçbir zaman sahip olamamışlardır. Eğitim olanaklarından tam olarak yararlanamama bu durumun sebebi olarak gösterilmektedir. Eğitimden yoksun olan kadınlar olumsuz hayat koşulları ile karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar için bu durum daha kötü bir vaziyettir. Kırsal kesimde tarımsal üretime olan katkıları çoğu zaman erkeklerden daha fazla olmasına rağmen ekonomik yaşamda gerçekleştirdikleri üretim resmi kaynaklara tam olarak yansıtılmamakta ve yaptıkları katkı görmezden gelinmektedir. Kadınların eğitim engellerinin aşılması ve giderilmesi, okullaşma ve okuma yazma oranlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Çeşitli projeler ile eğitime destek verilmeli ve özellikle kız çocuklarının eğitim sorunları giderilmelidir. Kırsal kesimde yaşayan ve okuma yazma bilmeyen kadınların bu projeler aracılığıyla okuma yazma öğrenmelerinin sağlanarak becerilerini geliştirme imkânı verilmelidir. Bu sayede kırsal kesimdeki

kadınlar desteklenerek üretim temelinde gelir getirici bazı faaliyetlerde bulunmaları sağlanabilmektedir (Özgen ve Ufuk, 2000: 1063).

Genç ve aynı zamanda dinamik bir nüfusa sahip olan ülkemizde kadınların kalkınmada daha etkin rol alabilmeleri için okullaşma oranlarının yükseltilerek kadınların eğitim alanında yaşadığı eşitsizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Kadınlara yönelik eğitim ve istihdam politikalarına da ağırlık verilmelidir (Şimşek, 2004: 346-347).

2.1.3 Kadınların Siyasal Alandan Dışlanması

Siyasal yaşama katılım bireyin siyasal olayları takip etmek, siyasal faaliyetlerde bulunmak, siyasal karar mekanizmalarında yer almak şeklinde siyasal sistemle kurulan ilişkiler bütünü kapsamaktadır. Kadınlar diğer alanlarda olduğu gibi siyasal alandan da aynı şekilde dışlanmışlardır. Yirmi birinci yüzyılda yaşam biçimlerinde yaşanan değişikliklerle kadınlar daha görünür bir hal alsada dışlanma ve dışlama durumu sabit kalmaktadır. Erkeklerle kıyaslandıklarında siyasal yaşamda da aynı şekilde yaşanan ayrımcılık ile siyasal yaşamda eşit haklar elde edememektedirler. Siyasal karar alma mekanizmalarına dâhil olma konusunda cinsiyet eşitsizliğinden dolayı erkekler siyasette oldukça ön planda yer almakta ve kadınların sayısı siyasette temsil açısından çok az bir düzeyde kalmaktadır (Sarı, 2017: 1194). *“Kadınlara 1788 yılında ABD’de ilk defa seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. ABD’yi sırasıyla Almanya 1919, İngiltere 1929, Fransa 1945, Belçika 1946 ve İsviçre 1971’de seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Türkiye’de ise 1934 yılında kadınlara siyasal haklar tanınmıştır”* (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013: 280).

Avusturya’da 2010-2014 yıllarını kapsayan ve elli yedi ülkede politika ile ilgilenenler için bir araştırma yapılmıştır. Araştırma Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen World Value Surveys anketinde erkeklerin siyasetle ilgilenme oranları kadınlarla kıyaslandığında çok daha fazladır. Erkeklerin %52 oranında kadınların ise %42 oranında siyasetle ilgilendikleri tespit edilmiştir. Siyasetle ilgilenme açısından kadın erkek arasında en büyük farka sahip olan ülkeler ise Polonya, Tunus, Türkiye, Zimbabve ve Filistin Devleti şeklindedir (Burak, 2019: 84). Kadınların siyasetteki konumunu görmek için mecliste hangi oranda temsil edildiğine bakmak gerekir (Aydemir ve Aydemir, 2011: 5).

Tablo 9. TBMM Milletvekilleri Cinsiyete Göre Dağılımı

Seçim Yılı	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Oranı(%)
1935	395	18	4.6
1943	435	16	3.7
1950	487	3	0.6
1957	610	8	1.3
1965	450	8	1.8
1973	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1999	450	8	1.8
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.3
2015 (haziran)	550	97	17.6
2015 (kasım)	550	81	14.7
2017	543	76	14
2018	590	102	17.29
2019	586	101	17.24

Kaynak: TBMM

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim (23.08.2020)

2020 yılında meclisteki kadın milletvekili sayısı 101'dir ve bu tüm milletvekillerinin sadece %17,24'üne karşılık gelmektedir (TBMM).

Siyasette etkin konumda olma ve siyaseti yönlendirici pozisyonda kadınların değil erkeklerin olması oldukça eski bir geçmişe dayanmaktadır. Ataerkil düşünce yapısı, kadınların kamusal alanda yer almalarını engellemiş ve kadınları siyaset dışı bırakmıştır. Kadınların bedensel faaliyetleri özellikle doğurma yetenekleri doğa ile özdeşleştirilirken, erkekler ise gücün temsilcisi olarak görülmüştür. Bu yüzden

erkeklerin kamusal alanda otoriter bir konumda olmaları sağlanırken kadınlar ise ev ve ev işlerinden sorumlu olup doğurganlıkları kullanılmıştır (Mutlu, 2017: 26).

Erkek egemen değer yargılarına göre kadınlar evin temizliği, eşin ve çocukların bakımı ile ilgilenmelidir. Milletvekilliği başta olmak üzere siyasi yaşamdaki faaliyetler kadınlar için uygun görülmemektedir. Geleneksel anlayışta kadının yeri evidir ve kadınlar meydanlarda nutuk atamaz, propaganda ve parti çalışmaları için sokaklarda dolaşamaz şeklinde bir anlayış söz konusudur. Bu bakış açısından dolayı erkekler eşlerinin siyasete katılmalarını istememekte ve kadınlar da bu yüzden siyasal yaşama katılım için isteksiz kalmaktadırlar. Siyasal yaşama istekli olanlar ise çevre baskısından çekinmektedirler. Bütün olumsuz koşullara rağmen siyasal yaşama katılan kadınlar ise yeterli desteği görememektedir (Araslı, 2000: 64).

Kadınların siyasal yaşama katılımlarındaki engelleri ana hatlarıyla üç başlık altında toplamak mümkündür. Siyasi engeller, sosyo-ekonomik engeller, ideolojik ve psikolojik engeller şeklinde sınıflandırabiliriz;

Siyasi engeller; tarihsel ve siyasi süreç içerisinde erkeklere liderlik ve egemenlik gibi nitelikler verildiği için kadınlar siyasetin dışında kalmışlardır. Siyaset erkek işi olarak görülmüştür. Siyasal alanda yer alabilmek siyasi partilerin desteği aracılığıyla söz konusu olur. Partilerin kadınlar için desteği bu noktada yetersiz kalmaktadır. Seçim sisteminin yapısı da aynı şekilde kadınlar için çok da uygun değildir. Bir başka engel ise Cumhuriyet sonrası dönemde egemen olan sosyal statüsü yüksek kesimin kadına bakış açılarının sosyal ve hukuki düzenlemelerde başörtülü kadınları dışlamalarından kaynaklanmaktadır (Demir, 2016: 38-39).

Sosyoekonomik ve psikolojik engeller; kadınların ekonomik açıdan kötü durumda olmaları, işsizlik ya da bir işe sahip olan kadınlarda ev işleri ve çalışma hayatını sorumluluğu şeklinde oluşan zor koşullar kadınların siyasi yaşamda geri planda kalmalarını da beraberinde getirmektedir. Burada özellikle belirtilen husus kadınların hem eş olma hem annelik sorumluluklarından dolayı siyaset gibi yoğun bir ilgi alanına girmelerinin mümkün olmadığı ya da siyasi olarak faaliyette bulunsalar bile evin sorumluluklarından dolayı bu alanda yeterince başarılı ve etkin olamayacakları görüşü hâkimdir. Bazı araştırmalar ise kadınların siyasette yer almaları ve siyasetle

ilgilenmelerinin kadınların evliliklerini zorlaştırdığı şeklinde bir görüşe sahiptir (Demir, 2016: 40).

Kitle iletişim araçları/medya engeli; medya toplumunda bazı algıların oluşmasını sağlamak açısından oldukça etkili bir araçtır. Örneğin, siyasetle kadınların bağdaştırıldığı bir reklamda kadın araba kullanırken bir duvara çarpar ve şaşkın bir ifade ile “duvarın burada ne işi var” şeklinde bir söylemde bulunur. Burada anlatılmak istenen kadının dikkatsiz, şaşkın ve bahane üreten bir yanının olduğunun vurgulanmasıdır. Direksiyonu idare edemeyen kadının siyasette nasıl rol alacağı ve siyaseti nasıl idare edeceği şeklinde bir algının olması oldukça yanlış bir algının oluşmasına yol açmaktadır. Kitle iletişim araçlarında kadınların magazin konuları dışında yeterince yer almayı kadınların kamuoyu oluşturma ve etkileme olanaklarını engellemektedir (Demir, 2016: 40-41).

Siyasal karar mekanizmalarında kadınların yer almaması kadınların statüsünü de etkilemektedir. Kadınların yer almadığı karar mekanizmalarında kadın sorunlarına karşı duyarlılık oluşmamakta ve bu sorunların bilincine varılamamaktadır. Bu durum sonucunda ise siyasette etkin yer alamayan ve sorunlarına çözüm bulamayan kadınların statülerini yükseltecek çözüm yolları bulunamamaktadır (Gökçimen, 2008: 8).

2.1.4 Kadınların Sosyal Güvenlik Alanından Dışlanması

Refah devleti eşitsizlik, güvencesizlik, işsizlik, yaşlılık, hastalık gibi belli sosyal sorunlar ve sosyal ihtiyaçlar karşısında bireyleri desteklemek amacıyla oluşabilecek riskleri en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Sınıfsal ayrımcılık olmaksızın herkesin eşit haklara sahip olmasını savunmaktadır. Yoksulluk ve işsizliğin önlenmesi çabası, ekonomik olarak asgari bir gelirin elde edilebilir olması, sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik sistemi, eğitim, sağlık, konut politikaları şeklinde çeşitli sosyal alanlarla ilişki içerisinde olup bunların geliştirilmesi ve ihtiyaçların giderilmesi hedeflenmektedir (Şenkal, 2005: 276).

Sosyal güvenlik, bireyin yaşamı için tehlike oluşturan ve bireyin karşılaşma durumunun olduğu tehlikeli durumlarda birey için bir sığınma alanı şeklinde güvenli bir yer arayışı olarak tanımlanabilen güvencenin karşılık bulmuş şeklidir (Güvercin, 2004: 90).

Bireylerin istekleri dışında meydana gelen hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi yaşamın herhangi bir anında kişinin karşı karşıya kaldığı bu durumlarda kişi için güvenceli bir durum oluşumunu sağlayan ve aynı zamanda beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçların giderilmesi biçimindeki sistemi ifade etmek için sosyal güvenlik kavramı kullanılmaktadır (Ayhan, 2012: 43).

Uluslararası Sosyal Güvenlik Örgütü, sosyal güvenliği; işsizlik, sakatlık, ölüm gibi durumlarla karşı karşıya kalınması halinde bireylere gelir güvencesi sağlamak amacıyla oluşturulan sosyal koruma programları şeklinde tanımlamaktadır. Sosyal güvenlik aynı zamanda sosyal risklerle yakından ilişkilidir. Bireylerin yaşamın içinde çeşitli risklerle karşılaşmaları halinde riski önlemek ve riskin neden olabileceği zararları azaltma konusunda sosyal güvenlik devreye girmektedir. Sosyal yardım ve hizmetler ile sosyal yardımlar sosyal güvenliğin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik, sosyal adaletin sağlanmasını amaçlamaktadır. Sosyal güvenlik tüm bireyler için bir hak niteliğindedir ama insanların sosyal güvenliğe erişimi dünyada genel olarak sıkıntılı ve kısıtlı bir durumdadır. Uluslararası Sosyal Güvenlik örgütünün çeşitli verilerine göre dünya nüfusunun sadece %50'lik kısmı sosyal güvenliğin çeşitli şekillerine erişebilme imkânı elde edebilmektedir. Sadece %20'lik bir kesim sosyal güvenlik sisteminin tüm bileşenlerinden yararlanabilmektedir. Bu bakımdan sosyal güvenlik dışlanarak sosyal güvenlik sistemlerine dâhil olamama söz konusu olurken aynı şekilde sosyal güvenlik sistemi içinde yer aldığı halde prim ödeme gücü nedeniyle sosyal güvenliğin tüm edinimlerinden yararlanamama da söz konusu olmaktadır (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 312).

Kadınların çalışma şartları ve hangi koşullarda çalıştıkları yani kadınların istihdamları aynı zamanda sosyal güvenlik sistemine dâhil olup olmamaları açısından belirleyici olmaktadır. 1998 yılı değerlendirildiğinde istihdamın %53,4'ünün "korunmasız istihdam" koşullarında çalıştığı görülmektedir. Bu oran uzun yıllar boyunca değişme göstermeyen sabit bir durum şeklindedir. Korunmasız istihdam kendi hesabına çalışan ve bu nedenle sosyal güvenlik mekanizmalarının dışında kalan temel haklardan yoksun olan kesimi ifade etmek için kullanılmaktadır (Aydın, 2016: 251).

Kadınların ev işleri ve bakım hizmetlerinden sorumlu görülüp piyasa ekonomisinin dışında bırakılmalarının ekonomik olduğu kadar sosyal açıdan da farklı etkileri bulunmaktadır. Türkiye’de mevcut sosyal güvenlik sistemi ise var olan toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştiren bir yapıya sahiptir. Sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alabilmek için işgücü piyasasının içerisinde olmak ve aynı zamanda kayıtlı bir işte çalışıyor olmak iki en önemli koşuldur. Bu açıdan bakıldığında sosyal güvenlik sisteminden dışlanan ve sosyal güvenlik sisteminden yararlanamayan grubun başında ev kadınlarının geldiği görülmektedir (Bener vd., 2014: 39).

Toplumda emeği görünmez kılınan ve sosyal güvenlik hakkı dışlanan kadınlar için sosyal güvenlik, kadınların kimseye bağlı olmadan yaşamlarını sağlamak açısından oldukça önemlidir. Ancak çok az kadın sosyal güvenlik sistemine dâhil edilerek sosyal güvenlik hakkından yararlanabilmektedir. Sosyal güvenlik hakkından yararlanabilen kısıtlı sayıdaki kadın için ise yüksek prim oranları, uzun prim ödeme gün sayıları, yaş şartı gibi çeşitli koşullar getirilerek bu hakka erişimleri bir şekilde kısıtlanmaktadır (KEİG, 2015: 8).

Tablo 10. 5510 Sayılı Kanun’un 4. Maddesi Kapsamındaki Zorunlu Sigortalıların Cinsiyete Göre Dağılımı

4-1/a zorunlu sigortalı		4-1/b zorunlu sigortalı				4-1/c zorunlu	
		Bağımsız çalışanlar		Tarımsal faaliyette bulunanlar			
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
4.333.469	9.895.701	455.961	1.658.110	123.083	573.092	1.085.6	1.945.673

Kaynak: SGK İstatistikleri, 2018

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

(12.03.2020)

Kadınlar sosyal güvencesiz ve sigortasız işlerde çalıştırılarak sosyal güvenlik hakkından yoksun bırakılmaktadırlar. Tablo 10’da kadınların ve erkeklerin zorunlu sigortalı olarak çalışanların sayısı gösterilmiştir. Zorunlu sigortalı olarak çalışan

erkeklerin sayısı kadınlardan oldukça fazladır. Tarım sektöründe çalışan kadınlar için kayıt dışı çalışma durumu sorun teşkil etmektedir (Burak, 2019: 82).

Ülkemizde kadınlar işgücü piyasasında yer almadığı ya da kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle çalıştıkları için prim ödeme gücüne sahip olamayarak sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmaktadırlar. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratarak kadınların temel ihtiyaçların karşılanması noktasında çeşitli kaynaklara erişimlerini de kısıtlı bir hale getirmektedir. Ataerkil yapıdan dolayı ikincil konumda görülen kadınlar sosyal güvencesiz bir şekilde eve hapsedilmektedirler (Dericioğulları Ergun, 2008: 217).

2.1.5 Kadınların Hukuksal Alandan Dışlanması

Kadın hakları, insan haklarının bir uzantısı niteliğinde olup insan haklarıyla ilgili oluşan çeşitli sıkıntılı durumlardan doğrudan etkilenmektedir. Kadınların sırf cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmaları sonucunda kadınlar için oluşturulan çeşitli uluslararası sözleşmeler bulunmaktadır. Ancak bu sözleşmeler oldukça sınırlı düzeyde olup kadını ikinci plana atan bir durumun varlığı söz konusudur. Bu yüzden temel hak ve özgürlüklerin kadını merkezi bir konuma alması gerekmektedir (Akkutay, 2017: 26).

Kadınların insan hakları, evrensel ve vazgeçilmez olmakla birlikte cinsiyete dayalı ayrımcılıktan dolayı yani sadece kadın olmalarından dolayı kadınların insan hakları çok fazla ihlale uğramaktadır. Kadınlar ataerkil yapı içerisinde ikincil bir konumdadırlar ve erkeklerinin üstünlüğü hukuk yoluyla da bir şekilde meşrulaştırılmaktadır (Dinçkol, 2003: 13-14). Kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması konusunda Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme (CEDAW) oldukça önemlidir (Yüksel, 2014: 178).

“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kadınların medeni durumlarına göre ayrımcılık yapılamayacağı ve cinsiyete bağlı olarak yapılan ayrımcılığın insan hakları açısından kabul edilebilir olmadığını ifade etmektedir” (Arat, 1996: 139).

Türk Medeni Kanunu, 17 Şubat 1926’da kabul edilmiş olup yasa 4 Ekim 1926’da yürürlüğe girmiştir. Özel yaşamla ilgili hukuksal durumlara odaklanan Medeni

Kanun İsviçre'den alınmıştır. Medeni Kanunun getirdikleri ile Mecelle'nin kadını değersiz kılan tutumu dikkate alındığında Medeni Kanunun kadın hakları açısından bir reform niteliğinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak Medeni Kanunun kadınların haklarını kısıtlayan bazı maddeleri Anayasaya aykırılık taşımaktadır. Kaynak olarak alınan İsviçre Medeni Kanununda eşitliği bozucu maddeler çıkarılmıştır. Kadının çalışabilmesi için kocasının onayını alması gerektiğini belirten 159.madde Anayasa Mahkemesi tarafından 29.11.1990 tarihinde iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi kadın erkek eşitsizliğine yol açan Medeni Kanundaki bazı maddelerin de değiştirilmesi veya iptal edilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Temp, 1993: 44).

Medeni kanunun getirdiği bazı yeni uygulamalar oldukça önemlidir. Özellikle kırsal kesimlerde küçük yaşta kızların daha reşit olmadan evlendirildikleri görülmektedir. Erken evlilikler sonucunda hamile kalan kadınların sağlıklarında da bir takım sorunlar söz konusu olabilmektedir. Medeni kanun kızların küçük yaşta evlenmelerini önlemek amacıyla bazı yaş sınırlamaları getirmiştir. Temyiz kudretine sahip ve kısıtlı olmayan kişiler evlenme ehliyetine sahiptirler (Gürkan, 1978: 384).

“Cinsiyete dayalı dışlayıcı yasalar kadınların kamusal alana katılımını doğrudan etkilemektedir” (Arat, 2006: 60). Liberalist bir düzende mülkiyet hakkı temel bir niteliktedir ve Batı demokrasilerinin anayasalarında miras hakkı ve mülkiyet hakkı birlikte değerlendirilip garanti altına alınmıştır. Aile üyeleri mallar üzerinde hak sahibidirler ve aile reisinin ölümü neticesinde mallar aile içerisinde aile bireylerine kalmaktadır (Ayiter ve Kılıçoğlu, 1993: 30-31).

Mülkiyet hakkı, kişilere her çeşit eşyaya sahip olma ve bu eşyalar üzerinde herkese karşı geçerli olacak bir egemenlik kurma imkânı vermektedir. Kişilere sahip oldukları eşyaları istedikleri gibi kullanma yetkisinin yanı sıra o eşyayı elden çıkarma veya başkasının kullanmasına izin verme şeklinde çeşitli yetkiler sunmaktadır (Yılmaz, 2010: 12). Mülkiyet hakkı, Anayasanın 35. maddesinde “Herkes mülkiyet ve miras hakkına sahiptir” şeklinde ifade edilmektedir. Kadınların erkeklerle eşit miras ve mülkiyet hakkına sahip oldukları anayasa ile güvence altına alınmıştır. Eşitliği güçlendirmek ve sağlamak amacıyla anayasal hükümlerle kadın ve erkeklerin miras ve mülkiyet hakkı açısından eşit oldukları belirtilerek bu durum

hukuki olarak açıklansa da gündelik yaşam pratiklerinde eşit uygulamalar söz konusu olmamaktadır (Gürdal ve Odabaş, 2014: 38).

Eğitim haklarının ellerinden alınmasıyla birlikte kadınların aile dışında gelir getirici bir faaliyette bulunmaları engellenmekte ve tarımsal alanda gerçekleştirdiği emeği ücretlendirilmeyerek kadınlar daima tüketici şeklinde kabul edilmektedirler. Bu tutumlar kadınların mülk edinme haklarını büyük ölçüde sınırlandırmış durumdadır. Diyarbakır'da kent merkezinde sosyal statüsü iyi durumda olan bireylerin ikamet ettiği bir bölgede tapu sicil kayıtları incelenmiştir ve toplam 454 kat mülkiyeti kaydına ulaşılmıştır. Kat mülkiyet kayıtlarının 295'ini erkekler oluştururken, 139'unu ise kadınlar oluşturmaktadır ve 20 tane sicil kaydının ise tüzel kişiliği olan kurum ve kuruluşlara ait olduğu tespit edilmiştir. Kadınlara ait gayrimenkul miktarı erkek gruplarından daha azdır ve mülk edinme konusunda da kadınların eşitsizliğe uğradıkları görülmektedir (Cihan, 2004: 163).

Miras hukuku, kişilerin hayatlarını kaybetmesinden sonra geriye kalan malvarlığının kime nasıl ve ne oranda dağıtılacağı ve aynı zamanda bu malvarlığından faydalanacak kişilerde aranan özellikleri, malvarlığından kimlerin ayrıcalıklı olarak yararlanacağı, mirasçılar ve ölen kişinin alacaklıları arasındaki ilişkileri düzenler (Zevkliler, 1986: 42). Miras konusu kadınlar açısından ataerkil yapı içerisinde dini pratiklerin şekillendirdiği konulardan birisidir. Miras, İslam dininin toplumsal yaşam içerisinde geleneksel yapıya bağlı olacak şekilde kadınların kamusal alanda sınırlı bir düzeyde yer almaları, kadınların hukuksal boyutları ve kadına yüklenen çeşitli sosyal damgalar bağlamında miras kadınların toplumda ikincil statüde olduklarını destekleyen bir özellik göstermektedir (Gürdal ve Odabaş, 2014: 41).

Günümüzde hâlâ aile içi şiddet, aile içi tecavüz, yakın akrabalar arasındaki gönüllü ya da gönülsüz cinsel ilişki gibi durumlar aile mahremiyeti kabul edilerek bu konuda kadınların uğradıkları haksızlık ve zor durumlar görmezden gelinmiştir. Kocasından şiddet gören bir kadının çağrısına polis tepki vermediğinde ya da mahkeme aile birliğinin devamı için kocayı cezalandırmadığında ya da caydırıcı herhangi bir faaliyette bulunmadığında kadın bu noktada dışlanmış ve tek başına bırakılmış olmaktadır. Hukuk üstü örtük, herhangi bir yaptırımda bulunmayarak bir şekilde aslında kocaya yine aynı şeyleri tekrarlama imkânı vermektedir (Arat, 2006: 60).

2.1.6 Kadınların Aile İçi Şiddet Sorunu ve Dışlanma

Kadına yönelik aile içi şiddet, bir insan hakkı ihlalidir ve toplumsal bir sorundur. Kadına yönelik aile içi şiddetin kadın üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddet kadınların yalnızca fiziksel ve ruhsal sağlıklarını etkilemekle kalmaz aynı zamanda sosyal, siyasal, hukuki ve ekonomik olmak üzere çeşitli toplumsal statülerini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir (KSGM, 2009: 11). Dünyada yaygın olarak görülen kadına karşı şiddet, kadınların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Kadına karşı şiddet bir insan hakkı istismarıdır ve kadının öz saygınlığı açısından oldukça problemlili bir olgudur (Dinçkol, 2003: 87-88).

Kadınlar dünyanın her yerinde ırk, dil, din, sınıf ve etnik köken farkı olmadan erkekler tarafından şiddete maruz kalmaktadırlar. Aile içi şiddet, kadınlar açısından büyük bir sorundur ve kadının yaşamını olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadına yönelik şiddet maalesef önemli bir sorun niteliğindedir. Aile içi şiddet ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. 2014 yılında yapılan bir araştırmada evli kadınların %36’sı fiziksel şiddet, %12’si cinsel şiddete uğramıştır. 18 yaşından sonra evlenmiş kadınların ise %42’si psikolojik şiddet , %30’u ise ekonomik şiddet ile karşı karşıya kalmıştır. Aile içi şiddet erkeklerin kadınları kontrol altında tutma isteği ve kadın üzerinde baskın bir konumda olmak istemeleri doğrultusunda toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak kadınların karşılaştıkları kötü bir durumdur. Kadınların yaşamlarını birçok açıdan etkileyen aile içi şiddet kadınların her an korku duymalarına neden olmaktadır. Kadınların daha iyi konuma gelmelerini engelleyen, eşitlik, kalkınma gibi durumların etkin olmasını da engelleyen sosyal bir sorundur (Aşkın ve Aşkın, 2018: 18).

“Dünya Sağlık Örgütü (WHO) , dünya nüfusunu içeren 48 çalışmasında kadınların eşlerinden ya da birlikte oldukları kişiler tarafından fiziksel şiddete maruz kaldıklarını ve kadınların silahla tehdit edilmeye varacak kadar ağır şiddet durumunun olduğu ve bu şiddetin kadınların yaşamları boyunca var olduğu saptanmıştır.” (Akpınar, 2013: 25). Aile içi şiddet kadınlar için oldukça yıpratıcı bir durumdur. Kadınların fiziksel şiddete maruz kalmaları sonucunda depresyon, korku, hayattan zevk alamama gibi çeşitli durumlar söz konusu olmaktadır. Fiziksel

şiddetin yanında aynı zamanda ekonomik bakımdan da kadınların çeşitli kaynaklara erişimi kısıtlanmakta ya da engellenmektedir. Kadınlar yaş, ırk, kültür, din, eğitim, meslek ve medeni durumu fark etmeksizin şiddete maruz kalmaktadırlar (İbiloğlu, 2012: 204-222).

Kadın sorunları üzerinde çalışan uluslararası örgütler kadına yönelik şiddeti bir ayrımcılık biçimi ve kadınların sağlığı için oldukça sorunlu bir durum olarak tanımlamışlardır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), devletlerden kadın erkek eşitliğinin sağlanmasını ve ayrımcılığın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmektedir (KSGM, 2015: 31). Ailenin Korunmasına ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 20 Mart 2012’de resmi gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kadına yönelik şiddet ise şu şekilde ifade edilmiştir: “*Kadınların cinsiyetlerinden dolayı maruz kaldıkları ve kadınların haklarında ihlale yol açan her türlü tutum ve davranışı içermektedir*” (Gültekin ve Şahin, 2015: 73).

Geleneksel toplumda cinsiyet rol kalıpları, kadın ve erkeklerin davranışlarını belirlemekte oldukça etkilidir. Daha küçük yaşlarda erkeklerden aktif ve saldırgan davranışlar beklenirken, kadınlar ise pasif konumda olmaya, söylenenlere itaat etmeye özendirilmektedir. Kız çocukları küçük yaşlardan itibaren duygusal şiddetin bir parçası olmaktadır. Erkek üstünlüğünü hissederek ve bu durum benimsetilerek büyüyen kız çocukları evlenince de aynı şekilde kocasına karşı gelmeyen, uysal ve her şeye sabreden bir tutumun içerisinde olması gerektiği düşüncesi ile ideal eş rolünü sürdürmeye devam etmektedir. Kadının artık sabredemediği durumlarda tepki göstermesi sonucunda ise öncelikli olarak ailesinin tepkisi ile karşılaşmaktadır. Durum böyle olunca da kadın aile içi şiddete tepki gösteremeyerek şiddet ile karşı karşıya kalmakta ve sesini çıkartamamaktadır (Çitci, 1998: 1).

Tablo 11. Medeni Durumlarına Göre Eşi veya Birlikte Olduğu Kişiden Fiziksel veya Cinsel Şiddet Yaşamış Kadınların Oranı

	Fiziksel şiddet	Cinsel şiddet	Fiziksel veya cinsel şiddet
Bekâr	9	2,2	9,6
Halen evli	37,8	14,1	40,4
Eşi vefat etmiş etmiş	48,7	21,7	50,7
Boşanmış/ayrı	72,6	43,9	77

Kaynak: TÜİK Kadına Yönelik Aile içi Şiddet İstatistikleri, 2008

http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=31&ust_id=109# (20.06.2020)

Tablo 11’den de görüldüğü gibi kadınların aile şiddete maruz kalma oranları oldukça yüksektir. Bu durum kadınların sosyal yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkileyerek kadınların yaşam kalitesini düşürmektedir. Aynı zamanda kadına yönelik şiddet kadınlar için bir dışlanma biçimidir ve kadınların sosyal ilişkileri için engel teşkil edebilmektedir.

2.2 Kadınlar ve Evlilik

Sosyal dışlanmanın evli olmayan kadınlar üzerindeki etkilerini değerlendirebilmek için evlilik ve evliliğe verilen önemin de incelenmesi gerekmektedir. Bunun için evlilik birliğinin kavramsal değerlendirilmesi yapıldıktan sonra tezin ana aktörü konumundaki evli olmayan kadınların yani eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların da kavramsal açıklaması yapılmıştır.

2.2.1 Evlilik

Kişilerin hayatlarındaki önemli anlardan birisi olan evlilik; biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik olma gibi bazı amaçlarla iki kişinin birlikte yaşama istekleri doğrultusunda bu durumun yasalar çerçevesinde gerçekleştirilmesini ifade etmektedir (İbrahimi, 1998: 4). Evlilik bireylerin ihtiyaçlarını karşılıklı olarak sağlamalarına olanak tanıyan bir ilişki biçimidir ve bu durum bir süreç sonucunda oluşmaktadır (Çelik, 2006: 1).

Aile birliğinin oluşturulması açısından evlilik önemli bir sosyal olaydır. Evliliğin toplumlara göre farklılık gösteren bir yapısı olsa da günümüze kadar değerini korumuş bir yapıyı ifade eder. Evlilik kararı kişinin hayatında verdiği önemli kararlardan biridir ve kişinin geri kalan hayatını değiştirecek ve şekillendirecek bir etkiye sahiptir (atal, 2019: 12).

Evliliğin temelinde karşılıklı saygı ve sevgi vardır. Evlilik hayatlarını birleştiren iki kişinin alınan ortak kararlar çerçevesinde birlikte hareket etmelerine yönelik eylemler bütünüdür (Akbaş vd., 2019: 94). Evlilikle aile olmanın önemi vurgulanmakta ve aile bağlarının toplumu bir arada tutan yapısına dikkat çekilmektedir. Geleneksel geniş aile, çekirdek aile, kök aile, bileşik aile, sanal aile vb. şeklinde birçok aile türü mevcuttur. Günümüzde ekirdek aile en yaygın olan aile türüdür (Aydınoğlu ve Erciyeş, 2014: 188-189).

Evlilik aynı zamanda toplumun değer yargılarını yansıtması, toplumsal normlar ve kurallar bakımından temel bir kurum olma özelliğine sahiptir (Bener ve Günay, 2013: 2). Evlilik iki kişinin bir araya gelerek oluşturduğu bir birliktelikten çok daha fazlasıdır. Kişilerin hem maddi hem de manevi ihtiyaçlarının karşılandığı karşılıklı etkileşim ve iletişim içerisinde yürütülen bir sistemi ifade etmektedir (atal, 2019: 3-4). Bazı zel durumlar dışında her bireyin aile ortamında dünyaya geldiği kabul edilir ve daha sonra bireylerin toplumun bir parçası olarak hayatlarını devam ettirdikleri varsayılır. Toplumla etkileşim içerisinde olan birey sosyalleşerek ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal faaliyetlerin içerisinde yer alır. Aile bireyin toplumla olan etkileşiminde yaşanan olumsuz durumlarda birey için bir destek mekanizması rolü üstlenmektedir (ztrk, 2018: 7-8).

Evliliğin etkin bir şekilde olması eşlerin birbirine duygusal olarak ve fiziksel bakımdan yakınlık sağlanmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum kişilerin kendilerini değerli hissetmelerine neden olmaktadır. Evli kişilerin daha yüksek duygusal yakınlığa sahip oldukları ve depresyonun ise daha az düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Evli bireyler, dayanışma içerisinde oldukları zaman ekonomik açıdan da fayda sağlamaktadırlar. Evli bireylerin daha mutlu ve daha uzun yaşadıkları düşünülmektedir. Kısacası evlilik, bireyin tüm yaşamını doğrudan etkileyerek yaşam kalitesine etki etmektedir. Kişilerin psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan daha

sağlıklı ve etkili bir yaşam sürmelerine olanak tanımaktadır (Çağ ve Yıldırım, 2013: 14). Evlilik günümüzde eski yapısını kaybetmiştir yani eskiden evlilikler uzun süreli bir yapı gösterirken günümüzde boşanma oranlarında artış yaşanmaktadır. Ekonomik açıdan çiftler arasında yaşanan krizler, akrabalarla olan ilişkilerde uzaklık, bireyselliğin ön plana çıkması ile evlilikler kısa süreli bir ilişki biçimine dönüşmüştür (Kavas, 2018: 49-50).

Kadın haklarında meydana gelen gelişmelerle kadının toplumsal yaşama daha çok katılmasıyla birlikte evlenme oranlarında azalma ve buna paralel olarak boşanma oranlarında da artış söz konusu olmuştur (Aydın ve Baran, 2010: 117-118).

Tablo 12. Kadınların Medeni Durumlarına Göre Nüfus

	2016	2017	2018	2019
Hiç evlenmemiş	7.052.187	7.156.129	7.269.582	7.407.666
Evli	19.084.665	19.299.978	19.486.308	19.654.736
Boşanmış	1.250.463	1.302.433	1.368.660	1.447.759
Eşi vefat etmiş	2.815.645	2.860.112	2.905.244	2.951.246

Kaynak: TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2008- 2019

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (21.06.2020)

Tablo 12’de kadınların medeni durumlarına göre nüfus sayısında yaşanan değişikliklere bakıldığında boşanmış kişilerin sayısındaki artış ve hiç evlenmemiş kişilerin sayısında yaşanan artış dikkat çekicidir. Günümüzde aile yapısında yaşanan değişikliklere paralel olarak boşanma oranlarında artış olmaktadır. Yine aynı şekilde evlilik yaşının yükselmesi ve evliliğe olan ilginin azalmasıyla birlikte evlenmeyen kişilerin sayısında da önemli bir artış olmuştur. Toplumdan topluma farklılık gösteren bir yapısı olsa da evlilik vazgeçilmez kurumlardan biridir. Evlilik tıpkı doğum, ölüm gibi yaşamın içinde olması gereken bir şey olarak görülmektedir ve evlenmeyen kişilere yönelik evlilik baskısı uygulanmaktadır. Belirli bir yaştan sonra

evlenmeyen kişilere uygulanan baskı bu kişilerin hayatlarını olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir (Kavas, 2018: 1).

2.2.2 Evli Kadınlar

Aile toplumun temel birimidir ve evlilik ilişkisi ile başlayan bir sistem olduğu için toplumda sosyal ve kültürel sürekliliğin sağlanması açısından oldukça önemli bir yapıya sahiptir. Toplumdaki kadını ifade ediş şeklinde kadınlar duygulu, duyarlı, fedakâr, iyimser gibi tanımlamalarla açıklanır ve kadınların bu tanımlamalara uygun davranması beklenir. Toplumsal cinsiyet temelinde kadınların en önemli görevlerinin ev işleriyle meşgul olmak ve aynı zamanda çocukların bakımı ile ilgilenmek olduğu belirtilmektedir. Kadınların evlilik kararları veya boşanma durumları toplumsal açıdan desteklenebilir veya engelleyici uygulamalar söz konusu olabilir (Karakaş, 2018: 5).

Kadınlar, toplumda daima ikinci statüde olup toplumda ezilip baskı gören kişilerdir. Ataerkil toplum düzeninde kadınlar bir işte çalışarak eve ekonomik olarak katkı sağlasa da evinde aynı şekilde ihtiyaçlarını sağlamakla yükümlü tutulmaktadırlar. Bununla beraber kadınlar kendi içlerinde de bazı sınıflandırmalara tabii tutulmaktadırlar. Çalışan kadın-çalışmayan kadın, eğitilmiş kadın-eğitimsiz kadın şeklinde bazı ayrıştırıcı durumlar da söz konusu olmaktadır (Elçi, 2011: 3).

Ataerkil ilişki sistemi kadınları erkeklerle eşit olmayan bir şekilde konumlandıran ve kadınların bazı kaynaklara ulaşımını engelleyerek kadın emeğinin görmezden gelindiği bir biçimi ifade etmektedir (Dedeoğlu ve Öztürk, 2010: 11-12). Kadınlar 18. ve 19. yüzyıllarda ağır ve zor koşullar altında hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Çünkü kadınlar bir yandan aile baskısı ile diğer yandan ise toplum baskısı ile karşı karşıya kalmışlardır. Kadınların hareketleri kısıtlanmakta ve kontrol altına alınmaktadır. Kadına yakışan ya da yakışmayan tutumlar şeklinde davranışları başkaları tarafından kontrol edilmektedir. Bir kadın için bir erkeğin gerekliliği ve önemi belirtilerek kadınlardan evlenmeleri beklenmektedir. Kadınların evliliklerinde ise kocalarının sözlerine itaat etmeleri istenmektedir (Akdeniz, 2007: 2).

Kadınlar hayatlarını iyi bir şekilde devam ettirebilmek için ve aynı zamanda hem ailelerini hem de toplumu mutlu edebilmek için evliliği tercih etmektedirler. Evliliğin ise bazı kurallara uygun olması ve toplum tarafından kabul edilebilir bir

şekilde olması gerekmektedir. Örneğin; toplumda kabul edilmeyen biri ile evlenmek ya da bu kişi ile evlilik dışı bir birliktelik yaşamak gibi durumlar kabul görmeyen davranışlardır. Aksi durumda hem kadın hem de ailesi toplum nezdinde kötü bir pozisyona sahip olmaktadır (Akdeniz, 2007:4).

Geleneksel olarak kadınlardan beklenen birçok davranış kalıbı bulunmaktadır. Öncelikle kadınların eşlerine yardımcı olmaları ve onların verdiği kararlara uyum göstermeleri şeklinde kadınların öz benliklerinin önemsenmediği birçok durum mevcuttur. Evin reisi olarak kabul edilen erkek, ev içerisinde neredeyse tüm faaliyetleri kontrol etmektedir. Ev içi ve ev dışı üretimden kadının cinselliğine kadar birçok şeyi yönetmekte ve yönlendirmektedir (Kahraman, 2010: 30).

Bireylerin evlenme nedenlerine bakıldığında yalnızlıktan kurtularak karşı cinsle yakın ilişkiler kurma isteği içerisinde olmak, kendi evine sahip olup kendi düzenini ve ailesini kurmak, çocuk sahibi olma isteği gibi çeşitli nedenler söz konusu olmaktadır. Toplumun beklenti içerisinde olmasına bağlı olarak da kişi evlenme yönünde bir eğilim gösterebilir. Her toplumda evlilikle ilgili belirli kurallar ve düzenlemeler söz konusudur. İnsanların evlenmesi için toplum tarafından bir baskı da aynı şekilde mevcuttur. Hatta “toplumsal saat” şeklinde bir durum bile vardır. Yani kadınların veya erkeklerin belirli bir yaşa geldiklerinde artık evlenmeleri gerektiği yönünde bazı söylemler vardır ve bekâr olanlara karşı olumsuz bir bakış açısı hâkimdir (Kızıldağ ve Şendil, 2005: 15-16).

Tablo 13. Yıllara Göre Evlenme Sayıları ve Kaba Evlenme Hızı (%)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Evlenme Sayısı	599.704	602.982	594.493	569.459	554.389	541.424
Kaba Evlenme Hızı	7.77	7.71	7.50	7.09	6.81	6.56

Kaynak: TÜİK Evlenme İstatistikleri, 2019

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (22.06.2020)

Her ne kadar evliliğin toplumsal önemi vurgulansa da yaşanan toplumsal değişimler ve aile yapısının değişmesine paralel olarak evlenme oranlarında da düşüş meydana

gelmiştir. Yıllara göre evlenme sayılarının ve kaba evlenme hızlarının verildiği tablodan da anlaşıldığı üzere zamanla evlenenlerin sayısında bir azalma olmuştur. 2019 yılında evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılına göre yüzde 2,3 azalarak 541 bin 424'e gerilemiştir. Kaba evlenme hızı binde 6,56 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019).

2.2.3 Evli Olmayan Kadınlar

İnsanları çoğu kendilerine bazı kolaylıklar ve haklar sağladığı için çoğunlukla medeni statüye kavuşmayı önemserler ve bu yüzden evlenmeyi tercih ederler (Rutten, 2011: 193).

Evlilik kadınların bazı haklara erişimlerini kolaylaştırabilmektedir. Örneğin istihdama katılımları son derece düşük olan kadınların ekonomik ihtiyaçlarını tek başlarına karşılamaları kolay olmamaktadır ve bu noktada evli olma durumunun yarattığı imkânlardan yararlanma söz konusu olmaktadır. Kadınların kendi adlarına, bağımsız olarak sosyal güvenlik sistemi içinde yer alma oranları oldukça düşüktür. Kadınların çoğunluğu sosyal güvenlik sisteminden tamamen dışlanır ya da eşleri veya babaları vasıtasıyla sosyal güvenlik sistemine dâhil olabilmektedir. Sosyal güvenlik koruması altında olmayan bu kadınlar boşandıkları, dul kaldıkları ya da terk edildikleri zaman sosyal dışlanma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar (Çakar ve Özar, 2015: 3).

Çalışmada evlilik statüsünün, kadınların yaşamlarındaki dışlanmayı nasıl etkilediği analiz edileceği için öncelikle evli olmayan kadınlar şeklinde ifade edilen eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların kavramsal açıklaması yapıldıktan sonra sosyal dışlanma durumu evli olmayan kadınlar üzerinden değerlendirilecektir.

2.2.3.1 Eşi Vefat Etmiş Kadınlar

Evlilik birlikteliğinin eşlerden birinin vefat etmesi ya da eşlerin boşanması sonucu sonlanmasıyla kadın ya da erkek “dul” olarak adlandırılmaktadır. Önceden kadının nüfus cüzdanında medeni hali kısmında eşinin ölmesine ya da boşanmaya bağlı olarak dul yazılmaktaydı ancak yapılan yeni düzenleme ile artık kadının medeni hali kısmına bekâr yazılmaktadır (Seçen, 2017: 1).

Toplumsal yaşamda medeni durum farklı şekillerde kendini göstermektedir (Arun ve Karademir Arun, 2010: 1517-1518). Evli olan kadınlar evli olmayan kadınlarla karşılaştırıldığında evli kadınlar toplumsal açıdan daha iyi bir konumdadır. Evli kadınlar toplum tarafından bir statüye atfedilirler (Seçen, 2017: 4).

Aynı zamanda eşten kaynaklı bazı haklara erişimleri kolaylaşabilmektedir. Ancak aynı durum evli olmayan kadınlar için söz konusu değildir ve başta ekonomik sorunlar ve sıkıntılar olmak üzere eşi vefat etmiş, boşanmış ve hiç evlenmemiş kadınların ekonomik yaşamlarında bir takım sorunlar oluşmaktadır. Eşi vefat etmiş kadınlar, dezavantajlı grup içerisinde değerlendirilmektedir. Eşini kaybetmiş olmanın verdiği psikolojik duygusal yıkımın yanında bir de gelirden büyük ölçüde azalma olmaktadır ve hatta bu durum yoksulluk ile sonuçlanabilmektedir. Eğer kadın çocuk sahibi ise kendi bireysel bakım ve ihtiyaçlarının yanında çocuk veya çocuklarının da bakımı, eğitimi, yetiştirilmesi gibi bazı zorluklar söz konusu olabilmektedir. Kırsal kesimde eşini kaybetmiş kadınlar için ise bu durum daha zor bir haldedir. Kırsal kesimde eğitim imkânlarından yoksun olan ve bu yüzden gelir getirici bir işte çalışamayan kadın aile ekonomisine katkı sağlayamamaktadır. Gelir getirici konumda olan eşin vefatı ile ekonomik sıkıntılar baş göstermektedir. Bu durumdan en çok ve en kötü biçimde etkilenen ise ne yazık ki çocuklar olmaktadır (Doğan, 2018: 728).

Kadınların çoğunun ekonomik sıkıntı içerisine düşmesinin nedeni ücret karşılığı bir işte çalışmıyor olmaları ya da emeklilik aylığına hak kazanma koşullarını sağlamak için uzun süreli bir çalışma geçmişlerinin olmamasıdır. Eşi vefat eden kadınlar geçimlerini sağlamak için eşlerinden bağlanan bir maaş varsa onunla geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Eğer herhangi bir maaş bağlanma durumu söz konusu değilse kendileri ek iş yapmak durumunda kalırlar (Sosyal Politika Forumu, 2011: 2).

Dul kadınlar, toplum tarafından da sürekli farklı şekillerde gözetlenmektedirler. Toplumun dul kadınlara bakış açısından dolayı eşi vefat eden kadınlar sürekli dış çevrenin olumsuz davranışlarına maruz kalmaktadırlar. Çalışan dul kadınların eve giriş çıkış saatlerine toplum tarafından dikkat edilmesi gibi kadınlar sürekli kontrol altındadırlar ve evli olan kadınlarla karşılaştırıldıklarında daha dikkatli davranışları gerektiği düşüncesine kapılmaktadırlar (Seçen, 2017: 2). Özellikle eşi vefat eden

yaşlı kadınlar yaşamlarını tek başlarına sürdürürler ve yaşlı erkeklere kıyasla karşılaştıkları problemler çok daha fazladır. Kötü yaşam koşullarıyla mücadele etmek zorunda kalırlar ve huzurevleri ya da bakım evlerinde kalarak bir şekilde yaşam mücadelesi verirler. Fiziksel açıdan da yaşa bağlı olarak güçsüz konumdadırlar (Yelboğa ve Varol, 2018: 58).

Sosyal yaşamın içerisinde dulluk aynı zamanda sorunlu bir dönemdir. Yaşlandıkça bireylerin eşlerini kaybetmeleri sonucunda giderek yalnızlaşması söz konusu olmaktadır. Bireyin birçok şeyi paylaştığı hayat arkadaşının ölmesi birey açısından basit bir durum değildir ve kişinin yaşamında önemli değişiklikler olmaktadır. Eskiden ev içi veya ev dışı birçok faaliyeti birlikte organize eden evli bireyler eşin vefat etmesi sonucunda yalnızlaşarak kendilerini toplumdan soyutlamaktadırlar ve aynı zamanda artık birçok şeyin sorumluluğunu tek başına üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Özellikle yaşlı dul bireyler, daha çok yaşamsal faaliyetlerini yerine getirmekte zorlanmakta ve bunun sonucunda da bir sosyal yardım kurumuna bağlı ve bağımlı bir hale gelmektedirler (Arun ve Karademir Arun, 2011: 1519).

Eşi vefat eden kadınlar başta olmak üzere kadınların yoksulluğu için bazı politikalar ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Sosyal destek programları eşleri vefat eden kadınları ekonomik olarak desteklemek için uygulanan sosyal bir programdır. Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik sosyal yardım uygulamalarından Eşi Vefat Etmiş Kadınlar (EVEK) yardım programı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından uygulanan en önemli yardım programı olma özelliğindedir (Daşlı, 2016: 134).

2.2.3.2 Eşinden Boşanmış Kadınlar

Evlilik birliğinin bazı nedenlere bağlı olarak daha fazla devam ettirilememesi sonucu boşanma durumu gerçekleşmektedir (Demirel ve Tatlılıoğlu, 2016: 61). Boşanma ailenin bölünmesi ve dağılmasına yol açarak aileyi derinden sarsan bir durumdur. Boşanma belirli hukuki kurallar çerçevesinde gerçekleşir ve bireylerin sadece varsa çocukların hakları saklı kalmak koşuluyla birlikteliklerini sonlandırmaları ve böylece yeniden evlenme isteği içerisinde olmaları halinde başkaları ile evlenmelerine imkân tanıyan hukuksal bir süreçtir (Sucu, 2007: 11).

Toplumsal değişim aile kurumunun yapısında da bir takım farklılıklara yol açmıştır. Başlangıçta ekonomik gerekçelere dayanan ve soyun devamı için gerekli görülen evlilikte bireyselliğin ön plana çıkmasıyla bazı değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Boşanma olayı ailenin bölünmesine ve dağılmasına yol açmaktadır. Boşanma sonrasında ise bekâr kadınlara toplum tarafından çok hoş bakılmamaktadır. Boşanmış kadınlar, sürekli kendilerini bir denetim altında hissetmektedir ve özgürlük alanları kısıtlanmaktadır (Sucu, 2007: 10-11).

Boşanmanın giderek yaygınlaşmasında yaşanan toplumsal değişimle birlikte birçok faktör etkili olmaktadır. Kadınların ekonomik olarak bağımsız olmaya başlamalarıyla birlikte evlilik kadınlar için zorunlu bir durum olmaktan çıkmıştır (Giddens, 2000:156-157). Boşanma sosyal bir sorundur ve aile birliğin dağılmasına neden olmaktadır. Tüm dünyada hızla yayılan boşanma olayı ülkelerin gelişmişlik düzeyi gibi ekonomik belirleyicilere ve kültürel, sosyal faktörlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Birecikli ve Eryavuz, 2018: 1227).

Tablo 14. Yıllara Göre Boşanma Sayıları ve Kaba Boşanma Hızı (%)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Boşanma sayısı	130.913	131.830	126.164	128.411	143.573	155.047
Kaba boşanma hızı	1.70	1.69	1.59	1.60	1.76	1.88

Kaynak: TÜİK Evlenme İstatistikleri, 2001- 2019

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (22.06.2020)

Tablo 14'den de görüldüğü üzere yıllara göre boşanma sayılarında artış olmuştur. Boşanma sayısı 2018 yılına göre yüzde 8 artarak 155 bin 47'ye yükselmiştir. Kaba boşanma hızı ise binde 1,88 olmuştur (TÜİK, 2019).

Boşanma hukuki yönüyle beraber sosyal ve bireysel açıdan bireylerin yaşamlarını etkilemektedir. Ayrılan çiftler evlilikte olduğu gibi boşanma süreci ile birlikte de

başka sorumluluklar altına girmektedirler. Özellikle boşanan çiftlerin çocuğu veya çocukları varsa bu durumdan çocuklar daha çok etkilenmekte olup ailelerin çocuklara karşı sorumlulukları devam etmektedir. Yapılan bazı araştırmalar neticesinde boşanma sonrasında bazı kişilerin zorluk çektiği görülmektedir. Çünkü artık alışılan ve paylaşılan yaşamdan sonra evlilikten önceki yaşama dönüş söz konusudur. Ancak boşanma durumu ile birlikte zaman zaman farklılıklara uyum sağlama konusunda bazı sıkıntıların olduğu görülmektedir. Boşanma oranları evlilik yaşına, cinsiyete ve sosyal statü gibi değişkenlere bağlı olarak çeşitlilik ve değişkenlik göstermektedir (Sarpkaya, 2013: 30-31).

Boşanmaların cinsiyet açısından değerlendirilmesinde ise Fransa'da 1955, Türkiye'de ise 1966 yıllarına kadar boşanma isteği içerisinde olan taraf erkek iken bu yıllardan sonra kadınların da boşanma isteği içerisinde olup boşanma davasında buldukları görülmektedir (İnci, 2015: 110). Evliliğin boşanma ile sonlanması özellikle kadınlar için bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere toplumsal önyargılar, psikolojik baskılar gibi zorlu süreçlerle baş etmek durumunda kalırlar. Evliliklerin aşk evliliği ya da görücü usulü evlilik şeklinde olmasının evliliğin devamlılığında çok da etkili bir değişken olmadığı görülmektedir. Aile içi şiddet boşanmalarda sıklıkla rastlanan bir problem olmaktadır (Sucu, 2007: 80-81).

Evlilikte anlaşmazlıkların çıkmasıyla birlikte bir yerden sonra boşanma bir kurtuluş yolu olarak gözükmektedir. Eğer anlaşmazlıklar kişisel nedenlere dayanıyorsa bireyler başlangıçta çözümlene yoluna gidebilirler. Örneğin erkeğin ya da kadının iş hayatında bir takım sıkıntılar varsa bu durumda çiftler birbirlerine destek olarak bu durumu aşabilir. Ancak erkek çalışıp evin geçimini sağlamak istemiyor ve gününü sürekli kahvehanelerde geçiriyorsa kadın haklı olarak ekonomik sıkıntıdan dolayı boşanma isteği içerisinde bulunabilir (Portakal, 1997: 56).

Boşanma nedenlerinin başında eşlerden birinin uygunsuz davranışlarda bulunması ve bu durumun geleneksel ahlaka aykırı olarak temel boşanma nedeni olarak sayılması büyük ölçüde kabul edilmiş bir durumdur (Arıkan, 1996: 16). Boşanmanın ekonomik, psikolojik, sosyal ve hukuki birçok boyutu bulunmaktadır. Evlilikten beklentilerin karşılanamaması, çiftler arasında uyumsuzlukların olması ve bunlara

paralel olarak evlilikte tartışmaların artması boşanma nedenlerinden bazılarıdır. Boşanma nedenleri ve sonuçları itibariyle bireysel ve toplumsal farklılıklara bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Aktaş, 2011: 21).

Kadınların çalışma hayatı içerisinde yer almaya başlamaları da boşanmayı tetikleyen bir başka neden olmaktadır. Ekonomik olarak özgür olmaya başlayan kadınlar için evlilik maddi güvence olmaktan çıkmaktadır. Evlilikle ilgili herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda evliliği sonlandırmak ekonomik özgürlüğe sahip kadınlar için çok daha kolay olmaktadır (Can ve Şahin, 2013: 608).

2.2.3.3 Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınlar

Günümüzde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerle birlikte aile yapısında da bazı değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kişilerin sayısında da giderek bir artış olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümlerle bu durum farklı toplumlarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Adak, 2013: 265-266). Aile yapısındaki değişime paralel olarak evlilik dışı birliktelik yaşam şeklinde adlandırılan yeni yapılanma sosyal sorunlarla birlikte hukuki sorunları da beraberinde getirmiştir. Kişilerin evlenmeden birliktelik yaşamalarını kabul eden hukuk sistemleri ile bu birlikteliği hukuki olarak desteklemeyen başka yabancı hukuk sistemi ile ilişki içerisine girmesiyle istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Bahçivancı, 2018: 624).

Türkiye’de çekirdek aile yapısındaki artışa paralel olarak evlilik birlikteliği olmadan düzenli bir şekilde ilişkisi bulunan bireylerin bu tarz birliktelik sayısında artış olmaktadır (Tekdoğan, 2014: 6). Evlilik dışı beraberliklerin artışına paralel olarak bu evlilikleri düzenleyen kanunların sayısında artış olmuştur. Avrupa’da evlilik dışı birliktelik konusu Yugoslavya’da başlamıştır. Kosova 1984, Slovenya 1976, Hırvatistan 1978, Bosna Hersek 1979 ve Sırbistan 1980 yılında olmak üzere İskandinav ülkeleri evlilik dışı birlikteliklerle ilgili kanunları kabul eden ilk ülkeler olma özelliğine sahiplerdir. 26 Mayıs 1976’da Slovenya’da evlilik dışı uzun süre birliktelikte yaşayan iki çiftin resmi evlilik gerçekleştiren eşlerle aynı haklara sahip oldukları kabul edilmiştir. Bosna Hersek’te 1979 yılında uzun süreli birliktelikte yaşam birlikteliğinde yine aynı şekilde evli olan bireylerle eş statüde oldukları kabul edilmiştir (Öztürk ve Tiryakioğlu, 2017: 2).

Amerika, evlilik dışı birlikte yaşamanın en yaygın olduğu ülkedir. İlk evliliklerinden önce birlikte yaşayanların oranı üçte ikidir. Batı dışı bir örnek olarak Azerbaycan’da yapılan bir araştırmada gençlerin büyük bir bölümünün (%71,9) evlilik dışı birlikte yaşamayı onaylamadıkları görülmüştür. Bu tür birlikteliği onaylayanların oranı %12,5 iken “bu konuda bir fikrim yok” diyenlerin oranı ise %14,7 olarak ortaya konmuştur (Adak, 2016: 24-25).

Evlilik kadınlar için bazı yasal haklara da olanak tanımaktadır. 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun ile aile içi şiddetten mağdur olanları korumak, toplumda şiddetin yol açacağı zararlara engel olmak amaçlanmıştır. Ancak yasa sadece resmi nikâhlı kadınları şiddetten koruyan bir yapıdadır. Resmi nikâhı olmayan ya da boşanmış kadınların yasa kapsamı dışında bırakıldıkları görülmektedir. Bu noktada medeni durum kadınlar için dışlanmaya neden olmaktadır. Ancak şiddet söz konusu olduğunda evli ya da bekâr fark etmeksizin tüm kadınların korunması gerekmektedir ve evlilik kadınlar için bir kriter olarak değerlendirilmemelidir (Demir, 2011: 34).

2.2.3.4 Hiç Evlenmemiş Kadınlar

Evlenme çağına geldiği düşünülen genç kızlara karşı başta aileleri olmak üzere çevrelerinden, akrabalarından, toplum tarafından kişinin evlenmesi gerektiği yönünde bir baskı uygulanmaktadır. Bireyin evlilik isteğinde bulunmaması durumunda toplum tarafından baskı şiddetlenerek devam etmekte ve birey kendini kötü hissetmektedir. Baskılar sonucunda evlenmeye karar vermeleri durumunda ise bu kez de kiminle evleneceği, nasıl bir evlilik gerçekleştirmesi gerektiği şeklinde çeşitli söylemlere maruz kalmaktadır (Kavas, 2018: 28).

Kentleşmenin artmasıyla birlikte köyden kente göçlerde artış olmuştur. Özellikle köy hayatında eğitimleri engellenen kadınlar kentte okullara gitme şansına sahip olmuşlardır. Kadınların eğitimlerinde meydana gelen gelişmelerle medeni durumlarında da değişimler yaşanmıştır. Kadınlar için evlilik mutlak bir zorunluluk olmaktan çıkmıştır ve kadınlar eğitimlerine daha çok öncelik vermeye başlamışlardır. Böyle olunca evlilik yaşında yükselmeler olmuştur ve doğal olarak bekâr kadın sayısında da artış söz konusu olmuştur (Kılıç ve Giray, 2004: 286).

Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verilerine göre toplam nüfusun %25’inden fazlası bekârdır. Bekâr olma durumu; genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri

yetişkinlik olma şeklinde sınıflandırılan yetişkinlik biçimlerinin herhangi bir döneminde hiç evlenmemiş, boşanmış ve eşi ölmüş bireyleri kastetmek için kullanılmaktadır (Aydın, 2018: 253).

Tablo 15. Erkek ve Kadın İçin Uygun Görülen İlk Evlenme Yaşı (%)

18 yaş altı		18-19 yaş		20-24 yaş		25-29 yaş		30-34 yaş		35 ve üzeri	
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
0,4	0,2	6,9	1,6	46,9	22,0	40,0	53,9	5,4	9,5	0,5	2,9

Kaynak: TÜİK Aile Yapısı Araştırması, 2016

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=412FZ1kVpNL8JhhkfQotRLqmnJtJ6xk6sGXGwbChqTR9N0LY1K1bp!1813643467?id=21869> (19.06.2020)

Tablo 15’de erkek ve kadın için uygun görülen ilk evlenme yaşı oranları gösterilmiştir. Kadınlar için uygun görülen ilk evlenme yaşı 20-24 yaş arası olurken, erkekler için uygun görülen ilk evlenme yaşı ise 25-29 yaş arası olmuştur (TÜİK, 2016).

2.3 Evli Olmayan Kadınlar ve Sosyal Dışlanma

Kadınlara yönelik çeşitli sosyo- kültürel etiketlemeler, aile ve toplum tarafından şekillendirilmektedir. Geleneksel yargılar kadınlarının sosyal yaşamlarını etkileyerek kadınların yaşam alanlarında bir takım sınırlılıklara neden olmaktadır. Kadınların zayıf ve duygusal olduğu şeklinde toplumda yaygın olan basmakalıp toplumsal yargılar, kadınları iş yaşamlarından siyasete kadar birçok alanda etkileyerek kadınların faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Yelboğa ve Varol, 2018: 56).

Çalışmanın ana aktörü olan evli olmayan kadınlar evli kadınlarla karşılaştırıldıklarında sosyal dışlanma durumuyla daha sık karşılaşmaktadırlar. Aslında kadınlar genel olarak toplumsal alanda çok çeşitli dışlanma biçimlerine maruz kalmaktadırlar ve bu durum evli olmayan kadınlar açısından daha zor ve sıkıntılı bir süreçtir. Hatta boşanmış kadınlar da eşi vefat etmiş kadınlarla

karşılaştırıldığında boşanmış kadınların toplumsal ve ekonomik olarak daha çok dışlandıkları görülmektedir. Yani kadınların da kendi içlerinde dışlanma durumları söz konusu olmaktadır. Yalnız yaşayan kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanması evli kadınlara göre daha fazladır. Kadınların yoksullukla karşılaşma riskinin erkeklerle kıyaslandığında çok daha yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir.

Kadınların işgücü piyasasında yeterince yer alamaması, eşini kaybetmiş olmak ya da eşinden boşanmış olma gibi durumlardan dolayı kadınların hem çalışma hem de çocukların bakımı ile ilgilenme zorunluluğunda olmaları gibi sorunlar kadınların yoksullukla karşılaşma riskini artıran önemli nedenlerdendir (Daşlı, 2016: 130).

Tablo 16. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Tek Yaşayan Kadınların Yoksulluk Oranları

	2016	2017	2018	2019
Belçika	30,2	29,4	29,1	-
Danimarka	30,1	28,7	30,5	29,0
Yunanistan	37,5	36,0	35,5	-
İspanya	22,2	25,4	24,7	-
Fransa	22,2	21,6	20,0	-
İtalya	37,0	36,4	32,9	-
Macaristan	26,9	28,7	25,6	27,4
Polonya	30,3	30,4	34,5	35,5
Türkiye	46,2	42,9	-	-

Kaynak: Eurostat, 2020

<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (16.06.2020)

Tablo 16’da seçilmiş bazı Avrupa ülkelerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında olan yalnız yaşayan kadınların oranları gösterilmiştir. “*Yoksulluk ve bazı demografik değişkenler arasında bir bağlantı kurulduğunda yoksul kesimin çoğunu kadınların oluşturduğu görülmektedir*” (Çetin ve Öztürk, 2009: 2671).

Kadın yoksulluğu çok boyutlu bir sorundur ve yoksulluk süreci kadınları erkeklerden daha çok etkilemektedir. Yoksulluğun kadınlılaşması şeklinde bir ifade kullanılmaya başlanmıştır. Yoksulluğun kadınlılaşması kavramı ilk olarak ABD’de yalnız yaşayan kadınlar veya tek ebeveynli kadın ve çocuklardan oluşan ailelerin daha yoksul olduğuna dair bir takım çalışmaların ortaya konmasıyla önemli bir hale gelmiştir. Aile yapısındaki değişim, boşanmaların artması, tek ebeveyni ailelerde evin reisinin kadın olması, çocuklara kadınlar tarafından bakılması gibi durumların kadınları yoksullaştırdığı ifade edilmiştir (Şener, 2012: 54-55).

2.3.1 Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Sosyal Dışlanma

Eşin vefatı sonucunda dul kalan kadınlar için yalnızlık en önemli psikolojik sorundur. Ekonomik açıdan ise gelirin azalmasıyla birlikte kadınlar yoksulluk durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar ve ekonomik olarak oldukça kırılgan bir gruba oluşturmaktadırlar (Seçen, 2017: 1). Medeni durum toplumsal yaşamı şekillendiren bir yapıya sahip olduğu için medeni durumda eşitsizlik biçimlerindedir. Ancak genellikle sosyo-demografik bir durum olarak ele alınmaktadır. Oysa medeni durum kişinin toplumsal yaşamda etkin bir şekilde rol alıp alamamasında temel belirleyicilerden biridir (Arun ve Arun, 2011: 1517-1518).

Eşi vefat eden kadınlar, ekonomik olarak gelir kaybına uğramaktadırlar ve sosyal yaşamdan kendilerini soyutlayabilmektedirler. Aynı zamanda aile baskısı ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Eşi vefat etmiş kadınlar özellikle maddi kaynak yetersizliği, çevre baskısı ile karşı karşıya kalma, çocukların bakımı ile tek başına uğraşma ve dul kadınların kolay kadın olarak görülmesi algısından dolayı oldukça rahatsızlardır (Kavşut, 2015: 60).

Eşi vefat eden kadınlar kendilerinden gülmemeleri, eğlenmemeleri, nikâh yüzüğünü takmaya devam etmeleri şeklinde birtakım davranışların beklendiğini düşünmektedirler ve aynı zamanda eşi vefat eden kadınların her hareketinin toplum tarafından izlendiği duygusuna kapılma durumu söz konudur. Gerçekten de toplum tarafından eşi vefat eden kadınlara karşı böyle bir eğilim vardır. Eşi vefat eden kadınlarda psikolojik sorunlardan depresyona oldukça sık rastlanmaktadır (Tarhan, 2012: 187).

Eşi vefat etmiş olan kadınlar başta temel ihtiyaçlar olmak üzere çeşitli ihtiyaçları karşılama ya da ihtiyaçlara erişim noktasında oldukça sıkıntı çekmektedirler. Yiyecek, yakacak, giyecek ya da çocukların eğitimi gibi ihtiyaçları karşılama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Sosyal güvencesi olmayan kadınlar için bu durum oldukça sancılı bir sürecin parçası niteliğindedir. Aynı şekilde sosyal güvencesi olan kadınlarda da ihtiyaçları karşılama konusunda haneye giren gelir yeterli olmamaktadır (Sosyal Politika Forumu, 2011: 45).

Yaşanan çeşitli gelişmelerle birlikte ortalama yaşam süresinin de uzadığı görülmektedir. Yaşlanan nüfus dikkate alındığında kadınların erkeklerden daha çok yaşadığı saptanmaktadır. Bu durum yaşlanmada bir kadınlaşmanın olduğunu göstermektedir. Eşi vefat eden kadınlar yaşlılıkla birlikte daha da yalnızlaşmaktadır. Eşin vefatı ile sosyal güvenceleri olmayan kadınlar için sosyo-ekonomik yaşam mücadelesi kadınları yıpratıcı bir boyuttadır (Beydili ve Buz, 2015: 558).

2000'li yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler yoksul aileleri daha çok etkilemiştir ve daha da yoksullaşmalarına neden olmuştur. Bu yüzden sosyal yardımlar yoksul haneler için kritik bir öneme sahip olmuş ve ailelerin geçim kaynağı şeklini almıştır. 2002 yılından itibaren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin neo-muhafazakâr yapısı kadını cinsiyetçi bir bakış açısıyla sadece annelik ve ev rolleri biçiminde tanımlamıştır. Erkeğin gözetimi ve kontrolünde kadının ev içindeki sorumluluklarını gönüllü olarak artırılması istenmiştir. Yoksul kadınlardan evde kalarak çocuk, yaşlı veya engelli bakımını üstlenmeleri ve buna paralel olarak bu kadınlara gelir sağlamak için sosyal yardım programları uygulanması söz konusudur (Bayram ve Gül, 2018: 33-34).

Sosyal yardımlar, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan birey veya grupların desteklenmesi amacıyla yönelik bir sosyal hizmet alanı biçimindedir. Belirli kriterler ve tespitler sonucunda yoksul olan kesimlere yönelik karşılıksız olarak sağlayan aynı ve de nakdi yardımlardır. Sosyal güvenlik sistemi içerisinde oldukları için çoğunlukla vergiler ile finanse edilirler. Yeterli gelire sahip olmayan kişilere maddi destek sağlamak amacıyla sosyal güvenlik sisteminde var olan açıkların da kapatılmasına yardımcı olurlar (Özcan vd., 2012: 134). Çeşitli sosyal yardım programlarıyla yoksul birey ya da gruplar desteklenmektedir. Şartlı

Nakit Transferi (ŞNT) uygulaması da yoksullukla mücadelede etkili bir araç olarak görülen bir sosyal yardım uygulamasıdır. ŞNT, yoksulluğun etkilerini azaltmak amacıyla yoksul bireyleri sosyal yaşama dâhil etmeyi amaçlayan maddi yardım için kullanılan bir araç niteliğindedir (Emir vd.,2013: 120).

Eşleri vefat eden kadınların yaşam standartlarında gelir kaybına bağlı olarak önemli değişiklikler olmaktadır. Asgari bir düzeyde dahi gelirden yoksun olan kadınlar sosyal bir desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Eşleri vefat eden kadınların ekonomik olarak zorlanmalarının başlıca nedeni kadınların herhangi bir işte çalışmıyor olmaları ve çalışan kadınların ise emekli aylığı için gerekli koşulları yerine getirmiyor olmaları durumudur. Cinsiyet temelli iş bölümünden dolayı kadınlar evle ilgili her şeyden sorumlu durumdadırlar ve erkekler de bu noktada kadınlarla eşitlikçi bir paylaşım içerisinde olamamaktadırlar. Devlette yine aynı şekilde kadınların işgücüne katılımını teşvik edici ya da kadınların bakım hizmetlerine yönelik uygulamalarını kamusal alana taşıyıcı bir faaliyet içerisinde bulunmamaktadır. Kamusal alanda kadınlara yönelik düzenlemelerin olmayışı kadınları işgücü piyasasının dışında bırakmaktadır. Eşini kaybeden kadının çocukları da varsa kendini daha da çaresiz hissetmektedir. Eşlerinden dolayı sosyal güvenlik kapsamında olan kadınlar da evin reisi konumundaki eşin vefatı sonucunda gelir kaybına uğramaktadırlar. Kayıt dışı çalışma içerisinde olan kişilerin vefat etmeleri durumunda ise kadınlar bu kez hem yoksulluk hem de sosyal güvencesizlik ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Sosyal Politika Forumu, 2011: 2).

Geleneksel toplum yapısı içerisinde toplumsal değer yargıları oldukça önemlidir. Eşi vefat etmiş ya da boşanmış kadınların yeniden evlenmeleri çok hoş karşılanmamaktadır. Ayrıca başka bir erkekle birlikte olup cinselliklerini yaşamamaları beklenmekte ve namus vurgusu yapılmaktadır. Karşı cins ile herhangi bir etkileşim ya da yakınlık içerisinde olmaması sadece evin geçimini sağlaması beklenmektedir. Kadınlar tek başlarına yeterli geliri sağlayamadıkları içinde sosyal yardımlara muhtaç bir hale gelmektedirler. Yaşanan ekonomik krizler kadın yoksulluğunu daha da artırarak dul kadınlar için sosyal yardımlara olan talebi daha da artırmıştır. Sosyal yardım uygulamaları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla uygulanmaktadır (Bayram ve Gül, 2018: 35).

2.3.2 Boşanmış Kadınlar ve Sosyal Dışlanma

Boşanma, evli çiftlerin birbirlerine olan uyumu yitirmeleri sonucunda evliliğin dayanılmaz bir hal aldığı noktada nikâh akdi ile başlayan evliliğin nikâh akdinin çiftler tarafından bozulması ile gerçekleşmektedir (Aksu ve Can, 2016: 889). Aile birliğinin yıkılarak, yeni bir düzen inşa etmeye yönelik zor bir süreci ifade etmektedir (Tarhan, 2012: 64).

Çiftler arasında uyumsuzlukların başlaması ve rol beklentilerinin karşılanamaması sonucu evlilikler boşanma ile sonlandırılmaktadır. Özellikle sosyal ve kültürel farklılıklar evliliklerin uzun süre devam ettirilmesine olanak sağlamamaktadır ve bir yerden sonra boşanma durumu çiftler için kaçınılmaz olmaktadır (Solmuş, 2010: 303). Boşanma çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Boşanma kadınlar için sadece bireysel bir durum olmayıp kadınları sosyal, ekonomik, kültürel birçok açıdan da etkilemektedir. Boşanma sonrasında kadınlar toplumsal alanda itibar kaybı ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Sosyal baskılara maruz kalma ve aynı zamanda gelir kaybında yaşanan değişikliklerle birlikte boşanan kadınlar pek çok ayrımcılık, eşitsizlik ve dışlanma sorunu ile mücadele etmek zorunda kalırlar (İnci, 2015: 112).

Boşanmış kadınlara karşı ayrımcılık, olumsuz tutum ve davranışlar birçok toplumda görülmektedir. Boşanmış kadınlar hemcinslerinin de kötü muamelesi ile karşılaşabilmektedir. Boşanmış kadınlar evli kadınlar tarafından tehlikeli olarak görülmektedir. Özellikle iş yerinde erkek yöneticiler boşanmış kadınlara karşı münasip olmayan tutumlarda bulunabilmektedirler. Bu durum kadınlar için sıkıntılı ve yıpratıcı bir durumun varlığına işarettir. Yine benzer şekilde ev ararken boşanmış kadınlar bazen bu durumu saklama yönünde bir eğilim içerisinde olabilmektedirler. Bu ve buna benzer durumlara çeşitli toplumlarda farklı biçimlerde rastlanmaktadır (Sarpkaya, 2013: 32). World Public Opinion adlı kuruluş 2008 yılında Türkiye'nin de dâhil olduğu 17 ülkede yapılan anketler sonucunda boşanmış kadınlara yönelik ayrımcılığın oldukça yüksek olduğunu saptamıştır (Sarpkaya, 2013: 32).

Aileye gerekli önemin verilmemesi ve sosyal konulara olan ilginin artırılmaması sonucunda boşanma da toplumsal sorunlardan biri haline gelmiştir. Toplumun değer yargılarının aşınması, kente gerçekleşen göçler, teknolojiye yaşanan değişim ve gelişimler, bireysel değerlerinin ön plana çıkmasıyla aile içi şiddetin artmasına ve

buna bağılı olarak da boşanma durumunun gerçekleşmesine neden olmaktadır. Evliliğin sonlandırılmasıyla birlikte aile bireyleri, başta psikolojik olmak üzere sosyal ve ekonomik açıdan etkilenmektedir. Ekonomik sıkıntılar, çevre ve aile baskısı, çocukların velayeti ile ilgili zor süreçler, ikinci evliliğe olumsuz bir yaklaşım şeklinde boşanma durumu beraberinde pek çok problemi de getirmektedir (Arpacı ve Tokyürek, 2012: 3).

Boşanma oranlarının çeşitli nedenlere bağılı olarak arttığı görülmektedir. Evlilik yaşı eskiye oranla önemli ölçüde yükselmiştir ve hatta evlenme bir alternatif olarak görülmemektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte ortalama yaşam süresinde artış olmuştur ve yine aynı şekilde evlenme yaşında da artışlar söz konusu olmuştur. Kadınların doğurganlık oranlarının azalması ve işgücüne katılımlarının artması şeklinde boşanmayı etkileyen faktörler söz konusu olmaktadır. Dini inanışlar da boşanmayı etkilemektedir. Örneğin; katolik mezhebinde boşanma hem kadın hem de erkekler için yasaklanmıştır. İslamiyet ise erkeklerin boşanmasına hoşgörülü bakarken aynı durum kadınlar için söz konusu değildir. Geleneksel yargıların değişmesinde eğitim oldukça önemli bir paya sahiptir. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin boşanma ve boşanmış bireylere karşı daha olumlu tutum ve davranışlarda buldukları gözlenmektedir. Bunun tam tersi eğitim düzeyi düşük olan bireyler ise boşanma olgusuna ve boşanmış kişilere karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmaktadır (Arıkan, 1996: 13-14).

Toplumsal yapı içerisinde her zaman erkeklerin bir adım gerisinde bırakılan kadınlar boşanma durumu söz konusu olduğunda ise toplumsal baskılardan kaçınmak için bazen “görünmez” olmayı tercih ederler. Boşanma durumlarını bazen saklayarak toplumsal baskılardan korunmak isterler. Boşanma ve boşanma sonrası dönem kadın için her zaman zor bir sürecin parçasıdır. Toplumdaki boşanmış kadın algısı kadınların psikolojilerini etkileyebilmektedir ve yalnız yaşamakta kimi zaman zorlanmaktadır. Çocuk sahibi olan kadınlar için boşanma durumu daha zor olmaktadır. Boşanmayı düşünen kadın çocuğunu babasız büyütme ve ekonomik olarak çocuğunun ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz olma endişesi içerisinde olabilmektedir. Kadının ekonomik özgürlüğünün olup olmaması boşanma kararının alınmasında oldukça etkilidir. Ekonomik olarak yeterli durumda olan kadınlar için boşanma kararı daha kolay alınırken, ekonomik olarak güçsüz ve güvencesiz

konumda olan kadınların ise evlilikleri dayanılmaz bir noktada olsa bile boşanma kararı alırken zorlandıkları dikkat çekmektedir (Karakaya, 2018: 266).

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerle birlikte özellikle Batı toplumlarında tek ebeveynli ailelerin sayısında artış olmuştur. Boşanmaların artmasıyla birlikte tek ebeveynli aileler varlık göstermeye başlamıştır. Aynı şekilde evlilik isteği içerisinde olmamaya bağlı olarak da tek ebeveynli aileler yaygınlık göstermeye başlamıştır. Bazı toplum bilimciler göre özellikle boşanma oranlarındaki artışla birlikte bu ailelerin oluştuğu ve ayrıca bireylerin evliliğin getirdiği bazı sorumlulardan kaçma çabası içerisinde olabilecekleri belirtilmiştir (Uğur, 2014: 294).

Kadınlar eğitim seviyelerinin yükselmesine bağlı olarak toplumsal alanda daha çok yer almaya başlamışlardır. Ancak evlilik ile ilgili olan durumlarda toplumda “baba evinden gelinlikle çıkılır, kefenle girilir” şeklindeki inanış önemini korumaktadır. Eğitim seviyesi düşük ve yoksul insanların yaşadığı çevrelerde boşanma durumu evlilik kadar hoş karşılanmamakta ve boşanmak isteyen kadınlara çoğu zaman eşleri tarafından şiddet ve hatta daha ileri boyutta kadınlara karşı öldürme teşebbüsleri yaşanabilmektedir. Boşanma olgusu sadece iki bireyi ilgilendiren bir durum olmayıp toplumsal bir niteliğe sahiptir (Kaya, 2016: 410).

Boşanmanın birçok farklı nedeni olabilmektedir. Türk Medeni Kanunu boşanma nedenleri özel ve genel boşanma nedenleri şeklinde iki farklı biçimde ifade edilmiştir. Özel boşanma nedenleri olarak zina, kötü ve onur kırıcı davranışlarda bulunma, suç işleme, akıl hastalığı şeklinde Medeni Kanununun 161-165. maddelerinde açıklanmışlardır. Genel boşanma nedenleri ise başta evlilik birliğinin sarsılması şeklinde ifade edilmiştir. Eşlerin boşanma konusunda anlaşmalarıyla ortak yaşamın yeniden kurulamamasına bağlı olarak 166. maddede açıklanmıştır (Aksu ve Can, 2016: 891).

Toplumsal değişimlerin yaygınlık göstermesine paralel olarak intiharların da boşanmadan kaynaklandığı ileri sürmüştür. Geleneksel toplumlarda kadınlar ailelerinin baskılarına maruz kalmakta ve özgürlük alanları kısıtlanmaktadır. Durkheim'e göre boşanmanın sıkıntılı olduğu geleneksel toplumlarda kadınların intihar oranları artma yönünde bir eğilim gösterirken; boşanmanın kolay olduğu

toplumlarda ise kadınların intihar oranlarında azalma söz konusu olmaktadır. Boşanamayan kadınlar ise intihara yönelmektedirler (İnci, 2015: 111-112).

Türkiye, Meksika, Şili ve ABD gibi ülkeler Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin 'Doing Better For Families' raporunda tek ebeveynli aileler için herhangi bir politika gerçekleştirilmeyen ve yardım sağlamayan ülkeler olarak geçmektedir. Tek ebeveynli ailelerin ve çocuklarının ciddi yoksulluk ile karşı karşıya oldukları belirtilmektedir (Lordoğlu, 2016: 80).

Gelişmiş ülkelerdeki sosyal yardımlar az sayıda bireyi yoksulluktan korumayı hedefledikleri için bu ülkelerdeki sosyal yardımlar dar kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sosyal koruma uygulamalarının yoksullukla mücadelede başarısız olduğu durumlarda sosyal yardımlara başvurulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sosyal yardımlar daha kritik bir öneme sahiptir. Sosyal yardımlar yoksul haneleri güçlendirici bir role sahiptir ve böylece temel hizmetlere erişimi kolaylaştırarak sosyal dışlanmayı azaltıcı bir etkiye sahiptir (Ulutaş, 2017: 33).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılında dul kadınlara destek olmak amacıyla düzenli olacak şekilde bir nakdi yardım programı başlatmıştır. 2018 yılında iki ayda bir 500 TL verilirken 2019 yılında dul kadın maaşı 550 TL olmuştur. 2020 yılında ise dul kadın maaşı 587 TL'dir. Kadınların bu yardımlardan yararlanabilmeleri için belirli şartları sağlamaları gerekmektedir. Öncelikle eşin vefat etmiş olması şartı aranıyor ve bunun için de resmi nikâhlı evliliğin olması gerekmektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan emekli maaşı almamak, sigortalı bir işte çalışmamak şartı, tek başına yaşıyor olmak gibi bazı şartları bulunmaktadır. Bu koşulların sağlanıp sağlanmadığı ise Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın bizzat eve yönelik ziyarette bulunup durumu yakından incelemeleri ve merkezi yolla yapılan kontrollerle dul kadın maaşını şartını sağlayan kişiler tespit edilmektedir. Bu yardımın sadece eşi vefat etmiş kadınlara uygulanıyor olması aynı şekilde zor durumda bulunan kadınlar için eşitsizlik yaratıcı bir durumun varlığına işaret eder. Örneğin evli olmayan, eşinden ayrı yaşayan ya da boşanmış kadınlara karşı bu yardım sağlanmamaktadır. Bu ve benzer sosyal yardımlardan boşanmış ve bekâr kadınların yararlanamıyor olması bu kadınların yardımı hak eden yurttaşlar olarak görülmemesi ve hatta bu kadınların kutsal aile varlığı için de tehdit unsuruymuş gibi

bir algının yaratılması boşanmış ve bekâr kadınların dışlanmışlıklarının bir göstergesidir (Lordoğlu, 2016: 80).

Bireyler için soyadı kişilerin benliğinin ayrılmaz bir parçası niteliğindedir. Kadınlar için ise kadınların medeni hallerinde meydana gelen değişiklerle soyadları da sürekli değişikliğe uğramaktadır. Soyadı, kişinin vazgeçemeyeceği bir kişilik hakkıdır. Soyadı yasayla korunan bir hak olmasına rağmen kadınların soyadları söz konusu olduğunda bu durum göz ardı edilebilmektedir. Soyadı doğumla kazanılır ve kadınlar evlendiklerinde kocalarının soyadlarını alırlar (Güneşlioğlu, 2009: 29).

Erkekler için doğumla kazanılan soyadı mahkeme kararıyla haklı bir nedenden dolayı değiştirilmezse ya da evlat edinmeye bağlı olarak değiştirilmezse ölünceye kadar aynı soyadı kullanılmaktadır. Kadınlar içinse böyle bir durum söz konusu değildir. Evlilik sonucu değişen kadının soyadı, eşinin evlilik birliği içerisinde evlat edinmesine bağlı olarak ya da haklı nedenden dolayı mahkeme kararı söz konusu olursa yine değişiklik söz konusu olacaktır. Evliliğin sona ermesine bağlı olarak kadının soyadı eski eşinin soyadını devam ettirmesinde haklı bir neden söz konusu değilse aynı şekilde değişiklik gerçekleşecektir. Değişen medeni durum koşullarından dolayı kadının soyadı da sürekli değişmektedir ve erkekler gibi soyadlarını hayatları boyunca devam ettirme imkânları bulunmamaktadır. Soyadı konusunda da kadınların yine aynı şekilde eşitsizliğe uğradığını görmek mümkündür (Yerlikaya, 2017: 12).

Evlilik birliğinin devam ettiği süre içerisinde eşlerden birinin vefat etmesi sonucunda diğer eş mirasçı olma hakkına sahiptir. Ancak boşanma ile evlilik birliği sonlandırıldığında eşlerden birinin vefat etmesine bağlı olarak diğer eş artık mirasçı olamaz. Boşanma yüzünden eşlerin uğradığı maddi ve manevi zararın diğer eş tarafından karşılanacağı Medeni Kanun'da düzenlenmiştir (Havutçu ve Zevkliler, 2005: 284-285).

Evlilik sona erdikten sonra erkek istediği zaman yeniden evlenme hakkına sahipken kadınlar evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün geçmedikçe yeniden evlenemez. Bu durum kadın eğer hamile ise çocuğun babasının tespiti bakımından sıkıntılı durumların yaşanmaması içindir. Kadının önceki evliliğinden gebe

olmadığının anlaşılması veya evliliği sonlandıran çiftlerin yeniden birbirleriyle evlenmek istemeleri halinde bu süre ortadan kalkmaktadır (Tutumlu, 2002: 469).

Dini normların egemen olduğu ve sosyal yaşamı şekillendirdiği yerlerde aile ve evlilik kurumları kutsal kabul edildikleri için bu kurumların korunması gerektiği görüşü hâkimdir. Evli kadınlar, geleneksel yapıda sahipli kişi olarak görülmektedirler. Ama boşanmış kadınlar boşanmalarından dolayı suçlu kabul edilerek sahipsiz olarak algılanmaktadır. Toplum boşanmanın neden gerçekleştiği, bu kararı kimin verdiği, sorunun ne olduğu gibi durumlarla hiç ilgilenmez ve kadını boşanmasından dolayı dışlamaktadır. Kadının evli ya da boşanmış olması kadının statüsünü ve toplumdaki değerini etkilememelidir. Ancak kadınlara karşı yapılan etiketlemeler kadınların çoğu zaman toplumdaki soyutlanmasına neden olmaktadır. Kadınlara karşı ayrımcı uygulamaları bazen hemcinslerinin göstermesi de oldukça üzücü bir durumdur (Aydın, 2019: 25).

2.3.3 Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınlar ve Sosyal Dışlanma

Günümüzde resmi nikâh olmaksızın birlikte yaşayan çiftlerin sayısında önemli bir artış görülmektedir (Süleymanov, 2009: 10). Modernleşme sonucunda hiç evlenmeme ya da nikâhsız beraberlikler yeni yaşam tarzları olarak sıkça karşılaşılan bir durum olmuştur (Aydın ve Baran, 2010: 118).

Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşayanlar grubunu özellikle gençler, hiç evlenmeyenler ve boşananlar oluşturmaktadır. Birlikte yaşayanlar çoğunlukla aynı eğitim, yaş ve etnik kökendenlerdir. Birlikte yaşam bazen evlilik öncesi bir deneme şeklinde düşünülürken bazen de uzun süreli nikâhsız bir şekilde birlikte yaşama durumu söz konusu olmaktadır (Altay vd., 2016: 14).

Evlilik dışı birlikte yaşamın farklı toplumlardaki yaygınlığına bakıldığında Amerika'da evlilik dışı birlikte yaşama oldukça yaygındır. Amerika'da yeni evli çiftler arasında ilk evliliklerinden önce birlikte yaşayanların oranı üçte ikidir. Norveç'te de gençlerin %80'ininden fazlası birlikte yaşamayı evliliğe tercih etmektedir. Kanada'da birlikte yaşama 1981'den 2001'e kadar üç kat artmıştır. Avustralya'da da yine aynı şekilde evlilik olmaksızın birlikte yaşayanların oranı 1975'te %17 iken 2010'da %78,6'ya kadar yükselmiştir (Adak, 2016: 24).

Evlilik dışı birlikte yaşama durumu Şekil itibariyle evlilik ile benzerlik göstermektedir. Ancak evlilik dışı birliktelikleri düzenleyen Batılı yerel hukuklar bu tür birliktelikleri evlilikle benzer olarak değerlendirmezler. Şekil bakımından evlilikle benzerlik gösteren bir yapıya sahip olan evlilik dışı birliktelikler amaç bakımından evlilikten oldukça farklıdırlar. Evlilik için yasal olarak onaylanmış bir durum söz konusuyken birlikte yaşayan çiftler için hukuki bir bağlılık söz konusu değildir (etin, 2019: 85).

Sosyal güvenlik hükümlerinin kaybını önlemek, vergilerin etkilerinden ve diğer başka mali yükümlülüklerden kaçınmak için bazı bireylere resmi evlilikler cazip gelmeyebilir ve bu yüzden evlilik dışı birliktelikler gerçekleştirilebilir. Resmi evlilik bazen bireyler için bir engel durumunda olabilir ve bireyler bu yüzden evlilik dışı birlikteliğe yönelmiş olabilir. Bazı iftler ise resmi evlilik öncesi gerçekleştirilen birlikte yaşamayı evlilik öncesi bir prova Şeklinde düşünebilir ve bunun sonucunda resmi evlilik için olumlu veya olumsuz anlamda bir karara varma durumu söz konusu olabilir (Rutten, 2010: 79).

Evlilik birlikteliği olmadan birlikte yaşayanların sayısındaki ciddi artışlar birçok ülkede bu birlikteliklere yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur. Türkiye'de ise evlilikler resmi bir yapıya sahip olmalıdır ve imam nikâhı da bu anlamda hukuksal olarak kabul görmemektedir (Civelek ve Koç, 2007: 1). Resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kişiler arasında herhangi yasal bir boyut söz konusu olmadığı için bu durum birtakım sıkıntılara neden olmaktadır. Evlilik statüsünün sağladığı bazı haklardan yararlanma durumu da mümkün olmamaktadır (Bahıvancı, 2018: 626).

1982 Anayasasının 41. maddesi ailenin korunmasına yönelik olup imam nikâhlı olan ya da resmi evlilik olmaksızın beraber yaşayan kişiler bu yasanın koruma kapsamına dâhil değildir (Samat, 2010: 16). Evlilik birlikteliğinin korunması için Medeni Kanun eşlere bazı yükümlülükler yüklemiştir. Ancak resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama durumunda birlikte yaşayan kişiler arasında herhangi bir yükümlülük bulunmamaktadır (Samat, 2010: 32).

2.3.4 Hiç Evlenmemiş Kadınlar ve Sosyal Dışlanma

Evlilik kişilerin hayatlarında önemli bir yere sahip olan ve bireylerin hayatlarının devamı için aldığı önemli kararlardan biridir. Evlilik kararı ve sonrasındaki süreç kişinin yaşamını şekillendirmekte ve değiştirmektedir. Yaşamın kiminle birlikte sürdürüleceği, ortak paylaşımlar, ortak kararlar, sorumluluklar şeklindeki durumlar evlilik birlikteliği için kritik öneme sahiptir (Eroğlu, 2017: 6).

Evlilik kişisel bir tercihtir ancak belirli bir yaştan sonra evlenmeyen kadınlar için toplumun bakış açısı olumsuz bir biçimdedir. Hiç evlenmemiş kadınlara karşı evlenmeleri yönünde toplumsal bir baskı söz konusu olmaktadır. Yaşı ilerlemiş ve hiç evlenmemiş olan kadınlara karşı bu baskı yoğun bir şekilde hissedilmekte ve hiç evlenmemiş kadınlar toplumsal dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Başta ailesi ve yakın akrabaları olmak üzere sürekli olarak evlenmemiş olmalarından dolayı bu durumu gündeme getirme ve evlenmeleri gerektiğini ısrarla vurgulamaları hiç evlenmemiş kadınlar üzerinde psikolojik bir baskıya neden olmaktadır. Sosyal açıdan bekârlık, geçici bir dönem olarak düşünülmektedir. Olması gerektiği düşünülen zamandan sonra evlenmiş olmak kadın için olumsuz bazı sosyal yaptırımlar ile karşılık bulmaktadır (Mağara, 2019: 18).

30'lu yaşların başındaki bekâr kadınların, yaşlılarının birçoğunun evlilik hayatına geçiş yaparak evliliği ve çocuk sahibi olmayı idealleştirilmesiyle evlenmemiş olmalarından dolayı kendilerini geride kalmış hissettikleri belirtilmektedir (Sharp ve Ganong, 2007: 956). Evlilik bireyin bir yetişkin olarak kabul edilmesini sağlarken bekâr olmak ise toplumda normal olmayan bir durum olarak kabul edilmiştir (Mağara, 2019: 21).

Toplumsal evlilik baskısı bireyin evlenmek istemediğinde ya da evlenemediğinde söz konusu olurken yine aynı şekilde evlenmek istediğinde ise kimle evleneceği, nasıl bir evlilik gerçekleştireceği şeklinde evlilik durumunda da toplumsal baskı söz konusu olabilmektedir. Evlilik ve aile konusu toplumsal baskıya her yönüyle açık olup kadınlar için olumsuz bir durumun varlığına işaret eder (Kavas, 2018: 28).

2019 yılında yapılan “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması” çalışması bireylerin özellikle kadınların hala yoğun olarak yaşadığı toplumsal baskıyı ortaya çıkarmıştır. Kadınların toplumda yaşadığı en büyük sorunların ne olduğu

sorulduğunda aile baskısı ve çevre baskısı cevaplarının yüksek oranlar aldığı görülmüştür. Aynı çalışmada 25 yaş altındaki kişilerde evlilik kararını ailesinin verdiğini söyleyenlerin oranı %4,2, 25-35 yaş arasında %4,6 36 yaş ve üstünde ise %7,3'dır. Evlilik türlerinde ise ikinci en yüksek oran hala görücü usulü evliliklerdedir. 18-24 yaş arası kişilerde görücü usulü evliliklerin oranı %23,5 ve 25-35 yaş arası kişilerde ise görücü usulü evliliklerin oranı %21,6'dır (Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2019).

“Singled Out” isimli beş ülkeden kadınların katılımı ile gerçekleştirilen belgeselde de yine aynı şekilde kadınların evlenmedikleri için erkeklere oranla çok daha fazla baskıya maruz kaldıkları dile getirilmiştir. Belgesel evlenmemiş, bir ilişkisi olmayan veya bir ilişki düşünmeyen kadınlara yönelik toplumun bakış açısına odaklanmaktadır. Her ülkede evlenmeyen kadınlara karşı olumsuz bir takım etiketlemelerin olduğu belirtilmektedir. Sadece Türkiye’de evlenmemiş, evde kalmış şeklindeki ifadelerin olmadığı diğer ülkelerde de “alıcısı olmayan kadın”, “kız kurusu” gibi adlandırmaların olduğu görülmektedir. Bir erkeğin uzun süre ilişkisi olmamışsa yaşı ilerlemiş olsa da hoş karşılanırken hatta “erkektir çapkınlık yapar” şeklinde iyimser bir bakış açısı olsa da aynı durum kadınlar için geçerli olmamaktadır. Evlenmemiş kadınlara karşı olumsuz bir bakış açısı olmaktadır (Kepenek, 2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EVLİ OLMAYAN KADINLARIN SOSYAL DIŞLANMASI VE MUĞLA UYGULAMASI

3.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumdan dışlanan bireyler yaşamlarında bir takım engellerle karşılaşmakta ve sosyal ilişkiler açısından da zorluklar yaşamaktadırlar. Toplumsal cinsiyetten dolayı kadınlar, yaşamın çoğu alanında eşitsizlik ve ayrımcılığa uğramaktadırlar. Bu araştırma özelinde ise evli olmayan kadınlara odaklanılmaktadır. Medeni durum, kadınlar için bir dışlanma faktörü yaratmaktadır. Medeni durumda meydana gelen değişiklikler de kadınların yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Evlilik statüsü kadınların ekonomik ve sosyal bazı haklara erişimlerini kolaylaştırırken evli olmayan kadınlar için bu durum dışlanma ile sonuçlanmaktadır. Eşin vefat etmesi ve boşanma durumlarında kadınları ekonomik, sosyal ve psikolojik birtakım sorunlar beklemektedir. Hiç evlenmemiş bir kadın olmak ya da resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşamak gibi durumlar da toplum tarafından kabul edilmemektedir.

Tezin ana aktörü konumundaki evli olmayan kadınlar için medeni durumdaki farklılıklar kadınların yaşamlarını nasıl etkilemekte ve medeni durumun kadınların yaşamlarında sosyal dışlanma açısından nasıl bir rol sergilediğini anlama ve açıklama isteği söz konusu olmuştur. Bu çalışmada evli olmama durumunun kadınların yaşamlarında yarattığı etkiler ve sosyal dışlanma bağlamında evli olmayan kadınların yaşadıkları sorunlar irdelenmeye çalışılmıştır. Kadınların sosyal dışlanma bağlamında değerlendirildiği çalışmalar oldukça sınırlı düzeydedir ve bu çalışmanın evli olmayan kadınlar üzerinden sosyal dışlanma durumunun değerlendirilmesi bakımından yeni çalışmalara kaynaklık etmesi temenni edilmektedir.

3.2 Araştırmanın Yöntemsel Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Gözlem, görüşme ve verilerin analizi şeklinde yöntemlerin kullanılmasıyla, gözlemlerin ve durumların doğal ortamda gerçekçi ve bütünsel bir yaklaşımla açıklanmasına yönelik bir süreci ifade etmek için nitel araştırma yöntemi söz konusu olmaktadır (Taşdemir ve Taşdemir, 2010: 476). Nitel araştırma yönteminde araştırmacı ikinci elden bilgi toplama yoluna gidemeyeceği gibi uzaktan da bilgi toplaması mümkün değildir. Araştırmacı

konusuyla ilgili olan alanda gözlem yapar ve alanı yakından inceleyerek orada zamanını harcar. Araştırma için görüşeceği kişilerle yakın ilişki içerisinde olur (Aslan, 2016: 40).

Katılımcıların görüşlerini doğrudan aktarabilmeleri açısından derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış olup, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuştur. Kadınlara ulaşmak için öncelikle Muğla'da kişisel kontaklarla tez için görüşme yapılması gereken kadın profili açıklanmıştır. Daha sonrasında bağlantıda bulunan kişilerin yönlendirmesi ile bazı kişilere ulaşılmıştır. Daha sonra ise görüşme yapılan kadınların referansı ile diğer görüşmeci kadınlara erişim sağlanmıştır. Görüşmelerde genel olarak bu kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Görüşmelerde ses kaydına izin veren kadınlarla ses kaydı alınarak, ses kaydına izin vermeyen kadınlarla ise görüşme sırasında not alınarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Ses kaydı alınan görüşmeler daha sonra deşifre edilerek, görüşmeler yazıya aktarılmıştır.

Eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşayan kadınlara farklı sorular hazırlanmıştır. İlk 11 soru her grup için ortak olup daha sonra sorular sınıflandırılan gruplara göre farklılık göstermektedir. Ortalama 20-25 adet soru sorulmuş olup görüşmeler ortalama 30-40 dakika sürmüştür. Araştırmanın evreni Muğla ilinde evli olmayan kadınlar olup, örnekleme ise Muğla ilinde Akyaka, Marmaris, Menteşe, Ortaca, Ula ilçelerinde yaşayan evli olmayan kadınlar oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında 32 kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 10'u eşi vefat etmiş, 10 eşinden boşanmış, 10 hiç evlenmemiş ve 2 kişi de resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadından oluşmaktadır.

3.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Muğla ilinin Akyaka, Marmaris, Menteşe, Ortaca ve Ula ilçelerinde yaşayan evli olmayan kadınlar ile sınırlıdır. Akyaka'dan 3 kadınla, Marmaris'ten yine 3 kadınla, Menteşe'den 17 kadınla, Ortaca'dan 4 kadınla ve Ula'dan ise 5 kadınla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler kadınların belirledikleri yerlerde ve saatlerde gerçekleşmiştir. Kadınların tespiti açısından tanıdık aracılığı ile görüşmeye sıcak bakan kadınlarla iletişime geçilmiştir. Eşinden boşanmış, eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik

olmaksızın birliktelik yaşayan kadınlara sorulan ortak sorular genel olarak yaş, eğitim durumu, meslek bilgisi, hane geliri, oturduğu evin mülkiyet durumu, sosyal güvenlik durumu, siyasal yaşama katılımında ne derece etkin olduğu, evlilik ve işgücü piyasası ilişkisi şeklinde genel bilgileri öğrenmeye yöneliktir.

Daha sonrasında ise sorular kendi içlerinde farklılık göstermektedir. Örneğin eşinden boşanmış bir kadına boşanma kararını almanızda aileniz, akrabalarınız ya da komşularınızın herhangi bir desteği söz konusu oldu mu, bu duruma yaklaşımları nasıl oldu şeklinde spesifik bir soru sorulurken; aynı şekilde eşi vefat etmiş kadınlara ise eşi vefat etmiş kadınlar için söz konusu olan dul kadın maaşını yeterli buluyor musunuz şeklinde bu kadınlara özel sorular sorulmuştur. Benzer şekilde hiç evlenmemiş kadınlar özelinde sorulardan örnek vermek gerekirse evli olmamanın yaşamınızdaki olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir şeklinde bir soru yöneltilirken, resmi evlilik olmaksızın beraber yaşayan kadınlar için ise resmi evlilik olmaksızın beraber yaşama durumunda karşılaştığınız sorunlar nelerdir şeklinde yine bu kadınları kapsayıcı bir soru sorulmuştur.

Sorular hazırlanırken genel olarak dışlanma olgusu etrafında soruları şekillendirme düşüncesi öncelikli olmuştur ve bununla beraber bu kadınların kendi içlerinde yaşadıkları benzer ve farklı sorunları anlama ihtiyacı da söz konusu olmuştur. Sonuçta eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış ya da hiç evlenmemiş kadınların ortak özelliği yalnız olmaları ve bu durumun yarattığı sosyal ve ekonomik etkiler önemlidir.

Evlilik birlikteliği içerisinde bulunmanın ve sonrasında söz konusu olan evliliğin sonlanması durumunda kadınların yaşamında söz konusu olan değişiklikleri analiz etme durumu mevcuttur. Yani evlilik kadınlar için kadınların yaşamında nasıl bir rol oynamakta ve evli olmayan kadınlar daha mı çok dışlanmakta ve bu durum beraberinde kadınları daha çok mücadele etmeye zorlamakta mıdır sorusuna cevap aranmaktadır. Görüşmelerden ortak bir sonuç çıkarılarak ve aynı zamanda genel olarak her gruptaki kadınların yaşadıkları zorluklar, yaşam mücadeleleri, beklenti ve istekleri açıklanacaktır.

3.4 Veri Toplama Süreci ve Analiz

Veri toplama süreci yaklaşık dört hafta sürmüştür. Başlangıçta kadınlara ulaşma noktasında çok zorlanılmasa da daha sonra yaşanan bazı durumlardan dolayı bu süreç biraz sekteye uğramıştır. Aslında daha çok kadına ulaşma isteği söz konusu olmuştur. Ancak ülkemizde de görülmeye başlayan koronavirüsünden dolayı kursların, derneklerin kapatılması ya da bazı kadınların görüşme talebine olumsuz dönüş yapmaları sonucunda bu sayı otuz iki ile sınırlı kalmıştır.

Derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler çeşitli konulara göre gruplandırılarak bazı çıkarımlarda bulunulmuştur ve bazı yerler doğrudan kadınların ifade ettiği şekilde aktarılmıştır.

3.5 Muğla'da Evli Olmayan Kadınlar

2019'da evlenen çiftlerin sayısı yüzde 2,3'lük düşüşle 541 bin 424'e gerilerken, boşanan çiftlerin sayısı ise yüzde 8'lik artışla 155 bin 47 olmuştur. Boşanma sayısı, bir önceki yıla göre yüzde 8 artarak 155 bin 47'ye yükselmiştir ve kaba boşanma hızı binde 1,88 olmuştur (TÜİK, 2019).

Muğla'da da boşanma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. 2019 yılında Muğla'da boşananların sayısı 155. 047'dir ve kaba boşanma hızı binde 2,71 'dir. Yine aynı şekilde evliliği tercih etmeyip hiç evlenmeme durumu da genel bir eğilim şeklindedir. Türkiye'de kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşı 25 iken Muğla için ilk ortalama yaşı 25, 9 şeklindedir (TÜİK, 2019).

Muğla'da yaşayan evli olmayan görüşmeci kadınların yaş bilgisi, eğitim durumu bilgisi, çalışma statüsü bilgisi, gelir durumu bilgisi şeklinde bazı bilgiler verildikten sonra görüşmeci kadınların değerlendirmeleri paralelinde eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmadan birliktelik yaşayan kadınların yaşadıkları sorunlar açıklanmaya çalışılacaktır.

3.5.1 Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Toplam 32 evli olmayan kadınla gerçekleştirilen görüşmelerde 40-49 yaş arasında olan kadınlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Görüşmecilerin eğitim durumları dikkate alındığında çoğunluğu lise mezunu kadınlar oluşturmaktadır. Hanede yaşayan kişi

sayısı dikkate alındığında yalnız yaşayan kadınların çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Görüşmecilerin kimlik bilgileri gizli tutulmuş olup isimlerini kullanmak yerine görüşmeci 1, görüşmeci 2, görüşmeci 3 şeklinde numara verilerek sıralanmıştır. Görüşmecilerin konu ile ilgili görüşleri ifade edilirken sadece görüşmeci numarası verilerek görüşmecinin düşünceleri aktarılacaktır. Görüşmecilere ait tanımlayıcı bilgiler Ek-1 'de belirtilmiştir.

Tablo 17. Görüşmecilerin Yaş Dağılımı

	Sayı	Yüzde
25-30	2	6,3
31-36	5	15,6
40-49	10	31,3
50-58	8	25,0
60-65	6	18,7
70+	1	3,1
Toplam	32	100,0

Tablo 17'de görüşme gerçekleştirilen evli olmayan kadınların %31,3 ile 40-49 yaş arasında çoğunluğu oluşturdukları görülmektedir.

Tablo 18. Görüşmecilerin Eğitim Durumları

	Sayı	Yüzde
İlkokul	9	28,1
Lise	11	34,4
Lisans	11	34,4
Yüksek Lisans	1	3,2
Toplam	32	100,0

Tablo 18’de görüldüğü üzere görüşme gerçekleştirilen evli olmayan kadınların %28,1’i ilkokul mezunu, %34,4’ü lise mezunu, aynı şekilde %34,4’ü lisans mezunu ve %3,2’si ise yüksek lisans mezunudur.

Tablo 19. Görüşmecilerin Medeni Duruma Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Eşi vefat etmiş kadınlar	10	31,3
Eşinden boşanmış kadınlar	10	31,3
Hiç evlenmemiş kadınlar	10	31,3
Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşayan kadınlar	2	6,1
Toplam	32	100,0

Medeni durum dağılımlarına göre görüşmecilerin %31,3’ünü eşi vefat etmiş kadınlar, %31,3’ünü boşanmış kadınlar ve yine %31,3’ünü hiç evlenmemiş kadınlar oluşturmaktadır. %6,1’i ise resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınlardır.

Tablo 20. Görüşmecilerin Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Bilgileri

	Sayı	Yüzde
1-2 kişi	23	71,9
3-4 kişi	8	25,0
5 ve üzeri kişi	1	3,1
Toplam	32	100,0

Hanede yaşayan kişi sayısına bakıldığında yalnız yaşayan veya oğlu ya da kızı ile kalan kadınlar %71,9 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Hiç evlenmemiş kadınlardan dört kişi yalnız yaşadığını belirtirken, altı kişi ise kardeşi ya da ailesi ile yaşadığını belirtmiştir. Eşi vefat etmiş kadınlardan altı kişi yalnız yaşadığını söylerken, dört kişi ise çocukları ile birlikte yaşadığını belirtmiştir. Boşanmış kadınlar da ise iki kişi

yalnız yaşadığını belirtirken, sekiz kişi ise çocukları ile birlikte yaşadığını belirtmiştir.

3.5.2 Görüşmecilerin Ekonomik Durum Bilgileri

Eşi vefat etmiş kadınlar, eşleri vefat ettiğinde önemli bir gelir kaybına uğramaktadır ve çoğu kadın ekonomik olarak kırılgan bir hale gelmektedir. Görüşmeci kadınların haneye giren geliri dikkate alındığında 2000-2500 TL gelire sahip kadınlar %34,4 ile çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Ev kadını olan kadınlar da oldukça fazla sayıdadır ve bu kadınların çoğu eşlerinden kalan maaş ya da emekli maaşı ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Sosyal güvencesiz ve sigortasız işlerde çalışan kadınların ise gelirleri oldukça düşük seviyede olup bu kadınların gerek aileleri gerekse üçüncü şahıslar tarafından desteklenme durumları söz konusu değildir. Aynı zamanda kadınların çoğunun ise devlet tarafından da herhangi bir parasal yardım mekanizması ile desteklenmediği görülmektedir. Kadınların %62,5'inin evlerinin kira olduğu görülmektedir. Gelirin düşük seviyede olması ve kira giderleriyle birlikte ekonomik olarak kadınlar oldukça zorlanmaktadırlar.

Tablo 21. Görüşmecilerin Mesleklere Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Ev kadını	9	28,12
İşçi	13	40,63
Memur	11	31,25
Toplam	32	100,0

İşgücü piyasasında kadınlar ikinci konumda yer almaktadırlar. İşgücü piyasasına katılımlarının düşük olması katılım sağlandığında ise düşük ücretli işlerde istihdam edilmeleri, kayıt dışı sektörde çalışmaları ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları kadınların ikincil konumda olduklarının göstergeleridir. İşgücü piyasasında yeterince yer alamamaları sonucunda kadınların ekonomik olarak erkeklere bağımlı olmaları sadece finansal kaynağa erişim değil aynı zamanda sağlık güvencesi, emeklilik gibi unsurlardan da doğrudan değil, eş üzerinden bağımlı statü ile yararlanmaktadırlar (Şener, 2012: 55).

Tablo 22. Görüşmecilerin Toplam Hane Geliri Bilgileri

	Sayı	Yüzde
1000 TL' den az	5	15,6
1000-1500 TL	9	28,1
2000-2500 TL	11	34,4
3000-3500 TL	7	21,9
Toplam	32	100,0

Haneye giren gelir bilgileri dikkate alındığında tabloda görüldüğü üzere görüşmecilerin %34,4 çoğunluk ile gelirinin 2000-2500 TL arasında olduğu görülmektedir. Görüşme yapılan kadınların haneye giren gelir ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli mi sorusuna ise 20 kişi yeterli olmadığını söylerken, 12 kişi ise yeterli olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeci 1 “*Evim kira değil, babamın evinde oturuyorum. Onlar köydeler. Bahçemiz var orada, tarlamız var. Dolayısıyla buradaki evde de ben oturuyorum. Kira vermediğim için ve tek yaşadığım için ihtiyaçlarımı karşılıyor. Ama kira olsa olmazdı yani*” şeklinde gelirin tek yaşadığı ve evinin kira olmadığı için yeterli olduğunu belirtirken Görüşmeci 4 “*İki çocuğum üniversitede okuyor, yetmiyor*” diyerek yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Haneye giren gelirin yetersiz olması durumunda aile, akraba, komşu şeklinde enformel destek mekanizmalarından destek alıyor musunuz sorusuna ise on dokuz kişi herhangi bir desteğin söz konusu olmadığını belirtirken, on üç kişi ise yakın çevresinden, ailesinden zaman zaman destek aldığını belirtmiştir.

Görüşmeci 7 “*Evet oluyor. Biz ataerkil bir toplumuz kaç yaşına gelirsek gelelim ailemizin desteği olmasaydı günümüz şartlarında çok zor olurdu.*” şeklinde ailesinin kendisine yardımcı olabildiğini belirtirken Görüşmeci 20 “*Valla ben kimseden destek almak istemem. Kimseye yük olmak istemem. Herkesin kendine göre derdi var, ihtiyacı var.*” diyerek kendisinin başkalarından yardım isteme durumunun olmadığını belirtmiştir.

Görüşmeci 2 “*Hayır kimseden destek görmüyorum. Köstek oluyorlar aslında daha çok.*” derken Görüşmeci 27 ise “*Kendimi idare edebiliyorum ama çok zorlanıyorum.*” şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 23. Görüşmecilerin Oturdukları Evlerin Mülkiyet Durumları

	Sayı	Yüzde
Kira	20	62,5
Ev sahibi	11	34,4
Lojman	1	3,1
Toplam	32	100,0

Alan araştırması esnasında görüşmecilerin %62,5’i kirada oturduklarını belirtmiştir. Kirada oturmadığını ifade eden görüşmecilerin bir kısmı anne-babasının üzerine kayıtlı evde yaşadıklarını, bir kısmı ise vefat eden eski eşinden kalan bir eve sahip olduğunu belirtmiştir.

Görüşmeci 2 “*Ev ölen babamın üzerine. Benim üzerime hiçbir şey yok. Ev de küçük zaten.*”

Görüşmeci 20 “*Annemin evi. Annemle birlikte yaşıyorduk ancak annem yakın zamanda vefat edince ben tek kaldım. Onun haricinde de üzerime kayıtlı başka herhangi bir şey yok.*”

Görüşmeci 23 “*Ev vefat eden eşimin eviydi. O ölünce ben tek kaldım. Bir kızım var ama o da evli işte.*” şeklinde ifade etmişlerdir.

Kira giderleri kadınların yaşadıkları ekonomik zorlukları şiddetlendiren bir durumdur ve evi kira olan kadınlar temel ihtiyaçların yanında ayrıca ekonomik olarak ev kirası giderinin kendilerini oldukça zorladığını ifade etmişlerdir.

Tablo 24. Görüşmecilerin Sosyal Güvenlik Durumları

	Sayı	Yüzde
SGK- İşçi Çalışan	10	31,2
SGK- İşçi Emekli	4	12,5
SGK- Memur	10	31,2
SGK- Memur Emekli	3	9,4
SGK- Bağımsız Çalışan Emekli	1	3,1
SGK- Bağımsız Çalışan	2	6,3
Sosyal Güvenlik Yok	2	6,3
Toplam	32	100,0

Tablo 24’de evli olmayan kadınların sosyal güvenlik durumları dikkate alındığında işçi olarak çalışanların oranı %31,2’i, işçi emeklisi olanların oranı %12,5’i, memurların oranı %31,2’i, memur emeklisi olanların oranı %9,4’ü, bağımsız çalışıp emekli olanların oranı %3,1’i ve bağımsız çalışanların oranı ise %6,3’ü göstermektedir. Sosyal güvenliği olmayan ise iki kişi söz konusu olup bunların oranı da %6,3’dür.

Görüşmeci kadınlar %31,3 ile 40-49 yaş arasındadır. Eğitim durumlarına bakıldığında lise mezunu kadınlar %34,4 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Hanede yaşayan kişi sayısı dikkate alındığında yalnız yaşayan kadınların oranı %71,9’dur. Çalışma statüsü bağlamında işçi grubunda yer alan kadınlar %40,63 ile çoğunluğu oluşturmaktadır. Kadınların hane gelirleri bilgilerine bakıldığında ise 2000-2500 TL arasında gelire sahip olan kadınların oranı %34,4’dür. Evi kira olan kadınlar ise %62,5 ile çoğunluğu oluşturmaktadır.

Görüşmeci kadınların evlilik ve işgücü piyasası arasındaki ilişkiye dair görüşleri ve siyasal alanda kadınlara yönelik görüş ve bu alandaki aktiflik durumları ayrı başlıklar halinde değerlendirildikten sonra kadınların ekonomik, toplumsal ve psikolojik sorunları ifade edilecektir.

3.5.3 Evlilik ve İşgücüne Katılım Arasındaki İlişki

İstihdama katılım hem bireyler arasında sosyal bütünleşmenin sağlanması hem de gelirin dağılımı ve ayrıca ekonomik kazanç açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Çalışma, gelir elde edilmesini sağlamakla birlikte aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesinde de pozitif bir rol oynamaktadır. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan gelirden mahrum olmaları durumunda ekonomik dışlanma söz konusu olmaktadır. İşsizlik ekonomik dışlanma olarak kendini göstermektedir ve aynı zamanda ekonomik dışlanmanın kaynağı durumundadır. Düşük ücret, kötü çalışma koşulları, güvencesizlik gibi unsurların varlığı da ekonomik dışlanmaya neden olmaktadır (Çakır, 2002: 86).

Eğitim imkânlarından tam olarak yararlanamayan ve geleneksel yapının kadına attığı toplumsal cinsiyet rolleri kadınların işgücü piyasasına katılımlarını etkilemekte ve erkeklere göre daha düşük bir düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Kadınların işgücü piyasasına girişlerinde eğitim düzeylerindeki artışın olumlu bir etkisi olsa da kadınların aile içindeki sorumlulukları, çocukların bakımı gibi unsurlar kadınların çalışma yaşamında daha az yer almalarına neden olabilmektedir. Medeni durum da kadınların işgücü piyasasındaki varlıklarını etkilemektedir. Hiç evlenmemiş, eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış kadınların işgücü piyasasına daha yüksek oranlarda katıldıkları görülürken evli ve çocuklu kadınların evlilik ile birlikte işlerini bıraktıkları ve iş yaşamından çekildikleri görülmektedir.

Evlilik ve işgücü piyasası arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Yani evlilikle birlikte kadınların çalışma yaşamında daha az yer aldıkları görüşüne katılıyor musunuz sorusuna görüşmeye katılan kadınların genel görüşü evliliğin kadınların çalışmasına engel olmaması ve iş yaşamına devam etmeleri gerektiği yönündedir;

Görüşmeci 4 *“Evlenince işi bırakan tanıdıklarım var ama ben öyle olmaması gerektiğini düşünüyorum.”*

Görüşmeci 11 *“Önceden evet kadın evlenince önceliği ev işleri ve çocuk olup iş yaşamında çok fazla yer alamabiliyordu. Ama günümüz şartlarında geçim çok zor. O yüzden kadınların da çalışması şart.”*

Görüşmeci 17 *“Kadınların çalışmaya işe daha çok ihtiyacı var. Evlilik kadının çalışmasına engel olmamalı.”*

Görüşmeci 24 “ *Valla hiç işini bırakmasın ne olursa olsun. Çalışsın kendi ayakları üzerinde dursun.*”

Görüşmeci 29 “ *Aslında biraz eşit gibi çevremde çocuk olduktan sonra iş hayatına devam etmeyen de var. Çocuk ve işi birlikte götürüp işine devam edenler de var. Ama her zaman diyorum iş hayatına devam edilmeli diye. Kendi açımdan ben çalışmaya devam ederim ve herkesin de devam etmesini doğru buluyorum. Çünkü ekonomik özgürlük hayatta kalmanın en gerçekçi yönüdür.*”

Evli olma durumunda eşin kısıtlayıcı ya da baskıcı uygulamalarından dolayı kadınların işini bıraktığı ya da çocuk ile ilgilenme isteği içerisinde olmaları sonucunda işgücü piyasasından çekilme durumlarının mümkün olduğunu dile getirmişlerdir.

Görüşmeci 2 “ *Evliliğin çalışmak için çok engel olduğunu düşünmüyorum ki zaten evli olup çalışan da çok kadın var. Ama belki eşi kadının çalışmasına izin vermiyorsa o ayrı bir durum tabii ki.*”

Görüşmeci 6 “ *Evlilikte kadının sorumluluğu daha fazla olduğu için aslında öyle bir durum yaratıldığı için kadınların iş yaşamına katılımlarının öyle ya da böyle kısıtlandığını düşünüyorum.*”

Görüşmeci 13” *Belki küçük yerlerde eşi kadının çalışmasına izin vermeyebilir .*”

Görüşmeci 14 “ *Eşe bağlı. Eş hayatında kısıtlama yapmıyorsa çalışma yaşamında kadınlar daha fazla yer alabilir.*”

Görüşmeci 31 “ *Evlilik bir yuva kurma durumu olduğu için hanede daha çok çalışan kişi olması gerekiyor. Bir de tabii bekârken yapabileceğin işler daha fazlayken evlilikle bunlar kısıtlanabiliyor. Mesela benim erkek arkadaşım erkeklerin olduğu bir mağazadan ziyade bir kadın mağazasında çalışmamı ya da bir iç çamaşırcıda çalışmamı istedi. Mesela aynı şekilde bir kadın evliyse barda çalışması çok da mümkün değil gibi. Ancak bekârsa çalışma yerine biri tarafından herhangi bir kısıtlama olmuyor.*”

Evli kadınların büyük bir çoğunluğunun işgücü piyasasında yer alması eşleri tarafından engellenmektedir. Böyle durumlarda kadın çalışıp bir gelir elde edemediği için eşe ekonomik olarak ve bazı hakların kullanımı açısından bağımlı bir hale

gelmektedir. Kadınların genel görüşü evli olma durumunun kadınların çalışmasına ve ekonomik özgürlüğünün bu şekilde kısıtlanmasına izin verilmemesi gerektiği yönündedir.

Evli bir kadın çalışmasa bile eşinin kadına ekonomik katkısı olurken, evli olmayan bir kadın eğer çalışmıyorsa ekonomik olarak oldukça zorlanmaktadır. Erkek gelirinden yoksun olan evli olmayan kadınlar için bu durum evli kadınlarla karşılaştırıldıklarında bir dışlanma durumu yaratmaktadır.

3.5.4 Kadınlar ve Siyasal Yaşama Katılım

Kadının öncelikli görevi çocuk bakımı ve annelik olarak kabul edildiği için işgücü piyasasını terk eden kadınların aynı zamanda sosyal yaşam içerisinde başka alanlarda da aktif olamama durumu söz konusu olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği ve siyasetin erkek işi olarak görülmesinden dolayı kadınlar siyasal yaşam içerisinde erkekler kadar etkin bir şekilde yer almamaktadırlar.

Evli olmayan kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde dikkat çeken önemli bir konu ise kadınların genellikle siyasetle ilgilenmedikleri ve siyasal alanda söz konusu olan erkek egemen yapıdan dolayı geri planda bırakıldıklarını ve bu konudaki bilgilerinin de sınırlı olduğu konusunda açıklamalarda buldukları genel bir tablo hâkimdir.

Görüşmeci 1 *“Yetersiz olduklarını düşünüyorum ya da bu işte dışlanmaya sebep de zaten. Yeterli alt yapıya sahip olmadıkları için de bu konuda eksik olduklarını düşünüyorum.”*

Görüşmeci 15 *“Siyasal yaşamda çok etkin değilim. Kadınlarında geri planda kaldıklarını düşünüyorum. Ki zaten kadın milletvekillerinin sayısından da kadınların azlığı belli değil mi? Siyaseti erkek işi olarak görme durumundan kaynaklı biraz da aslında.”*

Görüşmeci 27 *“Siyasetle ilgilenmiyorum ama kadınlar da zaten siyasetin dışında bırakılıyor. Erkek egemen bir yapı hâkim.”*

Bazı görüşmeciler ise siyasal sistem içerisinde kadınların yeterince yer almadıklarını ve eskiden siyasetle aktif olarak ilgilenmelerine rağmen kadınları siyasal alandan

dışlayan mevcut yapıdan dolayı kendilerini bu alandan geri çektiklerini ifade etmişlerdir.

Görüşmeci 6 *“Türkiye’de kadınlar her şeyden dışlandığı için şöyle söyleyeyim Türkiye’deki sistem benim siyasi düşünceme ters olduğu için ben çok aktif değilim. Kadınların da bu sistem içerisinde gerçek anlamda yer aldıklarını düşünmüyorum.”*

Görüşmeci 7 *“Kadınların dışlandığını düşünüyorum. Normal şartlarda değilmiş gibi gözüküyor. Biz de zaten her şey ‘muş gibi’ olduğu için. Bu da onlardan birisi ‘muş gibi’ bir siyasetin içindeyiz diye düşünüyorum.”*

Görüşmeci 31 *“Siyasal yaşamda önceden çok aktiftim. Partilerin siyasi kollarında yer alıyordum. Siyasal alanda düşüncelerimizi özgürce ifade edemediğimiz için kendimi geri çektim. Hatta siyasal bir davam da oldu. En ufak bir muhtarlık seçiminde bile kadının mahalle baskısından dolayı aday olması bile çok zor kaldı ki ülkeyi temsil edecek bir partide bir yerlere gelmesi erkeklere göre çok daha zor. Elinin hamuru ile erkek işine mi karışacaksın deniyor. Kadının sınırı ev olarak belirleniyor. Siyasi partide yer almak bir derece siyaset konuşunca bile kadının harcı değilmiş gibi bir algı durumu var maalesef.”*

Bazı görüşmeci kadınlar ise siyasette ilgilenmek için zamanları olmadıklarını belirtirken, bu konuda özgüven eksikliği yaşayan ve siyasetin bilgi üzerine kurulu olan yapısından dolayı kendilerinin siyasete sıcak bakmadıkları görülmektedir.

Görüşmeci 5 *“Siyasetle pek işim olmaz ama kadınların her alanda olduğu gibi bu alanda da geri planda bırakıldıklarını düşünüyorum.”*

Görüşmeci 8 *“Siyasal yaşamı emekli olduktan sonra düşünebilirim. Çünkü aktif olmak isterim o anlamda. Kadınların bu anlamda arka planda kaldıklarını söyleyebilirim. Çünkü kadınlar kendilerini çok iyi ifade edemiyor. Belki kadınları güçsüz görüyorlar. Genelde siyaset erkek üzerine kurgulanmış gibi ama kadınlar daha aktif olabilirler, daha iyi olabilirler.”*

Görüşmeci 11 *“Şöyle söyleyeyim siyasetle ilgim ve ilişkim sıfır.”*

Görüşmeci 17 *“Siyasetle ilgilenmek için vaktim olmadı. Kadınların da siyasette çok aktif olduklarını düşünmüyorum.”*

Görüşmeci 19 *“Siyasetle ne işim olur kültür olmayınca. Kültür olmayınca konuşamıyorsun iyiyi kötüyü bilmiyorsun. Valla kültürlü kadınlar her şeyi yapar.”*

Geleneksel aile yapısının kadınlara attığı rollerden dolayı kadınlardan öncelikli olarak beklenen annelik ve ev kadınlığı olduğu için belirli kalıp yargıların dışına çıkmak zor olduğundan kadınların siyasal alanda aktif katılım gerçekleştirememesi ve bu alandan dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Kadınların siyasetle ilgili konulara hâkim olmamaları, teknik bilgi yetersizliği kadınların siyasetten uzak durmalarına neden olmaktadır. Siyaset genel olarak masraflı bir alandır ve ekonomik olarak güçsüz durumda olan kadınlar için erişimi zor bir alandır. Siyasi partilerin yapılarında da kadınları destekleme durumu söz konusu değildir ve kadınlar sadece seçim zamanlarında siyasi faaliyet içerisinde bulunan kişi konumunda değerlendirilmektedirler (Burak, 2019: 89).

3.5.5 Boşanmış Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Boşanma bireylerin yaşamlarını çeşitli şekillerde etkilemektedir ve ekonomik, sosyal, psikolojik açıdan farklı boyutları bulunmaktadır. Aile içi iletişimin azalması, şiddet, baskı, evlilik yaşantısının rutin bir hal almaya başlaması, yaşam beklentilerinde farklılaşma gibi nedenlerden dolayı boşanma gerçekleşmektedir (Aktaş, 2011: 21).

Boşanma kararının alınmasında bireyler arasında söz konusu olan çeşitli değişkenler etkili olmaktadır. Kadınların boşanma kararı almasında aile içinde yaşanan olumsuz durumlar etkili olmaktadır. Boşanma kadının yaşamında önemli değişikliklere neden olmaktadır ve boşanma kararını almak da aynı zamanda kadın için zorlu ve yıpratıcı bir süreçtir. Boşanma kararı kadının ekonomik, sosyal, kültürel, hukuki anlamda çeşitli açılardan yaşamında değişikliklere yol açmaktadır. Bu yüzden boşanma kararının alınması da başlı başına bir problemdir ve bu kararı almak ekonomik olarak iyi durumda olmayan kadınlar için biraz daha zor olmaktadır.

Özellikle kırsal bölgelerdeki kadınlar için bu durum bazen boşanmayı erteleme şeklinde de sonuçlanabilmektedir. Boşanma toplumsal olarak onaylanmayan bir özelliğe sahip olduğu için kadınlar çoğu zaman aileleri tarafından da destek görmemektedirler. Görüşme gerçekleştirilen kadınlardan bazıları boşanma kararı almalarında aile ve yakın çevresinin kendisine destek olduğunu belirtirken, bazı

görüşmeciler ise olumsuz tepkilerin söz konusu olduğunu ancak yine de boşanma kararında istekli olduklarını dile getirmişlerdir.

Görüşmeci 7 *“Yani şöyle sadece sen bilirsin denildi. Çünkü hiç kimse boşanmanı istemez. Devam et, çocuklar var falan filan denildi ama dört duvarın arası iki kişilik.”*

Görüşmeci 10 *“Valla benim boşanmamı en çok annem desteklemişti. Çünkü gitmiyordu benim evliliğim. Sorunlu, sıkıntılı bir eşim vardı. Olmuyorsa boşan kızım dedi. Ama hani boşa bu adamı olmayacak bu değil. Boşanma kararı aldıktan sonra o beni destekledi.”*

Görüşmeci 14 *“Ailem arkamdaydı ama ayrılmamı istemiyordu. 3,5 sene ayrı yaşadık biz ayrıldığım kişiyle. Ben ona rahmetli diyorum. 3,5 sene ayrı yaşadıktan sonra babam ayrılmamı istemiyordu. Çocuğunuz var, iki gün sonra iyi olursunuz diyordu. O süreçte babam rahatsızlandı. Zor ve sıkıntılı bir dönem oldu benim için boşanma evresi.”*

Görüşmeci 20 *“Kimse karışmadı. Kendim karar verdim.”*

Görüşmeci 26 *“Boşanmamam yönünde tepkiler oldu ama dinlemedim kimseyi.”*

Görüşmeci 27 *“Çocuklarıma danıştım sadece. Onlar onay verdi. Boşandım.”*

Boşanma kararı alınırken ekonomik durumu iyi olmayan kadınların bu kararı vermekte zorlandıkları ve boşanma durumu gerçekleşikten sonra ise eğer çocukları varsa onların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntı çektikleri görülmektedir (Aksu ve Can, 2016: 889).

Ekonomik geliri daha yüksek olan kadınların boşanma kararını daha kolay aldıkları görülürken aksi durumda ise ekonomik nedenlerle boşanmayı ertelemenin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Yine aynı şekilde eğitim durumunun da boşanma kararı alınmasında etken bir rol olduğu belirtilse de özellikle herhangi bir gelir kaynağına sahip olmamanın boşanma kararı alınmasında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Görüşmeci 13 *“Ekonomik gücü iyi olanların bu kararı daha kolay alabileceğini düşünüyorum ben. Annenin babanın yanına gitsen kim bakacak sana. O yüzden çalışıyorsan, başının çaresine bakabiliyorsan boşanmak istiyorsan boşanırsın. Kadınlar genelde aileden destek gören varlıklar değiller bence.”*

Görüşmeci 14 *“Boşandıktan sonra eğitim durumunun bir önemi yok. Benim çevremde de çok üniversite mezunu, yüksek lisans yapıp da benim gibi şiddet gören kadınlar var. Eskiden ama annelerimiz okumamış maddi bir şeyi yok mecbur çekmiş. Ana evine gitse iki gün sonra yine evlendirmeye kalkacakları için ses etmemiş dayanmış. Ama şimdi kadın çalışıyor parası pulu var diyor ki ben ne çekeceğim o yüzden boşanmak şimdi daha kolay. Aslında doğru burda da devreye eğitilmiş olma eğitimden de ziyade ekonomik olarak kendine yetme ekonomik bir gücün olması durumu devreye giriyor.”*

Görüşmeci 18 *“Sonuçta bizler okuduk bir noktaya geldik. Hayata bakışımız, düşüncelerimiz, fikirlerimiz farklı ama okumamış insanlar biraz daha korkuyorlar daha geri plana atabiliyorlar boşanmayı. Aman işte çocuğum var, el ne der diye kendilerini geri plana atıyorlar. Ama okumuş toplumda bir yer edinmiş insan için boşanmak çok daha kolay olabiliyor.”*

Görüşmeci 20 *“Varlıklı bir aile olmadığımız için yirmi altı sene çektim. Şimdiki aklım olsa ama çalışırdım o kadar çekmezdim.”*

Görüşmeci 27 *“Eğitim durumuyla bağlantılı olarak ekonomik güç durumu etkiliyor bunu. Ben kendi adıma az da olsa bir maaşım olduğu için karar aldım, boşandım. Hiçbir şeyin olmasa, mesleki yeterliliğin, bir iş bilgin olmasa bu kararı almak daha zor olabiliyor ve sürekli erteleme, biraz daha çekme durumu oluşuyor.”*

3.5.5.1 Ekonomik Sorunlar

Boşanma sonrası yaşanan süreçte kadınlar çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle evlilikle birlikte gelirin ortak paylaşımı söz konusuysa, boşanma durumuyla birlikte gelirden bir azalma olmaktadır. Görüşmecilere yöneltilen boşandıktan sonra ekonomik olarak yaşamınızda ne gibi değişiklikler oldu sorusuna bazı görüşmeciler ekonomik açıdan sıkıntılı ve zor zamanlarının olduğunu ifade ederken görüşmecilerin bazıları ise eşinden kalan borçlar yüzünden zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Gelir miktarındaki azalmaya bağlı olarak veya sadece gelirin eş

üzerinden sağlamasından dolayı boşanma sonrasında kadınlar için ekonomik sorunlar kadınların yaşamlarında çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Bazı eşlerin boşanma öncesinde kadınları borçlandırıp daha sonrasında boşanma işlemini gerçekleştirmeleri sonucunda ise kadınlar eşlerinden kalan borçlar yüzünden de maddi olarak zorluk yaşamaktadırlar.

Görüşmeci 7 *“Eşten kaynaklı borçlar olduğu için bunun sıkıntıları oldu ilk süreçte. Şöyle bir düşünce oluştu bende de. Sadece kendi eziyetimi çekerim daha iyi. Birinin fiziki olarak varlığı ruhani olarak sana bir şey katmıyorsa varlığı ile yokluğu eş oluyor.”*

Görüşmeci 8 *“Tabii ki mutlaka ekonomik olarak bazı sıkıntılar oldu. Eve gelir getiren kişi sayısı azalınca gelir sadece benim üzerimden endeksli bir hale gelince bir takım değişiklikler oldu.”*

Görüşmeci 13 *“Yani tabii ilk zaman borçlu ayrıldığım için hani o zaman zorlandım baya. Ama daha sonra rahatladım çok şükür.”*

Görüşmeci 19 *“Ekonomik olarak çok sıkıntı çektim. Çünkü boşandığımız zaman çalışmıyordum hiçbir gelirim yoktu. Arkadaşlarımdan maddi destek aldım. Borç aldım. Deniz Feneri’nden yardım aldım. Sonra çalışmaya başladım çok şükür. Biraz kendimi yavaş yavaş toparlamaya başladım. Ah evladım hayat öyle zor ki. O yüzden kendi ayakların üzerinde dur. Kimseye muhtaç olma. Kadınların kesinlikle çalışması gerekiyor. El âlemin, eşin eline bakmamak için. Bak sonrasında ne olacağını bilemiyorsu, beş kuruşsuz kalıyorsun öyle.”*

Görüşmeci 26 *“Alanımı daralttım. Bir odalı eve taşındım. Maddi eksiklerim oldu. Boşandıktan sonra daha çok hesaplı kitaplı olmaya çalışıyorsun.”*

Bunun dışında görüşmeciler arasında ekonomik durumunun boşanmadan sonra çok değişmediğini ya da olumlu bir etkisi olduğunu, evlilikte eşlerinin ekonomik alanlarına çok fazla müdahale ettiklerini ve boşandıktan sonra geliri harcama noktasında sadece bireysel karar verebilme imkânlarının oluştuğunu dile getiren kadınlar da olmuştur.

Görüşmeci 10 *“Valla ekonomik olarak ben daha rahat ettim diyebilirim. Çünkü evliyken habire borç ödediğim için. Bütün maaşım bana kalıyor şimdi. Kimse karışmıyor. Ne harcıyorsun, nerereye ne kadar harcıyorsun, bunu niye aldın, maaşın yattı mı, yatmadı mı diyen soran eden de olmuyor.”*

Görüşmeci 22 *“O zamanda mücadele veriyordum. Bana bir katkısı yoktu ki doğru düzgün. Koca parası yemedik, hep elimizin emeği.”*

3.5.5.2 Sosyal Sorunlar

Kadının rol ve statüsüne, kentsel deneyime bağlı olarak boşanmış kadınlara karşı toplumun bakış açısında bazı değişiklikler olsa da genel olarak boşanmış kadınlara karşı olumsuz bir bakış açısı hâkimdir. Aynı zamanda kadının eğitim düzeyi, mesleki statüsü ve gelir düzeyindeki yükselmeye bağlı olarak boşanmanın gerçekleştiği yer kentsel bir mekânsa, kadının boşanma kararı alması daha kolay olabilmektedir (Sucu, 2007: 58).

Boşanmanın hem bireysel hem de toplumsal bir yönü bulunmaktadır. Boşanma sonrası kadınların sosyal ilişkilerinde de önemli değişiklikler meydana gelebilmektedir. Öncelikle kadının ailesi boşanma durumunu destekleyen bir yaklaşımda olmayabilir ve bu durum kadının ailesi ile ilişkilerinde sorunların oluşmasına yol açabilir. Yine aynı şekilde kadının akraba, komşu şeklinde yakın çevresinde de kadına karşı bir takım olumsuz davranışlar söz konusu olabilmektedir.

Görüşmeci 7 *“Bu bence birazda kişinin kendinden giden bir şey midir bilmiyorum ama ben diğer ailelerin içerisinde çok rahatlıkla girebilen bir insan oldum. Bu hani saat kavramı, gün kavramı herhangi bir şey olmadan kısıtlama olmadan çünkü samimi ilişkiler içerisinde olmamın etkisiydi belki de bu. Boşanmışlara karşı genelde bir tepki vardır. Bir güvensizlik, çok böyle aile içerisinde olsun istemezler ya da sınırlı zaman dilimlerinde görüşmek isterler.”*

Görüşmeci 19 *“Hiç kimse arayıp sormadı. Zaten kimim var ki benim. Destek de beklemedim kimseden. Gerek duymadım. Gitmedim yanlarına.”*

Görüşmeci 20 *“Ailem bana destek oldu ama çevredeki insanlar niye geçinmedin, çocuklarınız var niye boşandın diye laflar ediyor. Kimse işin iç yüzünü bilmeden konuşuyor.”*

Görüşmeci 26 *“Kendi ailemde öyle çok olumsuz bir tepki ile karşılaşmadım ama eşimin tarafındakilerde olumsuz bir tavır oldu.”*

3.5.5.3 Psikolojik Sorunlar

Boşanma sonrası ortaya çıkan sorunları kadınlar erkeklere göre daha çok yaşamaktadır. Bunda hem bireysel hem de toplumsal faktörler etkilidir. Kadınların duygusal yapısı bazı kadınlarda psikolojik sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Kadınlar toplumsal olarak daha çok zorlukla mücadele etmek zorundadırlar ve üstelik toplum tarafından çok da hoş görülmeyen boşanma olgusunun gerçekleşmesiyle birlikte kadınların maruz kaldıkları toplumsal baskı daha fazla olmaktadır (Aksu ve Can, 2016: 894).

Görüşmeci 7 *“İlk süreci yani gerçekten hele de severek evlenip, severek boşandığınız bir ilişkiyse bu sıkıntılı geçiyor. Psikolojik olarak zor geliyor.”*

Görüşmeci 10 *“Boşanmış kadın, daha fazla mücadele etmek zorunda kalıyor. Yani hem maddi olarak hem manevi olarak. Psikolojik olarak da zorlu geçen bir süreç oluyor. Bir süre sonra o psikolojiden sıyrılıyorsunuz ama yaşadıklarınız size kalıyor.”*

Görüşmeci 14 *“Valla hem anne hem baba oldum. Çevremdeki baskılarla uğraştım. Ailemdeki baskılarla da uğraştım.”*

Görüşmeci 20 *“Valla bizim Türk toplumunda boşansan bir dert boşanmasan ayrı dert. Beni en çok üzen ve yıpratın şey boşandıktan sonra çevrenin olur olmaz lafları oldu. İnsanlar olayın iç yüzünü bilmediği için o cümleler insanın canını sıkıyor, insanı üzüyor yani.”*

Görüşmeci 22 *“Tacize uğradığım oldu. Sözlü tacizler oldu.”*

Boşanmış kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde boşanmış kadınlara karşı toplumun bakış açısı hakkında düşünceleriniz nelerdir şeklinde bir soru yöneltilerek bu durumun bizzat boşanmış kadınlar açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Bazı görüşmecilerin yorumları ise şu şekildedir;

Görüşmeci 8 *“Ya evet işte maalesef ben çok karşılaşmadım böyle bir şeyle ama yine de çok görüyoruz, çevremizden de duyuyoruz onları biraz ötekileştiriyorlar. Giyinse suç oluyor, makyaj yapsa suç oluyor. Bak bak işte aranyor gibi oluyor.”*

Görüşmeci 10 *“Boşandığınız zaman farklı gözle bakılıyor. Kırsalda Doğu’da, İç Anadolu’da farklı gözle bakılıyordur diye düşünüyorum. Duyduklarımdan yola çıkarak. Bizim Muğla birinci sırada gidiyor zaten boşanmada. Anlaşamıyorsa boşansın ama insanlar, on tane çocuğu da varsa yine de boşansın.”*

Görüşmeci 13 *“Hemen etiketi, yaftayı yapıştırmaya hazırlar yani.”*

Görüşmeci 22 *“Valla toplumun bakış açısı iyi değil ama ben hep dik durdum. Bir yere gitsen hemen nereye gittin, nereden geldin. Erkek arkadaşına selam versen kimdi o, neydi neciydi.”*

Görüşmeci 26 *“Eşlerinden bile kıskananlar oluyor yani o senin sosyalliğini kısıtlıyor.”*

Görüşmeci kadınlar boşanma durumundan dolayı boşanmış kadın imajı yüzünden boşanmış kadınların davranışlarının, kıyafetlerinin daha çok sorgulandığını ve aynı zamanda evli kadınlar tarafından da eşleri için bir tehdit unsuru olarak görülebildiklerini dile getirmişlerdir.

3.5.5.4 Boşanmış Kadınların Talep ve Beklentileri

Kadınlar yaşamın her alanında cinsiyet ayrımcılığına, eşitsizliğe ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Kadınların medeni durumları bu eşitsizlik biçimlerini daha da çeşitlendirmektedir. Örneğin; eşi vefat etmiş kadınlar dul kadın maaşından yararlanabilirken aynı şekilde gelirden yoksun olan boşanmış kadınlar için ya da eşinden ayrı yaşayan kadınlar için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Boşanmış kadınların, dul kadın maaşından sadece eşi vefat etmiş kadınların yararlanması hakkındaki görüşleri şu şekildedir;

Görüşmeci 7 *“Boşanmış kadınlar daha çok sorunla baş etmek zorunda kalıyor. Eşi vefat etmiş kadınlara devletin sunduğu imkânlar çok daha fazla oluyor. Vefatın daha dramatik bir yanı var ya hani insanlar üzerinden acıtasyon şeysi çok fazla. Kişi bunu kullanadabilir kullanmayadabilir. Boşanmış kadında kurtlar sofrasına düşürülmeye hazır malzeme şeysi çok daha fazla. Maalesef üzülererek bunu söylüyorum, ifade ediyorum ama gözlemdeğim şeyler bu yönde. Genel tabu olarak, yapı olarak bu mevcut. Kadının adı var mı yok mu bilmiyorum ama şu soruları soruyorsanız hakikaten bu da sorulmalı. Kadının adı var mı ?”*

Görüşmeci 8 *“Ya dul kadınlar evet alıyorlar ama bence boşanmış olan kişilere de hakikaten eşinden bir gelir, bir şey gelmeyen kadınlara da destek olunmalı. Diyelim ki benim de eşimden herhangi maddi bir desteğim yoksa ya da çalışmıyorsam bu hayatta oğlumla birlikte savaşıyorsam bana da bir yardımın olması gerekir diye düşünüyorum.”*

Görüşmeci 10 *“Boşanmış kadınlara karşı evet böyle bir uygulama yok. Olsa çok güzel olur. Her baba bir değil tabii ama boşandıktan sonra babalar çocukları ile çok ilgilenmiyor. Nafakasını ödemiyor. Boşanmış kadınlara devlet, maaşının yarısı kadar para verse o kadınlar için geçim daha iyi olur.”*

Görüşmeci 13 *“Kadın, eğer kötü durumdaysa destek olunmalı. Hele bir de çocuk varsa o kadın için yaşam, hayat mücadelesi çok zor. Bu yüzden devletin nasıl ki eşi vefat etmiş kadınlar için uygulamaları söz konusuysa eşinden boşanmış ve parasal desteğe ihtiyacı olan kadınlara da yardım etmesi gerekir.”*

Görüşmeci 14 *“Boşanmış bir kadın çalışmıyor olabilir ona da yardım edilmesi gerekir. Gerçekten ihtiyacı varsa ama. Bazı kadınlar eşinden kalan maaşı alabilmek için sadece imam nikâhlı duruyor. Öyle kadınlar da almasın mesela. Ama yani çalışamayacaktır, okuma düzeyi yoktur, bir yerde girip iş yapabilecek potansiyeli yoktur; böyle kadınlara ise destek olunmalıdır. Aile de dışlayabilir kadını sen boşandın diye kabullenmeyebilir. Nasıl eşi vefat etmiş kadına yardım ediliyorsa o statüde olan bir kadına da yardım edilmeli.”*

Görüşmeci 20 *“Valla onda haksızlık oluyor. Mesela ben babamın maaşını alamıyorum. Neden? Eşi vefat etmiş kadın her türlü şeyden yararlanırken, boşanmış kadın dışlanıyor. Onlara yönelik hiç bir destektir, yardımdır hiçbir şey yok.”*

Boşanmış kadınlar da eşi vefat etmiş kadınlar için söz konusu olan desteklerden aynı şekilde yararlanma ya da farklı uygulamalar ile boşanmış ve zor durumda olan kadınların desteklemesi yönünde bir talep içerisinde bulunmaktadır. Yine aynı şekilde boşanmış kadınlardan, eşi vefat etmiş kadınlarla kendilerini kıyasladıklarında hangi tarafın toplumsal ve ekonomik olarak daha çok zorlukla baş etmek zorunda olduklarını düşündükleri yönündeki soruya bazı görüşmecilerden alınan cevaplar şu şekildedir;

Görüşmeci 13 *“Toplum tarafından eşi vefat etmiş kadına karşı acıma durumu oluyor. Ama boşanmış kadın suçluymuş gibi davranılıyor. Eşi öldü ya yazık kadına oluyor. Devletten de yardım alıyor, milletten de.”*

Görüşmeci 14 *“Öldüğü zaman gidersin mezarına dua edersin. Ama yaşarken ölü olması daha kötü. Boşandığımızda benim oğlum çok küçüktü ve hiç baba demedi. Dede onun baba portresiydi. Boşanmış kadın mesela yeniden evlenmek istediğinde ne zaman ayrıldın, niçin ayrıldın sorularına çok maruz kalır. Ama eşi vefat etmişe neden öldüğünü sorarsın o kadar.”*

Görüşmeci 19 *“Eşi vefat etmiş kadına daha iyi gözle bakılıyor ama boşanmış öyle değil. Kim bilir ne yaptı da boşandı. Elbet bir şey vardır. Öyledir böyledir bir ton laf. Eşi vefat edene eşi öldü başı sağ olsun, Allah rahmet eylesin. Diğer kadının ne çektiğini, nelere katlandığını kimse bilmiyor ama.”*

Görüşmeci 26 *“Boşanmış olmak daha zor. Toplumsal olarak, ekonomik olarak daha çok sorunla karşılaşılıyor. Toplumun tavrı zaten hiç hoş değil. Mal paylaşımı yapmadığın için ekonomik olarak zor. Eşin vefatında yine kadına eşinden iyi kötü bir şeyler kalıyor. Toplumsal olarak da daha iyi gözle bakılıyor.”*

Boşanmış kadınlar toplumsal ve ekonomik olarak daha çok zorlandıklarını ve daha çok sorunla baş etmek zorunda olduklarını belirtmektedirler. Hemsinleri tarafından da dışlanan, bir tehdit unsuru olarak görülen boşanmış kadınlar özellikle bir geliri olmayan ve ekonomik olarak zor durumda olan kadınların desteklenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca eşit vefat etmiş kadınlara yönelik olan dul kadın maaşından, sadece eşi vefat etmiş kadınların yararlanmasının haksızlık olduğunu savunmaktadırlar.

Devletin boşanmış kadınlar için de ihtiyacı olan kadınlara yönelik destek uygulamalarının olması gerektiği görüşü hâkimdir. Zaman zaman boşanma durumundan dolayı ailelerinden de destek göremeyen kadınlar için durum daha çetrefilli bir yapıya sahiptir. Toplumun boşanmış kadınlara olumsuz bakış açısı ve dışlayan tutumları ayrıca kadınları psikolojik olarak da olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

3.5.6 Eşi Vefat Etmiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Kadınlar eşleri vefat ettiğinde birtakım sorunlarla karşılaşmakta ve daha da dezavatajlı konuma itilebilmektedirler. Eşin vefatı ile birlikte ekonomik sorunların yanında psikolojik sorunlar da söz konusu olabilmekte ve bu durum kadınların yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Yoksulluk durumu ile karşı karşıya kalma ve evin geçimini sağlamak zorunda olma gibi durumlar eşi vefat etmiş kadınlar için sıkıntılı bir süreçtir (Doğan, 2018: 728).

Eşi vefat etmiş kadınların sayısı eşi vefat etmiş erkeklerden daha fazladır ve yaşlılıkla birlikte kadınların yalnızlaşma durumları dikkat çekicidir. 2018 yılında eşi vefat etmiş kadınların oranı %9,4 iken eşi vefat etmiş erkeklerde bu oran %1,6'dır. Yine aynı şekilde 2019 yılında eşi vefat etmiş kadınların oranı %9,4 olurken eşi vefat etmiş erkeklerin oranı ise %1,6'dır (TÜİK).

3.5.6.1 Ekonomik Sorunlar

Eşi vefat eden kadınların farklı sosyal ve ekonomik sorunları olmakla beraber bunların içinde en önemlisi ekonomik sorundur. Ekonomik gelir kaynaklarının sınırlanması ve kadınların kendilerine özgü gelir getirici faaliyetlerin olmaması eşin vefatı sonrası ciddi gelir kayıpları anlamına gelmektedir. Ekonomik alanda yaşayan kayıplar sağlık, hukuk, sosyal güvenlik gibi farklı alanları da olumsuz bir biçimde etkilemektedir.

Geçimini sağlayamakta zorlanan bazı kadınlar ise yoksulluk sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Evliliğin kadınlara eşleri üzerinden sağladığı ekonomik güvence evli olmayan kadınlar için sosyal dışlanma ile sonuçlanmaktadır. Eşi vefat etmiş kadınlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde de kadınlar, eşin vefatı ile yaşadıkları gelir kaybı sonucunda zorlandıklarını ve iki kişinin yürüttüğü bazı işlerin artık sadece kendileri üzerinden yürütülmesinin iş yükünü artırdığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Görüşmeci 4 *“Eskiden iki kişi gelir getirirken şimdi tek kişi ile gidiyor. İkimizde çalışıyorduk bir anda tepe taklak olduk. Şu anda çocuklar üniversiteye gidiyor. Yani kolay değil iki tane çocuğu okutmak. Hiç bir işine hiç kimsenin yardımcı olmaması bir de o taraf var. Yani destek arıyor.”*

Görüşmeci 9 “*Tabii yokluğu gördüm. Yirmi yıl oldu eşim öleli.*”

Görüşmeci 17 “*Tabii ki çok şey değişti. Her şeyi tek başına kendin yapmak zorunda kalıyorsun. Eve gelen gelir sayısında azalma oluyor tabii. Kendi maaşınla her şeyi halletmeye çalışıyorsun. Gelir gider dengesi bozuluyor. Ev kiraysa hele daha da sıkıntılı.*”

Görüşmeci 18 “*Her şey bana kaldı, zorluk çektim. Elektrik parası, su parası. Ev işlerinin yanında dış işlerde bana kaldı. Her şeye ben koşturuyorum. Eşim ölmeden öncede çok zorluk çektim zaten. On sene yatalaktı ben baktım.*”

Ekonomik zorlukların temel nedenleri ise kadınların çoğunun işgücü piyasasında yer almaması ve gelir getirici bir faaliyet içerisinde bulunmaması sonucunda emekli aylığına hak kazanma koşullarını sağlamıyor olmalarıdır. Bu yüzden eşi vefat etmiş kadınlar için bir sosyal nakit yardım programı geliştirilmiştir. Eşi vefat etmiş kadınların resmi nikâhlı olması, Sosyal Güvenlik Kurumu’ndan emekli maaşı almaması, sigortalı bir işte çalışmaması, dul kadın maaşına başvuran kadının ortalama gelirinin net asgari ücretin 1/3’ünden az olduğunun tespit edilmesi yani muhtaç sayılması ve yeniden evlenmemesi koşuluyla bu maaştan yararlanmasına olanak tanınmaktadır (Sosyal Politika Forumu, 2011: 2).

Eşi vefat etmiş kadınlar için söz konusu olan dul kadın maaşını yeterli bulmadıklarını belirten görüşmeci kadınların çoğu dul kadın maaşından yararlanma şartlarından dolayı yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca eşi vefat etmiş kadınların devletten talep ve beklentileri ise ev kirası ve çocukları için eğitim desteğidir.

Görüşmeci 9 “*Devletin verdiği para kurtarmaz ki. Devlet ne veriyor. 600 lira bile vermiyor. O parayla kadın aç kalır. Af edersin kötü yola bile sevk olur. Çalışmadığı sürece iş bitti. Bence devlet bu kadınlara asgari ücret kadar maaş vermeli. Kadının kocası öldüyse çocuklarıyla baş başa kaldıysa ona destek etmesi lazım veya TOKİ evleri gibi bir ev verecek, ona kira öder gibi ödetecek.*”

Görüşmeci 17 “*Dul kadın maaşı şaka gibi bir rakam bence. Çalışmayan hiçbir geliri olmayan biri için yeterli değil. Böyle kadınların daha çok desteklenmesi gerekiyor. Maddi ve manevi olarak. Kadının iş bulmasına yardımcı olunabilir, çalışmıyorsa eğer onun haricinde sağlık sorunları varsa sağlık konusunda da desteklenmeli bence kadın.*”

Görüşmeci 18 *“Devlet gerçekten ihtiyacı olan kişiyi iyi tespit etmeli. Kadın zor durumdaysa yakacak, giyecek, yiyecek yardımı yapılmalı. Parasal destek sağlanmalı. Çocukları varsa eğitimlerine ya da sonrasında iş bulmalarına yardımcı olunmalı.”*

Görüşmeci 25 *“Hayat çok zor evladım. Hele de dar gelirli için. Hiçbir geliri olmayan kadınlara devlet daha çok destek olmalı.”*

Görüşmeci 30 *“Geçim o kadar zor ki. Eğer evin kiraysa çalışmıyorsan çocuklar okuyorsa bu kadın ne yapsın? Nasıl idare etsin? Gerçekten ihtiyacı olan, zor durumda olan kadınların desteklenmesi gerekiyor.”*

Ekonomik olarak zor durumda olan kadınların devlet tarafından tespitinin yapılarak zor durumda olan kadınların devlet tarafından desteklenmesi gerektiği görüşü görüşmecilerin çoğunluğunun belirttiği bir konudur. Dul kadın maaşından yararlanma şartlarından dolayı bu yardımdan faydalanmayan kadınlar ise devlet tarafından farklı uygulamalar ile desteklenmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Dul kadın maaşından faydalanan sınırlı sayıdaki kadınlar ise dul kadın maaşının miktarını yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir.

3.5.6.2 Sosyal Sorunlar

Eşi vefat etmiş kadınların karşılaştıkları bir diğer sorun alanı ise toplumsal bakış açısı ve toplumsal kabul nedeniyle yaşanmaktadır. Görüşülen kadınların çoğunluğu dul kadınlara karşı olumsuz bir bakış açısının hâkim olduğunu dile getirmişlerdir.

Görüşmeci 4 *“Eşi vefat eden kadına toplumun yaklaşımı kötü. Çünkü kadın olarak farklı algılanıyorsunuz. Gittiğiniz, geldiğiniz yer. Hayatınıza karışmak için çok fazla neden üretmeye çalışıyorlar. Hakları yok ama kendilerinde o hakkı görüyorlar. Bizim toplumumuz da öyle maalesef. Hele hele bir de küçük bir yerde yaşıyorsanız daha da sıkıntı.”*

Görüşmeci 9 *“Bu kadın kötü oluyor. Aynı mesai arkadaşınla bir yere gitsen bu kadın dul biz buna laf atalım oluyor. Valla ben bu yüzden çok iş yerinden çıktım.”*

Görüşmeci 17 *“Yani bütün dul kadınlara bakış açısı aynı. Başında bir erkek olmayınca daha çok üzülp yıpranabiliyorsun, zaman zaman.”*

Eşin vefatından sonra kadınların sosyal ilişkilerinde de bir takım kısıtlamaların olduğu görülmektedir.

Görüşmeci 21 *“Eşim öldüğünde gençtim. Çocuk bakıcılığına gidiyordum. Abim gitme başına bir iş gelir dedi. Yeniden evlen dediler bana. İki tane kızım vardı. Evime yabancı erkeğin girmesini istemedim, kızlarımdan dolayı. Abimin şirketinde çalışmaya başladım sonra. İşçilerle çok yakınlık kurmazdım, çekinirdim. Yanlış anlaşılmasın diye.”*

Görüşmeci 23 *“Dul demek felaket demek ki o zaman. Eşimin ailesi çok kısıtladılar beni. Bayramlarda odada otururdum dışarı çıkarmazlardı beni. Sen dulsun derlerdi. Bir yere gidilse sen gitme, sen dulsun. Gülsen niye güldün, kaderine mi gülüyorsun derlerdi. Her şey yasak dul kadınlara hayat yasak sanki.”*

Eşi vefat etmiş kadınlara karşı olumsuz bakış açısı aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar için biçilmiş roller pasiflik, sakınma, korunma ve savunma üzerinedir. Bir kadın gece geç saatte sokakta dolaşmamalıdır şeklinde genel yargılar ile kadınların davranışları kontrol altına alınmak istenmektedir (Bingöl, 2014: 109).

3.5.6.3 Psikolojik Sorunlar

Evlilik birlikteliğinin eşin vefatı ile sonlanmasıyla birlikte kadınlar için psikolojik sorunlar ve sağlık sorunları oluşabilmektedir. Eşin kaybı ile duygusal bir çöküntü durumu oluşabilmekte ve kadın kendini yalnız hissedebilmektedir. Stres, depresyon gibi sağlık sorunları kadınların yaşamlarını derinden etkileyebilmektedir.

Görüşmeci 5 *“Hayatım doksan derece kaydı. Her şey bana kaldı. İnsan maddi ve manevi olarak çok zorlanıyor.”*

Görüşmeci 21 *“Benim bir şeyim yoktu. Arada bir iş bulup çalışırsam vardı para, yoksa yok. Çok yokluk, zorluk çektim. Kimse de destek olmadı. Yalnızlık çok zor. Bir de buna parasızlık eklenince zor evladım, zor. Sanki bir acıma durumu söz konusu oluyor. Yazık vah vah diyorlar. Ama hayat bu herkesin bir zamanı var, o gelince yapacak bir şey yok. Olan geride kalanlara oluyor. Bizim ailede yine eşi vefat etmiş kişiler vardı. Onlarla görüşerek bu engelleri aştım.”*

Görüşmeci 18 *“Eşim vefat edince başlarda çok bocaladım. Borçlandım ettim. Sonra yavaş yavaş toplamaya başladım kendimi. Hem maddi hem manevi olarak çok zorlanıyor insan. Ölüm tabii Allah’ın emri ama geride kalan için çok zor oluyor.”*

Görüşmeci 23 *“On dokuz yaşında evlendim. Bir kızım oldu. Yirmi bir yaşında eşimi kaybettim. Psikolojim çok bozuldu. Tedavi gördüm. Hâlâ da ilaç kullanıyorum. Eşimin ailesiyle yaşadım beş sene bırakmadılar beni, kızım var diye. Kızım da kalp hastasıydı. Dedesi ameliyat ettirdi. Minnet durumu oldu biraz da kaldım öyle böyle. Bir de baba evine gitsem yeniden evlendirirlerdi beni. Kızım için evlenmek istemiyordum. Sonra kayınvalidem kaynatamdan kıskanmaya başladı beni. Baba evine döndüm. Dört sene de baba evinde durdum. Sonra mecburiyetten ikinci evliliği yaptım. İkinci eşim benden yirmi beş yaş büyüktü. Kızım o zaman dokuz yaşındaydı. Allah razı olsun kızıma o kadar iyi baktı ki. İkinci eşim de vefat etti. İşte öyle. Dipsiz bir kuyu gibiyim kızım.”*

Medeni durum bakımından kadınların dışlanma durumları karşılaştırıldığında eşi vefat etmiş kadınlar da genel olarak boşanmış kadınların toplumsal olarak daha çok zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Boşanmış kadınlarla, kendinizi kıyasladığımızda hanginizin toplumsal ve ekonomik olarak daha çok sorunla baş etmek zorunda olduğunu düşünüyorsunuz sorusuna eşi vefat etmiş bazı kadınların verdikleri cevaplar şu şekildedir;

Görüşmeci 4 *“Herkes her şeyle baş etmek zorunda. Ben şöyle söyleyeyim önce kızlarımız çalışmalı. Ekmek önce kız çocuğuna lazım. Erkek gidip bir şekilde bir yerlerde çalışabilir. Ama ekmek önce kız çocuğuna lazım. Çünkü hayatın ne getireceği, ne götüreceği hiçbir zaman belli değil. Mesela benim kendi çocuklarım söyler; anne sen çalışmasaydın babam öldüğü zaman biz kendimizi nasıl idame ettirecektik diye. Düşünün ben çalışıyorum ama çalışmayabilirdim. Çok örnek var çalışmayan. Hep söylerim ilk önce ölüm aylıklarını bağlamak gerek diye. Çünkü geride mama bekleyen bir bebek bile olabilir. Bilemezsiniz. Kimse bilemez. Düşünsenize hiçbir şey bilmiyorsunuz, eşin vefat etti. Ne yaparsın, ne yapabilirsin? Toplumda her şeyi kocam yapsın diyen kadınlar var. Eşin öldükten sonra sudan çıkmış balık oluyorsun ondan sonra. Borcu bilmiyorsun, alacağı bilmiyorsun. Hiçbir şeyi bilmiyorsun. Ne yapacaksın? Tamam, bir şekilde çözersin ama o çözme*

sürecinde yaşadıklarını kim çözecek? Kardeşlerin mi çözecek? Gececeksin o işleri. Ne erkek tarafı, ne kadın tarafı. Kendin çözeceksin.”

Görüşmeci 5 “Türkiye’de bir kadın çalışmıyorsa ister boşanmış ister eşi vefat etmiş olsun geçinmesi, hayatını devam ettirmesi çok zor. Hele çocuğu varsa bir de çocuk sayısı fazlaysa. Her çocuğun ayrı ihtiyacı, ayrı sorumluluğu var. İnsan bazen birilerinden destek görmek istiyor ama yakınlarının kan bağı olduklarının yarardan çok zararı oluyor. Bazen gönül bağı kurduklarının varlığı, desteği çok daha anlamlı oluyor.”

Görüşmeci 9 “Evli kadınlar boşanmış kadınları istemez. Neden? Benim kocama bakarsa kocam elden gider diye.”

Görüşmeci 17 “Boşanmış kadın mesela bir daha evlenmek isterse zorlanabilir. Adam bir tereddüt edebilir. Ama eşi vefat etmiş kadın eşiyle iyi de olmuş olsa kötü de olsa ölüm Allah’ın emri kimse onu sorgulamaz. İkisi de çalışmıyorsa ekonomik olarak zorlanır ama eşi vefat etmiş kadına iyi kötü destek olunuyor.”

Görüşmeci 18 “Boşanmış kadınlara karşı çevre baskısı olduğu için çok daha sorunlu.”

Eşini kaybeden kadınlar eşin vefatı ile yalnız kalmakta ve eşin vefatından sonra bir takım ekonomik sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle çalışmayan ve bir geliri olmayan kadınlar için bu durum daha zorlu olmaktadır. Eşi vefat etmiş kadınlar ekonomik sorunların yanında medeni durumları nedeniyle de çevrenin baskısıyla da karşı karşıya kalmaktadırlar.

Toplumda erkeksiz kadınlar, birçok yerde çeşitli şekillerde farklı muamele ile karşılaşmaktadırlar. Örneğin evli kadınlar tarafından çok hoş görülmemektedirler ya da bazı konularda eşin olmamasından dolayı kadınlar zorluk yaşayabilmektedirler. Örneğin; ev sahipleri tek başına olan kadınlara ev vermek istememektedir. Eşin olmamasından dolayı kadınlarda da genel olarak kendini kısıtlama ve koruma durumu söz konusu olmaktadır. Eşi vefat etmiş kadınlar dul olmanın zorluğundan bahsederken boşanmış kadınların ise toplumsal olarak daha çok dışlandıklarını ifade etmektedirler.

3.5.7 Hiç Evlenmemiş Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Evlilik ve aile ile ilgili düşünceler, toplumdan topluma değişiklik gösterse de toplumun belirli değer yargıları ve normları belirlemesi söz konusudur. Belirli davranış kalıpları benimsenerek bireylerden de bu davranış kalıplarına uymaları istenmektedir. Çoğunlukta olan grubun azınlığa kendi değer yargıları ve normlarını dayattığı noktada baskı durumu oluşmaktadır. Dışlama ya da etiketleme gibi unsurlar da toplumsal baskının sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çeşitli konularda bireyin karşısına çıkan toplumsal baskı durumu birey evlilik çağına geldiğinde ise evlilik baskısı şeklinde kendini göstermektedir (Kavas, 2018: 27).

Hiç evlenmemiş kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde evlenmediğiniz için aile ya da toplum baskısı ile karşı karşıya kaldığınız oldu mu sorusuna bazı görüşmecilerin verdikleri cevaplar, bazı kadınların yaşamış oldukları aşağılanmaya kadar varan baskıyı gözler önüne sermektedir. Eşi vefat etmiş kadınlara ve boşanmış kadınlara karşı olumsuz bakış açısı hiç evlenmemiş kadınlarda daha çok toplumsal baskı durumunda olmaktadır. Hiç evlenmemiş bir kadın olmak da toplumda kabul görmeyen bir durumdur ve evlenmemiş kadınlar evlenmedikleri için ötekileştirilmekte ve değersiz görülmektedirler.

3.5.7.1 Ekonomik Sorunlar

Görüşme gerçekleştirilen hiç evlenmemiş kadınların çoğunluğu sosyal güvenliğe sahip bir işte çalışmaktadır. Ancak ekonomik olarak sadece kendi gelirleriyle yaşamlarını idame ettirdikleri için gelirin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Temizlikçi, güvenlik görevlisi, öğretmen, kimyager, kuaför şeklinde çeşitli meslek gruplarından hiç evlenmemiş kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde dikkat çeken önemli bir nokta ister gelir olarak daha iyi durumda olan hiç evlenmemiş bir kadın olsun isterse de asgari ücret ile geçimini sağlayan hiç evlenmemiş bir kadın olsun kadınların çoğunluğu eve gelir sağlayan pozisyonda sadece kendilerinin olduğundan dolayı bu durumun evli kadınlara kıyasla kendileri açısından dezavantajlı bir durum yarattığını ifade etmeleridir.

Görüşmeci 2 *“İşimden dolayı bile dışlayan ve evlenmek istemeyen kişiler ile karşılaştım. Temizlikçi olduğum için beğenmiyorlar. Dışarda makyajlı bir halde görünce beğeniyor. Ancak daha sonra işimi öğrenince uzak duruyor.”*

Görüşmeci 3 *“Çok şükür kendimi geliştirip bir noktaya gelebildiğimi düşünüyorum. Harcamalarımı kendi isteğime göre gerçekleştirebiliyorum. Ancak belki evli olsaydım eve giren gelir sayısında da bir artış olacaktı ve ekonomik olarak daha rahat edebilirdim.”*

Görüşmeci 11 *“Asgari ücretle çalışan biri için maaşı bir şeylere yettirmeye çalışmak o kadar zor ki. Hep eskiler der ya zengin bir koca bul hayatın kurtulsun diye. Gerçekten insan bazen evliliği bir kurtuluş yolu olarak görebiliyor. Evli olsan eşin de sana ekonomik katkısı olur, desteği olur. Tek başına üç kuruşla idare etmek çok zor.”*

Görüşmeci 15 *“Ben şimdi sosyal güvencesiz çalışıyorum. Dönemlik iş olursa para var yoksa yok. Ailem destek oluyor ama bu durum canımı sıkıyor değil çoğu zaman. O yüzden bazen keşke evlenseydim kocam bakardı diyorum. Bazı kadınlar işte sırf koca parası yemek için zengin birini bulup evleniyor. O zamanlar böyle düşünmüyordum ama yaş ilerleyince ben de birini bulup evlenip kurtulsaydım diyorum bazen.”*

Hiç evlenmemiş kadınların genel görüşü evlilik durumundan kaynaklı olarak ekonomik olarak kötü durumdan kurtulma ya da ekonomik olarak desteklenme durumunun evlilikle mümkün olduğu görüşü hâkimdir. Evlilik bazen kadınlar için sosyal statü sağlamanın yanı sıra kötü durumda olan yaşantılarından da bir kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Evliliğin kadınlara eşleri üzerinden sağladığı haklar evli olmayan kadınlar için eşitsizlik yaratan bir durumdadır.

3.5.7.2 Sosyal Sorunlar

Günümüzde evliliklerin yapısında çeşitli değişimler olmasına, boşanma olaylarının artmasına ve resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama şeklinde birlikteliklerin çoğalmasına rağmen evlilik, hâlâ popüler bir kurumdur. Evlenmelerde toplumsal baskının da etkili olduğu görülmektedir. Evliliğin nedeni kişiden kişiye farklılık gösterse de toplumsal nedenlerin de evlilikte etkili olduğu görülmektedir (Kavas, 2018: 47).

Görüşmeci 1 *“Ayrılıyorsun sonuçta evlenmediğin için. Çok saçma şeyler yaşıyorsun. Bu yaşa kadar evlenmediğin için, erkek senle birlikte olmak istemiyor sevgili bile olmak istemiyor. Evlilik problemi çıkmasın işte sen hiç evlenmemişsin bağlanırsun, evlenmek istersin diye senle birlikte olmak istemiyor. Aile içinde de zaman zaman*

ima ediliyor. Lafın arasında bir şeyler geçiyor. İşte çeyizler kaldı deniyor, herkes gitti bu kaldı deniyor. Bunların lafı geçiyor işte zamanla da üzüyor yani.”

Görüşmeci 2 *“Çevre baskısı oluyor. Mahallemde çok dışlanıyorum. Hatta köpek, evde kalmış bile diyorlar.”*

Görüşmeci 3 *“Hiç evlenmemiş kadınlara toplum evlenmeleri konusunda baskı yapıyor. Bu baskıyı ister istemez yaşıyoruz.”*

Görüşmeci 6 *“Herkes böyle evlenmeyi bir mecburiyet olarak görüyor. Kural, kanun gibi bir şey olarak. Evlenip çoluk çocuğa karışma hikâyesi. Ama doğru insanı bulma hikâyesine kimse bakmıyor.”*

Görüşmeci 16 *“Toplumun evlenmeyen kadınlarla derdi ne anlamıyorum. Sanki herkes evlenmek zorunda. Evlenenleri de görüyoruz. Sürekli tartışma hatta şiddet. Hiç evlenmem daha iyi. İşte genel olarak niye evlenmedin? Keşke evlenseydin falan diyorlar.”*

3.5.7.3 İşyerinde Yaşadıkları Sorunlar

Evlenmemiş kadınların toplumsal baskıya uğradıkları mekân çoğu zaman işyerinde kendini hissettirmektedir. Özellikle evli kadınlar tarafından bu baskı daha yoğun şekilde kendini göstermektedir. Çoğu zamanda evli olan erkeklerin bile evlenmemiş kadınlara karşı rahatsız edici bir takım davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir. Bazen işyerinde dalga konusu olabildiklerini de ifade etmişlerdir.

Görüşmeci 1 *“Ara sıra dalga geçilir iş yerinde.”*

Görüşmeci 2 *“İşyerinde mesela uygunsuz teklifler alabiliyorsun. Terslediğinde ise işi bıraktırma ile tehdit edebiliyorlar.”*

Görüşmeci 28 *“İşyerinde bazı kişilerin sürekli sıkıştırmaları oluyor. Hadi evlenin, hadi evlenin diye. Çocuklarınız olsun baskısı oluyor. Evli erkeklerin bile zaman zaman olumsuz tavırları olabiliyor. Kendini biraz daha korumak zorunda oluyorsun.”*

Görüşmeci 32 *“Yaşım büyük ama fiziksel olarak daha genç gösterdiğim için müşteriler yaşımı öğrenince abla hâlâ genç gösteriyorsun genç biriyle evlensen de*

olur gibi dalga geçiyorlar. Evde kalmış oluyorsun, istenmeyen beğenilmeyen biriymişsin gibi bir algı oluyor toplumda.”

Evli olmayan kadınlar aynı zamanda evli kadınların, çocuklarından dolayı izin almalarının daha kolay olduğunu belirtirken kendilerinin izin konusunda zorlandıklarını ve bu konuda haksızlığa uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Analık halinden kaynaklı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku’nda çeşitli yasal düzenlemeler söz konusu olup izin alma konusunda analık hali içerisinde bulunmayan kadınlar için bu durum dışlanma yaratıcı bir duruma neden olmaktadır.

Görüşmeci 1 *“İzin alma konusunda da haksızlık oluyor. Ben de burada mesai yapıyorum, başka arkadaşlarım da yapıyor. Benim çocuğum yok, evli değilim. Ben düzgün mesaime gelirken başka evli olan arkadaşımız hamilelik döneminde bir ayı izin alıyor. Hamile kaldığı için gece nöbetlerinden kurtuluyor. Ondan sonra hamilelik kontrollüğü için sürekli git gel yapıyor. Çocuk oluyor, çocuktan sonra belli bir dönem işe gelmiyor. İki yıla kadar gece nöbeti tutmuyor bizim işimizde. Çocuğun aşısı var gidiyor, çocuğun toplantısı var gidiyor. Çocuğun bilmem nesi var gidiyor. Ben hep ama çalışmaya devam ediyorum. Kırk yılın başı sağlık durumuyla ilgili ben izin istediğimde bir daha böyle şeyler yapma deniyor bana. Sadece kırk dakikalık izin istediğimde, bir daha böyle şeyler yapma dendi bana yani. Çocuğun okulu, aşısı, müsameresi, toplantısı, düğünü falan hiçbir şeyim yok. Sürekli düzgün işe gidip gelen ben kırk yılın başı işim düştü ve başımdan aşağı laflar döküldü yani.”*

Görüşmeci 3 *“İzin konusunda bekâr olduğum için, izin almam zor olabiliyor evli kadınlara göre. Onların çocuğu ileri sürerek çeşitli nedenlerle izin alma durumu söz konusu olurken aynı şey benim için geçerli olmuyor.”*

3.5.7.4 Psikolojik Sorunlar

Evli olmama durumundan dolayı baskın bir şekilde kendini hissettiren kadınlar üzerindeki evlilik baskısı, aynı zamanda kadınların yaşamlarını olumsuz etkileyerek psikolojik olarak da kadınları yıpratıcı bir durumun oluşmasına neden olmaktadır. Toplumsal baskı, kadınların yaşam kalitesini etkilemekte ve bu durum bazı kadınların kendilerini dışarıya kapatmalarına ve yalnızlaşmalarına yol açmaktadır.

Görüşmeci 1 “Ben her şeyden kendimi soyutladım. Çünkü tek başına bir yerlere gitmek istemiyorsun. Dışarı çıkacaksın hafta sonu bir yere gitmek istiyorsun gidemiyorsun. Akşam bir yere çıkmak istiyorsun, çıkamıyorsun. Bir arkadaşınla gitsen kız kıza benim yaşındaki arkadaşlarım evli olduğu için hadi kocanı çocuğunu bırak, gezmeye gidelim diyemiyorsun. Erkek arkadaşınla gitsen hemen yanlış anlaşılıyor. Sosyal hayattan kopuyorsun, kendi içine kapanıyorsun. Hasta oldun diyelim, bir bardak su getiren insan yok sana. Bir çorba yapıp önüne koyan, benimle ilgilenen kimse yok. Akşam olunca ekmek al da gel diyeceğin birinin olmaması kötü. Çoğu insan da var mesela kahve içiyorum, tek başına kahve mi içilir diyor. Yemek yiyorum, tek başına yemek mi yenir diyor. Bunu yalnız yaşayan insanlar bilir. Yalnız yaşamayan insan da sana böyle bir ton laf söyler. Yediğin yemekte, içtiğin kahve de burnundan gelir. Yasak mı, günah mı? Sen cezalı mısın? Tek başına kahve mi içilir? Nasıl bir laftır yani.”

Görüşmeci 2 “Toplum, benim evin içinde ne yaşadığımı, yalnızlığımı, asgari ücretle nasıl geçindiğimi bilir mi, bilmez. Mesela en yakınım yengem, beni çok dışladı. Yengem, benim evimin önüne bile bile çöp döküyordu. Mahalleye düşman ettiler bizi. Psikolojim bozuldu.”

Görüşmeci 16 “İnsan bazen yaslanabileceği bir omuz arıyor. Bir şeyleri paylaşmak, dertleşmek istiyor. Kimse olmayınca kendi kendine duvarlarla konuşuyor işte.”

Görüşmeci 28 “Eşle gidilmesi gereken bir yere tek gidemiyorsun. Duygusal anlamda bir şeyler paylaşabileceğin biri olmuyor. Ailenin yanında da olunca bazı kısıtlamalar, oluyor. Anne, evde bir kontrol mekanizması olunca ikinci bir kontrolü kabul etmiyor.”

Hemcinsleri tarafından da evli olmamalarından dolayı dışlanma durumlarının olduğunu belirten görüşmeciler bu durumun kendileri için üzücü bir durum olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşmeci 1 “Toplumda değersiz görülüyorsun, eksik görülüyorsun. İstenmemiş, evde kalmış oluyorsun. Yani hiç kimse evlenmemiş, o aslanlar gibi demiyor yani. Ben de bir kadın olarak atılacak bir kadın değilim. Güzelim, boylu posluyum. İşim gücüm var. Becerikliyim. Ben şimdi istenmeyecek bir kadın mıyım, değilim. Ama insanlar sana bu sefer ya bir eksiği, ya bir ayıbı var da evlenmemiş diyor. Ya da aman işte

evde kalmış oluyorsun. Bu böyledir kadın kadının hiçbir zaman iyi olduğunu istemez. Beni ne kadar sevselerde ben biliyorum. Vah, tüh senin gibi kız evde mi kalır falan filan derler, ama şuraya giderler vardır bir şey ki kalmış yani derler.”

Görüşmeci 2 *“Evli olsam yaşadığım mahalleden kurtulmak isterdim. O insanlardan uzaklaşmak isterdim. Dışlandığını hissediyorsun yani.”*

Görüşmeci 6 *“Bir kadın çirkinse; evet bu evlenecek kişi bulamamış diyorlar genel. Kadın güzel ya da orta güzellikteyse de bu kadın birileriyle anlaşabilecek bir tip değil, cazgir muhtemelen. Rahat ilişki yaşayan tarzdan demek ki diye yaftaları yapıyorlar yani.”*

Görüşmeci 12 *“Kadın kadının kurdudur, demişler ya zaten. Kocasından bile kıskanıyorlar. Aman işte bu hiç evlenmemiş ya kocamı ayartırsa korkusu olabiliyor.”*

Hiç evlenmemiş bir kadın olmak, kadınlara toplum tarafından uygulanan baskı ve dayatmalar ile kadınların yaşamlarında çeşitli sorunlar ile sonuçlanabilmektedir. Evlilik baskısı kadınların da kendilerine olan güvenlerini kaybetmelerine neden olarak psikolojik olarak stresli bir süreçtir. Sosyal ilişkiler açısından da kendilerini toplumdan soyutlayan hiç evlenmemiş bazı kadınlar için depresyon kadınların yaşamlarını derinden etkilemektedir. Evli kadınlar tarafından istenmeyen bir pozisyonda olma durumu da hiç evlenmemiş kadınların sosyalliğini etkileyerek kadınları yıpratıcı bir durum ile sonuçlanmaktadır.

3.5.7.5 Hiç Evlenmemiş Kadınların Evliliğe İlişkin Görüşleri

Geleneksel aile yapısından kopuşla birlikte evliliğe olan ilginin azaldığı ve evlilik yaşının yükseldiği görülmektedir (Gazioğlu, 2006: 108). Hiç evlenmemiş kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde, evliliğe olan ilginin azalması ve evlilik yaşının yükselmesi hakkında bazı kadınların görüşleri şöyledir;

Görüşmeci 3 *“Günümüz şartlarında iki kişinin geçinmesi hem maddi olarak hem insanların birbirine olan güveni azaldığı için, o yüzden evliliğe olan ilginin de azaldığını düşünüyorum. Kadınlar artık kendi ayakları üzerinde daha çok durabildikleri için evliliği de bir gereklilik olarak görmüyorlar.”*

Görüşmeci 11 *“İnsanların beklentileri, öncelikleri değişiyor. Ben evliliği hiç düşünmedim. Dışardan gözlemlediğim evlilikleri de görünce daha soğuk bakmaya*

başladım açıkcası. Bu biraz da kişinin eğitim durumu ve ekonomik gücü ile ilgili. Eğer, kadın ekonomik olarak kendini idame ettirebiliyorsa evliliği çok da tercih etmeyebiliyor. Ama bazen de eğer ekonomik olarak zor durumdaysa, evliliği bir çıkış yolu olarak da görebiliyor.”

Görüşmeci 28 *“İnsanların biraz daha artık bencilleşmeye başladıklarını görüyoruz. Fedakârlıktan kaçınan tipler olduk. Evlilik demek, fedakârlık demek oysa ki. Evlenince oluşacak sorumluluklardan da kaçıyoruz. İnsanlar genel olarak konforunu bozmak istemiyor. Evliliklerin azalmasını ve boşanmaların artmasını o konfor bozukluğunun olduğu durumlara bağlıyorum.”*

Evliliğin hiç evlenmemiş kadınlar tarafından ne şekilde değerlendirildiğini anlamak amacıyla evli olsaydım şu sorunları daha çok yaşardım ya da şu sorunları da yaşamazdım diyebileceğiniz neler olabilir, şeklindeki soruya verilen bazı cevaplar şöyledir;

Görüşmeci 1 *“Yalnızlıktan bir kere tamamen kurtulurdum. Yalnızlık Allah’a mahsus ve yaşamayan bilemez. Öyle zaman oluyor ki izin günümde bir yere gitmezsem kendi sesimi iki gün boyunca duymadığım oluyor. Konuşmuyorsun, anlatmuyorsun, biriyle dertleşmiyorsun. Çay içer misin, kahve içer misin diye soramıyorsun kimseye. Böyle durumlar var işte. Çocuğum olmasını çok isterdim. Ben yıllarca kedi, köpek besliyorum. Ama bir çocuğun olsa okula gider, büyür sana bakar. Kedinle, köpeğinle aynı şey olmuyor.”*

Görüşmeci 3 *“Evli olmadığın için, sorumluluk daha az oluyor. Yani çocuğun sorumluluğu, eşin sorumluluğu olmuyor. Sadece kendinden sorumlusun.”*

Görüşmeci 11 *“Ben hayatımda hiç kısıtlamaya gelemeyen bir insanım. O yüzden evli olsam belki bu sorun olabilirdi benim için.”*

Evli olma durumuyla birlikte özellikle yalnızlık durumundan kurtulmanın gerçekleşeceğini belirten kadınlar için bu durum aynı zamanda kadınların yaşam kalitesinde, hayata bakış açısında da birtakım değişikliklerin olacağına işaret etmektedir. Evlilikle birlikte sorumlulukların daha fazla olacağını belirten görüşmecilerde oldukça fazladır.

Evlilikle birlikte kişisel tercihler ve öncelikler kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bazı görüşmeciler ise evlilikle birlikte eşin kısıtlayıcı tutumlarından dolayı bu durumun sorun olabileceğini ifade etmişlerdir. Genel yargı kadınların ekonomik getirisinden dolayı evliliğin tercih edilen bir yapıda olduğu ve bu durumun kadınların yaşamlarında da kolaylaştırıcı etkileri olduğunu belirtmeleridir.

3.5.8 Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınların Yaşadıkları Sorunlar

Özellikle 1970’li yıllardan itibaren Avrupa ve Amerika’da artmaya başlayan evlilik öncesi birlikte yaşama durumu, son yıllarda Türkiye’de de gözlenmeye başlanmıştır. Türkiye’de gençler arasında tercih edilen evlilik dışı birlikte yaşama, evliliğin bir ön aşaması ya da evliliğe hazırlık süreci olarak kabul edilmektedir (Adak, 2016: 36).

Türkiye’de evlilik dışı birliktelik yaşama, çok kabul gören bir olgu olmamakla beraber son zamanlarda özellikle gençler arasında gözlenen bir durum olmuştur. Bu yüzden erkek arkadaşı ile birlikte yaşayan iki kadınla gerçekleştirilen görüşmelerde evli olmadan birlikte yaşama durumuna ilişkin toplumsal bakış açısı hakkındaki düşünceleri ve genel olarak resmi evlilik olmaksızın beraber yaşama durumunda karşılaşılan sorunlar, evliliğe ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Görüşmeci sayısının sadece iki kişi ile sınırlı kalmasından genel bir çıkarımda bulunma yaklaşımının zorluğundan dolayı yüzeysel bir değerlendirme durumu söz konusu olmuştur.

3.5.8.1 Sosyal Sorunlar

Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama durumuna karşı toplumsal yapı ve değerler açısından bu evlilik dışı birliktelikler kültürel değerleri yozlaştırıcı bir yaşam şekli olarak düşünülmektedir. Toplumsal yapıdaki değişim bireylerin öncelik ve beklentilerinde de bir takım değişikliklere yol açmaktadır. Evlilik kişisel bir tercih olmasına rağmen evlilik dışı birliktelik sürdüren kişilere karşı olumsuz bakış açısı ve dışlayan tutumlar söz konusu olmaktadır. Bir erkek ve kadının aynı evde yaşamasının ancak evlilik birlikteliğinin mümkün olduğu durumlarda toplum tarafından onaylanan bir durum olması resmi evlilik birlikteliği içerisinde olmayan kişilerin çoğu zaman çevresinden veya yakın akrabalarından bu durumu saklama eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir.

Görüşmeci 29 *“Toplumun bakış açısını çok değerlendirmiyorum. Aldığım kararların arkasındayım. Yanlış bir şey olduğunu düşünmüyorum. Tabii ki toplumda, yakın çevremde sevgilisi ile yaşayan çiftlere farklı bir bakış açısı var. Ama bunu yaşamadan bilemiyorlar. Yarın öbür gün kendi çocukları için de aynı durum söz konusu olabilir.”*

Görüşmeci 31 *“Herkes bir kişi erkek arkadaşıyla aynı evde kalınca evlilik hayatı yaşamak zorundaymış gibi düşünüyor. Özellikle cinsel hayat açısından, ahlâksızlık yapıyormuşsun gibi bakıyorlar. Genel tablo, olumsuz bir bakış açısına sahip o yüzden yalanlar söylemek zorunda bırakılıyor. Hatta birinden aynı evde kaldığınıza göre evleneceksiniz o zaman, diye bir tepki almıştım.”*

Evlilikle birlikte cinsel yaşamın meşru bir hal alarak gerçekleştirilmesinin onaylanmasından dolayı evlilik birlikteliği içerisinde olmayan kişiler için özellikle cinsel hayat açısından bu birlikteliğin ahlâksızlık yaratan bir durum şeklinde değerlendirildiği ifade edilmektedir. Özellikle aile ve yakın çevrede resmi evlilik olmaksızın yaşama durumuna karşı önyargılı olma veya karşı çıkma şeklinde durumlar söz konusu olabilmektedir. Görüşme gerçekleştirilen evlilik dışı birliktelik yaşayan kadınların ailesi ve çevresinin bu duruma yaklaşımları şöyle olmuştur;

Görüşmeci 29 *“İlk başta evet annemde bir çekingenlik vardı. Ona zamanla konuşarak bu durumu aktardığım için, bir sıkıntı görmedi sonrasında. Daha önceki ev arkadaşlarım kadındı mesela onlarla sorun yaşamıştım. Aramızda bir uyumsuzluk vardı. Şimdi erkek arkadaşım ile uyum var ve birbirimize saygı duyuyoruz.”*

Görüşmeci 31 *“Her kız annesinde olabileceği gibi annem başlarda tedirgindi. Ama erkek arkadaşımı tanıyınca; benim de davranışlarımı bildiği için bu sorunu aştık. Babam zaten her zaman annemden daha yumuşaktır. Annem kadar sorun etmedi. Ama akrabalarım bilmiyor bu durumu. Annemgil, akrabalarımın yalan söylemek zorunda kalıyor. Apartta kaldığımı ve bir kız arkadaşımın birlikte olduğumu sanıyorlar. Erkek arkadaşımın ailesi çok sıkıntı yaptı bu durumu. Erkek arkadaşımın ailesi tarafından biraz daha sancılı geçti bu süreç. Annem, başlarda yatmadan odanın kapısını kitle ne olur, ne olmaz diyodu. Ama zamanla geçti onlar.”*

Evlilik dışı birliktelik yaşayan kadınların ailelerinin bu birlikteliğe karşı çıkma ya da bu birliktelikten tedirginlik duyma şeklinde genel bir eğilim içerisinde oldukları görülmektedir. Başlangıçta bu birlikteliği ailesinden bile gizleyen kadınların bu tutumlarının arkasında evliliğe atfedilen anlamlardan dolayı ailesinin karşı çıkması ve çevredeki dışlayıcı tutumlardan kaçınma ihtiyacı yatmaktadır. Görüşmeciler kadınların ailesi bu durumdan haberdar olduğunda ise ailenin bu durumu kabullenme sürecinin zaman aldığını ifade etmişlerdir. Akraba gibi yakın sosyal ilişkiler içerisinde bulunan kişilerden mümkün olduğunca bu birlikteliğin gizli tutulması ve çeşitli yalanların dahi söylendiği belirtilmiştir. Evlilik dışı birliktelik yaşayan kadınların dışlanma ve damgalanma durumlarından kaçınmak için böyle bir yolu tercih ettikleri görülmektedir.

3.5.8.2 Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınların Evliliğe İlişkin Görüşleri

Evlilik bireylerin yaşamlarında çeşitli şekillerde etkilemektedir. Evliliğin birey için önemi ve yaşamın bir anında gerçekleştirilmesi gerektiği şeklindeki yaygın inanişlere rağmen bazı bireyler açısından evlilik tercih edilmemektedir. Evlilik resmi bir şekilde gerçekleştirildiğinde toplum tarafından onay görmektedir. Evlilik dışı birlikte yaşama ya da sadece imam nikâhı ile bir birliktelik sürdürme durumları toplumsal yapı içerisinde karşılık bulmamaktadır. Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama durumu bazen de evliliğin bir ön aşaması şeklinde iki kişinin aynı evde kalarak evliliğe olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklemeleri ile karşılık bulan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Evliliğe olan ilginin azalması ve evlilik yaşının yükselmesi hakkındaki düşüncelerini görüşmeciler şu şekilde ifade etmişlerdir;

Görüşmeciler 29 *“Şimdi boşanma olaylarının sıklaşması, insanları evliliğe adım atmakta engelliyor olabilir. Bunda sosyal medyanın da etkisi olduğunu düşünüyorum. Biraz daha reklam kokulu şeyler çünkü. Biraz da şey, yeni mezun olan biri öğrenim kredisi borcunu bitirmeye uğraşiyor. Çalışıp öğrenim kredisi veya başka borçlarını kapatmaya çalışıyorsun. Bunları yaşarken zaten yaşın ilerlemiş oluyor ve evlenmemiş oluyorsunuz.”*

Görüşmeciler 31 *“Eğitim seviyesi arttıkça kadınlar, bir erkeğe muhtaç olmadıklarını anladılar. Dolayısıyla bu da evliliğe olan ilgili azalttı bence. Birazda törelerden,*

kültürden kopuşun etkisi oldu. Kültür bize evliliği dayattıyordu. Bir kadınsın işte yaşın gelince evlenmelisin durumu. Kültürden kopuş ve küreselleşmenin evliliğe olan ilgiyi azalttığını düşünüyorum. Evlilik yaşının yükselmesi yine eğitim ile paralel gidiyor. Eskiden liseden mezun olan kız, ne yapacak evlenecek diyorlardı. Şimdi liseden mezun olan kız, üniversiteye gidiyor. Sonrasında hatta yükseğini de yapıyor ve yaş 27-28 oluyor zaten. Kadının iş hayatına girmesi özellikle kadını tek başına ayakta durabilmeye itiyor. Tek başına ayakta durabilen kadın da evliliği erteleyebiliyor veya hiç evlenmeyebiliyor.”

Görüşmeciler resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama durumunun olumlu ve olumsuz birtakım yönleri olduğunu belirtmişlerdir. Toplum tarafından bu tür birlikteliğin sakıncalı olduğu düşünülse de aslında evlilik öncesi bir prova niteliğinde olduğu ve erkek arkadaşı ile aynı evde kalan kişiler için bu durumun daha sonraki süreçte kendileri için evliliğe ilişkin bir düşünce biçimi oluşturması açısından faydalı olacağını ifade etmişlerdir. Evliliğin sorumluluk üzerine dayalı olan yapısından dolayı bu tür bir birliktelikte sorumlulukların daha az olduğu ve herhangi bir tartışma durumunda ilişkiyi sonlandırmanın daha kolay olabileceğini dile getirmişlerdir. Ancak evlilik birlikteliği içerisinde birtakım sorunlar olsa bile resmi bir durumun sonlandırılmasının daha zor olduğunu belirtmişlerdir. Evliliğin hukuksal açıdan sağladığı haklar bakımından önemli olduğunu ve bu tür birlikteliklerde herhangi bir hak talebinde bulunamadıklarını dile getirmişlerdir.

Görüşmeci 29 *“Ben evliliğin sadece kâğıt üstünde olduğuna inanıyorum. Önemli olan iki kişinin saygı çerçevesinde hatta saygı ve sevgi diye ekleyebiliriz hayatlarını sürdürmesi bir kâğıda bağlı olmamalı. İki insanın birlikte yaşaması aslında evlilik öncesi alıştırma dönemi. Bu dönemde iki kişi birbirini daha iyi tanıyor ve evliliğin doğru bir karar olup olmadığına karar verebiliyor.”*

Görüşmeci 31 *“Olumlu yani bir ev arkadaşınız olunca onunla çok fazla sorun yaşayabiliyorsunuz ama erkek arkadaşınızla o kadar çok sorun olmuyor. Geliri ortak paylaşma, ev yükünü paylaşma gibi olumlu yanları var. Olumsuz yanı mesela benim annem ve babam bu durumu biliyor ama akrabalarımız bilmiyor. Ailem apartta kalıyor şeklinde yalan söylemek zorunda kalıyor. Ben de o yalanı devam ettirmek zorunda kalıyorum. Kuzenlerim de bazen görüntülü konuşmak istiyorlar ama*

konusamıyorum. Durumları bilmedikleri için. Evli olsaydım bunlar sıkıntı olmazdı. Evli olsaydım, mesela önceki erkek arkadaşımın düşünüyorum ayrılmak zor olabilirdi. Evlilik durumu söz konusu olduğu için o ilişkiyi daha çok sürdürebilirdim ve böylece ayrılmam zorlaşabilirdi. Evlilikte sorumluluk daha fazla oluyor tabii ki. Belki bir olumsuz yanı da şu olabilir. Resmi bir durum olmadığı için, bazen sıkıntılı şeyler olabiliyor. Örneğin; eski erkek arkadaşımın aynı evde kalırken bir köpek almıştı. Ancak daha sonra ben ayrılmak istedim ve taşındım evden. Erkek arkadaşım da ceza olarak köpeği göstermedi ve vermedi de bana. Bir hukuka dayansaydı birlikteliğimiz, belki köpeği alabilirdim.”

Evlilik, kadınlar açısından kimi zaman kadınların toplumsal konumlarını iyileştirici bir işleve sahip olabilmektedir. Boşanmış, eşi vefat etmiş ya da hiç evlenmemiş kadınların davranışları ise toplum tarafından gözetlenmekte ve kadınların kendilerini zaman zaman kısıtlamaları ile sonuçlanmaktadır. Görüşülen kadınların medeni durum bağlamında yaşadıkları sorunlar kendi içlerinde değişkenlik ve çeşitlilik gösterse de toplum ve çevre baskısı her grup özelinde kendini hissettirmektedir. Kadınların medeni durumları kadınların yaşamlarını şekillendiren bir yapıya sahip olmaktadır. Evlilik ve aile birliği içerisinde olma durumu toplumsal olarak kabul görme ile karşılık bulmaktadır.

Türkiye’de geniş aile olmanın önemi devlet politikalarında da ifade edilmiş olup aile olmayan kadın vatandaşların sosyal destek imkânlarından yararlanamadıkları görülmektedir. Sınırlı sayıda eğitilmiş ve beyaz yakalı işlerde çalışan kadınların olduğu ve çalışan kadınların evlilik, çocuk sahibi olma gibi dönemlerde istihdam oranlarının düştüğünü belirten çeşitli araştırmalar söz konusudur. Bu durum kadınların sosyal güvence ve hakları açısından da oldukça sıkıntılı bir durumun varlığına işaret eder. Çalışmayan kadınlar, doğal olarak sigortalı eşe ya da babalarına sosyal güvenlik açısından bağımlı olmaktadır. Eşi vefat eden ya da boşanan kadınlar önceki yaşamlarına göre önemli bir gelir kaybına uğramakta ve bunun yanında çeşitli sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Durum böyle olunca evli olmayan ya da ailesinin yanında yaşamayan kadınlar için sosyal açıdan güvencesiz birçok durum mevcuttur (Lordoğlu, 2016: 79).

Evliliğin kadınlara eşleri üzerinden sağladığı sosyal güvence durumu evli olmayan ve çalışmayan kadınlar için bir tehdit unsuru haline gelmektedir. Evliliğin sağladığı fırsatlar evli olmayan kadınlar için dışlanma yaratan bir durumdur. Toplumdaki medeni duruma atfedilen algının yanında aynı zamanda devlet mekanizmalarında da medeni durum ve medeni durumda meydana gelen değişiklikler kadınların yaşamlarını şekillendirici bir role sahiptir. Eşi vefat etmiş ve boşanmış kadınlara karşı farklı bir tutum sergilenmektedir. Yardımdan yararlanmak için aile birliğinin boşanma ile değil, eşin vefatı gibi istem dışı bir koşula bağlanmış olması boşanmış kadınlar için dışlayıcı bir tutuma işaret eder.

Eşin ölümü veya boşanma durumu kişinin yaşamındaki önemli bir ilişkinin ve sosyal destek kaynağının kaybı olarak değerlendirilerek kadınlar açısından stres ile sonuçlanmaktadır. Aynı şekilde hiç evlenmemiş ve eş desteği olmayan bireylerin de stres ile karşı karşıya oldukları ve bu streslerle nasıl başa çıktıkları da önem arz etmektedir. Bu noktada özel danışmanlık ve yardımlara ihtiyaç duydukları görülmektedir (Aydın, 2018: 260).

Ancak medeni durumdaki dışlayıcı tutumlar evlilik birlikteliği içerisinde olmayan kadınlar için bir uygulama mekanizması ya da kadınları destekleyici çalışmalar ile karşılık bulmamaktadır. Kadınların çeşitli alanlarda maruz kaldıkları dışlanma durumları medeni durumun yarattığı koşullar ile karmaşık bir hal almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireylerin yoksulluk ve işsizlik gibi başlıca nedenlerle çeşitli sistemlere erişememelerinden dolayı toplumsal yaşama katılımları kısıtlı olmakta ve bu durum beraberinde sosyal dışlanmaya neden olmaktadır. Sosyal dışlanma yapısal ve kişisel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Küreselleşme süreci ve işgücü piyasasının yapısının değişmesi, gelir dağılımdaki adaletsiz dağılım ve buna bağlı olarak artan yoksulluk, göç hareketleri ve eşitsizlik gibi nedenler sosyal dışlanmanın yapısal nedenlerini oluşturmaktadır. Toplumdaki aile yapısının değişmesi, cinsiyete bağlı ayrımcılık ve yaşa bağlı ayrımcılık ise sosyal dışlanmanın kişisel nedenlerini oluşturmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı çoğu kez yoksulluk kavramı yerine kullanılsa da yoksulluk direkt ekonomik kaynaklarla ilgili sorunlara odaklanırken sosyal dışlanma bireylerin toplumla bütünleşmesinde söz konusu olan sorunlara odaklandığı için daha geniş kapsamlıdır.

Sosyal dışlanma kadın özelinde incelendiğinde toplumsal cinsiyet temelinde kadınlara atfedilen statüden dolayı kadınlar dışlanmakta ve erkekler ile eşit hak ve özgürlüklere sahip olamamaktadırlar. Başta işgücü piyasası olmak üzere kadınlar erkeklerin gerisinde ve çoğu zaman enformel sektörde kötü çalışma koşullarına maruz kalmaktadırlar. İş arama sürecinde ve işe alımda çeşitli engellerle karşılaşan kadınlar işgücü piyasasında yer aldıklarında ise ücretlendirmeden, terfi olanaklarından, iş yeri uygulamalarından dışlanmakta ve hatta mobbing ve taciz gibi çeşitli can sıkıcı durumlarla da karşılaşabilmektedirler.

Ekonomik olarak çeşitli zorluklarla karşılaşan kadınlar aynı şekilde eğitim olanaklarına erişimde, sosyal güvenlik hakkının kullanımında, sağlık hizmetlerine erişimde, siyasal karar alma mekanizmalarına katılımında da çeşitli engellerle karşılaşmaktadırlar. Başta en temel hak olan sağlık hakkı gibi hakların çoğu yasalarla teminat altına alınmış olsa da uygulama noktasında kadınların bu haklardan yararlanmaları açısından kadınlar ikinci planda yer almaktadırlar.

Siyasal alanda da kadınların çok fazla yer almadıkları görülmektedir. Kadınlar siyasetten dışlanmakta ve siyaset erkek işi olarak görülmektedir. Siyasette kendilerine bir yer bulamamış kadınlar da kendilerini geri plana çekmektedirler. Çünkü siyaset aynı zamanda ekonomik olarak iyi konumda olmayı da

gerektirmektedir. Ancak boşanmış ve eşi vefat etmiş kadınlar evliliğin boşanma ya da eşin ölümü ile sonlanması sonucunda ekonomik olarak çıkmaza girmekte ve temel amacı birincil ihtiyaçlarını karşılamak olmaktadır. Bazı kadınların ise kendilerine siyasette yer ve değer verilmemesinden dolayı siyasetle ilgilenmedikleri görülmektedir. Kadınların siyasette yer almaları bir yana siyaset konuşmaları dahi “elinin hamuru ile erkek işine karışma” şeklinde bir tepki ile karşılık bulmaktadır.

Kadına şiddet de kadınlar için önemli bir sosyal sorun olup kadınların yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir ve aynı zamanda bir sosyal dışlanma biçimidir. Evliliklerin çoğu aile içi şiddet ile sonlanmaktadır. Aile içi şiddetle kadın baskı altında tutulmak ve kadın üzerinde üstünlük kurulmak istenmektedir. Toplumsal cinsiyetin kadınları ikincil konumda görmesinin nedeni olarak aile içi şiddete maruz kalan kadınlar sosyal olarak statü kaybı da yaşamaktadırlar. Kadın sorunları üzerinde çalışmalar yürüten uluslararası örgütler kadına yönelik şiddeti bir ayrımcılık biçimi ve kadınların sağlığı için oldukça sorunlu bir durum olarak görmektedirler. Kadınların sağlığını tehdit eden unsurların tespit edilerek gerekli önlemlerin devlet tarafından alınması gerekmektedir.

Evlilik statüsünün kadınların yaşamlarında yarattığı etkileri anlamak amacıyla eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Evlilik çoğu zaman kadınların toplumsal konumlarını iyileştirici bir işleve sahiptir. Evli olmayan kadınların yaşadıkları sorunlar evli kadınlarla karşılaştırıldıklarında çok daha fazladır.

Ekonomik ve sosyal haklara erişim birçok durumda evli olma, resmi nikâh gibi koşullar etrafında şekillenmekte ve evli olmama durumu bu haklara erişim açısından dışlanmaya neden olmaktadır. Örneğin kadının işgücü piyasasına katılamaması, işsizlik gibi nedenlerden dolayı çalışan eşi üzerinden sosyal güvenlik hakkından yararlanma durumu mümkün olmaktadır. Ancak işgücü piyasasında yer almayan ya da kayıt dışı çalışan kadınların eşleri de kayıt dışı istihdam içindeyse böyle durumda olan kadınlar sosyal güvenlik sisteminden tamamen dışlanmış olmaktadır. Sosyal güvenlik koruması altında olmayan bu kadınlar boşandıkları, dul kaldıkları ya da terk edildikleri zaman çok zor koşullarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Erkekler evin geçimini sağlayan kişi olarak görülmektedir. Ev içi roller, aile ve çocuklarla ilgilenme gibi kadına yüklenen rollerden dolayı eşi vefat eden kadınları, eşinden boşanan kadınları ve çocuklarını zor yaşam koşulları beklemektedir. Sadece ev içindeki işlerle meşgul olmuş olan ve herhangi bir iş tecrübesi olmayan kadınlar için işgücü piyasasında yer almak da zorlaşmaktadır. Uzun süre işgücü piyasasında yer almayan yaşı büyük olan bir kadını işverenler de istihdam etmekten kaçınmaktadır. Eşin olmamasından dolayı çocukların bakımını üstlenme görevi yalnız kalan anneye düşmektedir ve bu durum da yine aynı şekilde çocukların bakım sorumluluğundan dolayı kadınların istihdam olanaklarını kısıtlamaktadır.

Kadınların hem işgücü piyasasında hem de toplumda ikincil konumları kadınların anne, eş ya da kız çocuğu kimlikleri üzerinden bir statüyle tanımlanmaları ile sonuçlanmaktadır. Toplumsal roller gereği evin geçimini sağlayan konumda erkeğin görülmesinden dolayı kadınlar da erkeğe bağımlı bir statü ile değerlendirilmektedirler ve bu noktada evliliğin kadın için önemi ifade edilmektedir. Evliliğin boşanma veya eşin vefatı gibi durumlarla sonlanmasında ise kadınların yaşam standartları bu durumdan etkilenmektedir. Ekonomik sorunların yanında toplumsal olarak dul kadın algısı da kadınlar için damgalayıcı ve dışlayıcı bir tutum ile sonuçlanmaktadır.

Medeni durum kadınlar için bir dışlanma faktörü olmaktadır. Medeni durumdaki farklılıklar kadınlar için çoğu alanda belirleyici bir etken olma özelliğindedir. Medeni durumdaki farklılıklara göre kadınların sorunları da çeşitlilik göstermektedir. Kadınların kendi içlerinde de dışlanma durumları mevcuttur. Örneğin eşi vefat etmiş kadınlar dul kadın maaşından yararlanabilirken aynı şekilde gelirden yoksun olan ya da eşinden ayrı yaşayan kadınlar için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Burada aile olmanın öneminin devlet politikalarında da vurgulandığını ve eşin iradesi dışında ölümü halinde kadının yardımdan yararlanma imkânı söz konusu olurken diğer durumlar da ise herhangi bir yardım mekanizmasının olmadığı görülmektedir.

Eşi vefat etmiş, eşinden boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınların en önemli sorunları toplumsal ve ekonomik olmaktadır. Boşanmış kadınlar toplum tarafından kötü kadın olarak algılanmakta ve boşanma konusunda haklı olup olmamalarıyla çok da ilgilenilmemektedir.

Toplumun boşanmış kadınlara olumsuz bakış açısı ve dışlayan tutumları ayrıca kadınları psikolojik olarak da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Boşanma sonrasında sosyal ilişkilerde de bir takım kopmalar olabilmektedir. Boşanma durumu kimi zaman aile tarafından da desteklenmemekte ve böylece kadın kendini daha da yalnız hissetmektedir.

Boşanmış kadınlar toplumsal yaşam içerisinde her yerde kötü muamele ile karşılaşabilmektedirler. İşyerlerinde başta işverenler tarafından ya da diğer çalışanlar tarafından özellikle kadın çalışanlar tarafından istenmeyen bir konumdadırlar. Kimi zaman ev ararken bazı kadınların boşanmış olma durumlarını saklamaları toplumsal olarak dışlanmayı önleme amacına yöneliktir. Boşanmaya karar veren kadınların bazıları ise toplumsal baskıdan dolayı boşanmayı ertelemektedirler. Boşanmaya olumsuz bakış açısından dolayı kızlarının boşanmaları sonucunda statü kaybedeceğini düşünen aileler de boşanmayı hoş karşılamamaktadırlar.

Boşanmanın gerçekleşmesiyle birlikte aynı zamanda boşanmış bir kadın eğer çalışmıyorsa ve eşi üzerinden sosyal güvenlik hakkından yararlanıyorsa boşanma sonucunda bu haktan da mahrum kalmış olacaktır. Yine aynı şekilde ekonomik olarak eş tarafından destekleniyorsa gelir kaybı yaşayacaktır ve bu durum kadın için ihtiyaçların karşılanması noktasında ekonomik sıkıntı ile sonuçlanacaktır.

Boşanma evlilik bağına ortadan kaldırarak eşler arasındaki mevcut hukuki ilişkilerin sona ermesini sağlamaktadır. Boşanma sonucu eşler evliliğin kendilerine sağladığı hak ve yükümlülükleri de kaybeder. Evlilik ile birlikte eşler birbirlerinin yasal mirasçısı olmaktadır. Bu mirasçılık hakkı evliliğin en önemli mali sonuçlarından biridir ve boşanma sonucu eşler birbirlerinin kanuni mirasçısı olamamaktadırlar. Türk Medeni Kanunu'nun evlilik ile birlikte kadınlara sunduğu haklar evliliğin sonlanması durumunda kadınların hak kaybı ile sonuçlanmaktadır. Ekonomik açıdan medeni durumda yaşanan farklılık kadınların dışlanma durumuna neden olmaktadır.

Evli kadınların evlilikten dolayı sahip oldukları haklar ve evlilik statüsü kadınların sosyal alanda da aktif olmalarına yol açmaktadır. Sosyal dışlanmanın sosyal ve kültürel boyutu düşünüldüğünde ekonomik olarak belirli yetkinlik ve haklara sahip olmanın aynı zamanda sosyal dışlanmayı da azaltan bir yönü olduğu görülmektedir. Bu noktada evli olmayan kadınların ekonomik olarak yaşadıkları dışlanmanın sosyal

ve kültürel dışlanma ile de sonuçlandığı görülmektedir. Evlilikle birlikte elde edilmiş haklar ve evli olma durumunun kadına sağladığı avantajlar evli olmayan kadınlar için dezavantajlı bir durumun varlığına işaret eder. Aynı şekilde eşi vefat etmiş kadınlar da boşanmış kadınlar gibi özellikle toplumsal dışlanma durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşam standartlarında önemli değişiklikler olmakta ve gelir kaybı yaşamaktadırlar. Eşi vefat eden kadının eşinden kalan bir maaşı varsa onunla geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Kadının eşinden kalan herhangi bir maaşı yoksa kadın için ekonomik sorunların olması kaçınılmazdır.

Eşin vefatı ile gelir kaybı yaşayan kadına aynı zamanda eşten herhangi bir mal varlığının kalması durumu da söz konusu değilse bu durum yoksulluk ile de sonuçlanmaktadır. Eşi vefat eden kadınlara maddi olarak destek olmak amacıyla eşin vefatı sonucunda dul kadınlar için dul kadın maaşı uygulaması olmuştur. Ancak bu maaştan yararlanma şartları da bazı kadınlar için engel teşkil etmektedir.

Evlilik birliğinin ölüm ile sonlanması halinde kalan eş mirasçı olabilmektedir. Medeni durumdaki farklılıkların da kendi içinde dışlanma yarattığı durumlardan biri de bu noktada kendini göstermektedir. Eşi vefat eden kadınlar belirli şartları sağlamaları halinde dul kadın maaşından yararlanabilirken boşanmış kadınlar için böyle bir durumun mümkün olmadığı belirtilmiş olup, aynı şekilde boşanma ile eşin mirasçı olması da söz konusu değilken eşin vefatı sonucunda diğer eş mirasçı olabilme hakkına sahiptir. Burada önemli olan konu evlilik statüsünün ne şekilde sonlandırıldığıdır. Ölüm gibi irade dışı bir durum sonucunda eşin vefatında kadınların bazı hakları saklı kalırken, boşanma ile evlilik birliğinin sonlandırılmasında ise kadınlar için dezavantajlı durumlar söz konusu olmaktadır.

Ekonomik sorunların yanında eşi vefat etmiş kadınlar çevre baskısıyla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Eşi vefat etmiş kadınlar toplum tarafından davranışlarının gözetlendiği duygusuna kapılmaktadırlar. Bu yüzden evli bir kadına göre boşanmış ve eşi vefat etmiş kadınlar davranışlarına ve kıyafetlerine daha çok dikkat etmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Toplumun bu kadınlara bakış açısından dolayı boşanmış ve eşi vefat etmiş kadınlar daha temkinli davranmaktadırlar.

Evlilik bireyin ailesine ve topluma karşı bir görevi olarak görülmektedir. Evli olan kadınlar evli olmayan kadınlarla karşılaştırıldıklarında toplumda daha değerli ve

saygıdeğer bir konumdadır. Evlilik belirli bir yaşa gelmiş her genç kız için olması gerekli bir olgu olarak görülmekte ve ileri yaşta olup hala evlenmemiş kadınlar da tıpkı boşanmış ve eşi vefat etmiş kadınlar gibi toplumsal baskı ve dışlanma ile karşılaşmaktadırlar. Hiç evlenmemiş kadınlar başta aileleri ve akrabaları olmak üzere sürekli olarak evlilik baskısına maruz kalmaktadırlar. Bu durum kadınların kendilerini kötü hissetmelerine neden olarak yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Hiç evlenmemiş kadınlar toplum tarafından evlenmemiş olmalarından dolayı dışlayıcı bir takım etiketlemelere maruz kalmaktadırlar. Toplumun kadınlara evlilik baskısından dolayı bazı kadınların sadece bu toplumsal kalıplardan kurtulmak amacıyla evlenmek isteği içerisinde olabildiği ve maalesef bunun sonucunda da mutsuz evliliklerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Günümüzde boşanma oranlarında yaşanan artış ve artık bireylerin birbirine güven ve tahammülünün olmamasından dolayı kişilerin evliliğe olan ilgileri azalmaktadır. Ancak toplumsal olarak evlilik hâlâ bir zorunluluk ve yaşamın bir anında gerçekleştirilmesi gereken bir olay olarak kabul edilmektedir. Hiç evlenmemiş kadınların yalnız ya da aileleriyle birlikte yaşadıkları görülmektedir. Ailesinin yanında yaşayan ve hiç evlenmemiş kadınlar için evlilik baskısı daha yoğun hissedilmektedir. İleri bir yaşta olup evlenmemiş kadınlar evlilik isteği içerisinde olsalar dahi artık evlilik durumunun daha zor olduğunu belirtmektedirler. Burada toplumun evlilik için uygun gördüğü bir zamanın olduğu anlayışı dikkat çekmektedir. Yoksa aslında önemli olan yaş değil kişilerin gerçekten anlaşıp yaşamlarını birleştirme isteğinin söz konusu olmasıdır. Ancak ileri yaşta olup hiç evlenmemiş bir kadın için toplumsal engeller kadının dışlanmasına ve eğer ileri yaşta olup evlenmediyse evlenmesinin artık çok da mümkün olmadığı yönündedir.

Hiç evlenmemiş olmanın toplumsal ve sosyal boyutuyla birlikte aynı zamanda ekonomik boyutu da vardır. Evlilik bazen kadınlar için ekonomik özgürlüğe kavuşmanın ve bazı haklar elde etmenin bir yolu olarak görülmekte ve bunun için de evlilik tercih edilmektedir. Bu durum özellikle çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan kadınlar için söz konusu olmaktadır. Çalışan ve hiç evlenmemiş bir kadın da aslında evli bir kadına göre ekonomik olarak yine bir adım geride kalmaktadır. Çünkü evlilikle birlikte gelirin ortak paylaşımı ve gelir miktarında artma durumu olurken hiç evlenmemiş bir kadın sadece kendi geliri ile yaşamını idare ettirmektedir.

Ekonomik özgürlüğü olan bir kadın için bu durum çok sıkıntılı bir durum gibi görünmese de evli bir kadına kıyasla aslında ekonomik olarak dışlanma durumunun olduğunu görmek mümkündür. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku'nda analık durumdan kaynaklı çeşitli imkân ve kolaylıklar da sağlanmaktadır. Kadının hamilelik sonucunda doğum izni alması, doğan çocuklarını emzirmesi için emzirme ödeneği alması, analık sebebiyle iş göremediği sürelerde geçici iş göremezlik ödeneği altında ödeme yapılabilmesi gibi çeşitli kolaylıklar bulunmaktadır. Analık hali, kadınlar arasında dışlanma yaratan bir durum olmaktadır.

Günümüzde aile yapısında meydana gelen değişimlere bağlı olarak geleneksel aile yapısından kopuş olmakta ve resmi evlilik olmaksızın beraber yaşayan kişilerin sayısında da artış olmaktadır. Ancak bu birliktelik toplum tarafından hoş görülmemekte ve resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşayan çiftler âdetâ ahlaksızlık yapıyor olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada erkek arkadaşıyla aynı evde kalan kadınlar toplum tarafından namussuz, kötü kadın olarak algılanmaktadır. Bu şekilde birliktelik yaşayan kadınlar başta ailelerinin daha sonrasında ise çevrenin olumsuz tepkileri ile karşılaşmaktadırlar. Bu birlikteliği evliliğin bir ön aşaması olarak değerlendiren ve kişiyi tanımak için en iyi yolun aynı evde yaşamak olduğunu belirten kadınlar, gerek akrabalarından gerekse zaman zaman çevrelerinden bu durumu saklayarak gelecek tepkilerden kurtulmak istemektedirler.

Kadınların yaşadıkları bu birlikteliğin yasal bir boyutu olmadığı için beraber olduğu kişiden herhangi bir hak talebinde bulunması ya da onun ekonomik ve sosyal haklarından faydalanma durumu da olmamaktadır. Kadın şiddete maruz kaldığında resmi nikâhli olmadığı için hukuksal anlamda bu tür birliktelik yaşayan kadınların şiddetten korunması sağlanmamaktadır. Resmi nikâhı olmayan ya da boşanmış kadınların medeni durumları bu kadınların ayrımcılığa uğramasına yol açmaktadır. Ancak şiddet söz konusu olduğunda evli ya da bekâr fark etmeksizin tüm kadınların korunması gerekmektedir. Kadınların bu birlikteliklerinin hukuki bir boyutu olmadığı için miras hakkı, mülkiyet hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi haklardan birlikte olduğu kişi üzerinden yararlanma durumu da mümkün değildir. Evlilik birlikteliği olmadığı için herhangi bir mal üzerinde hak iddia etme durumu da söz konusu değildir.

İster boşanmış, ister eşi vefat etmiş bir kadın ya da hiç evlenmemiş bir kadın olsun bu kadınların ortak sorunu yalnız kalma durumundan dolayı toplumda istenmeyen bir konumda olmalarıdır. Evlilik resmi bir birliktelik ile tamamlandığında toplum tarafından kabul görmektedir. Evlilik aynı zamanda sosyal ilişkilerin geliştirilmesinde iyileştirici bir rol üstlenmektedir. Kadın olmanın zaten oldukça zor olduğu bir toplumda bir yandan da medeni durumdaki farklılıklara göre ayrıştırılma kadınlar için yaşamsal bir etkiye sahiptir.

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, hukuk, siyaset gibi çeşitli konularda dışlanmaya maruz kalan kadınlar evlilik kurumunun kutsallığının son bulması ya da hiç evlilik olgusunun gerçekleşmemesi durumuyla sosyal sorunları ve dışlanmayı daha yoğun yaşamaktadırlar. Devletin bu noktada yalnız başına hayat mücadelesi veren kadınların ihtiyaçlarını karşılaması ve onlara maddi ve manevi olarak yardımcı olması gerekmektedir. Kendi kaderine bırakılan eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş ya da boşanmış kadınlar için hayatını insan onuruna yaraşır bir şekilde devam ettirmek için sarf edilen mücadele çok daha fazladır. Boşanmış, eşi vefat etmiş, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınları ayrıştırmak yerine yaşadıkları sorunları anlamak ve destek olmak gerekmektedir.

Kadınların güçlendirilmesi gerekmektedir ve bu noktada da devreye eğitim girmektedir. Kadınların yaşadıkları ayrımcılıkla mücadele edebilmeleri için evin dışına çıkarak kamusal alanda var olabilmeleri gerekmektedir. Eğitim düzeylerindeki yükselmeye bağlı olarak kadınlar sosyal, ekonomik ve politik hayata daha kolay katılabilmektedirler. Eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte aynı zamanda kadınların işgücü piyasasına katılımlarında da artış olmaktadır. Özellikle boşanmış, eşi vefat etmiş ya da hiç evlenmemiş kadınların psikolojik olarak bazı sorunlar yaşamaları muhtemeldir.

Kadınların sağlık bilinçleri artırılmalı ve yaşamlarını sağlıklı devam ettirebilmeleri için desteklenmeleri ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir. Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarının sağlanması ve kadınları destekleyici yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Karar alma mekanizmalarında kadınların temsilini artırmak için kadınları cesaretlendirici, destekleyici ve teşvik edici uygulamaların düzenlenmesi gerekmektedir. İşgücü

piyasasında kadınların daha çok yer alabilmeleri için kadınları destekleyici uygulamalar yapılmalı ve bu uygulamalar için kaynak tahsis edilmelidir.

Çalışma yaşamında karşılaştıkları eşitsizlikleri giderici önlemler alınmalıdır. Kadın girişimcilere destek olunmalıdır. Toplumun tümünü kapsayacak ve sosyal dışlanmayı azaltıcı düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sosyal dışlanmanın engellenebilmesi için bireylerin toplumla bütünleşmelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu noktada ise eşi vefat etmiş, boşanmış, hiç evlenmemiş ve resmi evlilik olmaksızın birliktelik yaşayan kadınlara karşı toplumdaki olumsuz bakış açısını önlemeye yönelik devlet tarafından kadınların konumlarını iyileştirmek için bir takım uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunu oluşturan işsizliğin önlenmesi için çeşitli önlemler alınmalı ve yeni iş sahaları açılmalıdır. Kadınların çalışma yaşamında daha çok yer alabilmelerine olanak tanınmalıdır. Kadınları eğitim alanında yaşadığı eşitsizlikler giderilmeli ve kadınların eğitim olanaklarına ulaşabilir olmaları sağlanmalıdır. Diğer önemli alanlardan biri de sosyal güvenlidir ve sosyal güvenlik sosyal dışlanmayı engelleyici bir işleve sahiptir. Ancak kadınların genellikle sosyal güvencesiz bir konumda olmaları kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanma ile karşılaşmalarına yol açmaktadır.

Kadınları sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel birçok alanda destekleyip yardımcı olarak sosyal dışlanma durumlarının engellenmesi gerekmektedir. Evli olmama durumunun özellikle sosyal yönü açısından kadınlar üzerinde söz konusu olan olumsuz bakış açısı ve dışlayan tutumların en aza indirilmesi ve hatta tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir. Evli bir kadınla boşanmış bir kadın karşılaştırıldığında boşanmış kadının daha çok sorunla baş etmek zorunda olduğu görülmektedir. Bunun engellenebilmesi için evlilik birliği içerisinde olmayan kadınlara yönelik de devletin çeşitli politikaları olmalıdır ve kadınların dışlanma durumları gerek toplum gerek devlet nezdinde en aza indirgenmelidir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2013). "Evlilik Dışı Birlikte Yaşama Çiftleri Evliliğe Hazırlar mı?", 7. *Ulusal Sosyoloji Kongresi, Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar*. Muğla.
- Adak, N. (2016). "Evlilik veya Evlilik Dışı Birlikte Yaşama: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı*, 23-40.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2007). "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", *TES-İŞ Dergisi*.
- Akan, V. (2004). "*Eğitim ve Eşitsizlik*", IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- Ağlı, E., & Tor, H. (2016). "Kadın ve Eğitim", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:5 Özel Sayı, 67-74.
- Akbaş, M., Sürücü, Ş. G., Köroğlu, C. O., Öztürk, M. (2019). "Üniversite Öğrencilerinin Evlilik Tutumlarını Etkileyen Faktörler", *Cukurova Medical Journal-Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 44(1), 93-100.
- Akdeniz, E. Y. (2007). "Jane Austen'in *Pride and Prejudice* ve *Emma* Adlı Eserlerinde Kadın ve Evlilik Anlayışı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum.
- Akkaş, İ. (2016). "Kadına Yönelik Şiddet", Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1), 32-42.
- Akkaş, İ. (2019). "Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı", *Ekev Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayısı, 97-118.
- Akkutay, A. İ. (2017). "İnsan Hakları Hukukunun Pozitivist Yönünü Oluşturan İlgili Uluslararası Anlaşmaların Feminist Yaklaşımına Etkisi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Kadın ve Hukuk, Sayı: 30.
- Akpınar, O. (2013). "Aile İçi Şiddete Maruz Kalan Kadınlarda Aile İçi Şiddetle Başa Çıkma Özyeterliliği", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 24-36.

Aktaş, Ö. (2011). "Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler", 9 Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Andrea S., Pirani E., ve Vermunt S. (2009). "Poverty and Social Exclusion in Europe: Differences and Similarities across Regions", Paper Prepared for The XXVI IUSSP Conference, Marrakech.

<https://pdfs.semanticscholar.org/506b/3f4f492ebfc582998a941139790eeb174e00.pdf>

Araslı, O. (2000). "Siyasal Katılma ve Kadın", T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Hukukta Kadın Sempozyumu, Ankara.

Arat, N. (1996). "Türkiye'de Kadın Olmak", Say Yayınları, İstanbul.

Arat, N. (2006). "Feminist Hukuk", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, 53-65.

Arıkan, Ç. (1996). "Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması", Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Arpacı, F., & Tokyürek, Ş. (2012). "Boşanmış Bireylerin Yeniden Evlilik Konusundaki Görüşlerinin İncelenmesi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 31, 1-15.

Arslan, İ., Bozgeyik, Y., ve Alancıoğlu, E. (2016). "Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği", İlahiyat Akademi Dergisi, 3(4), 129-148.

Arun, Ö., & Arun, B. K. (2011). "Türkiye'de Yaşlı Kadının En Büyük Sorunu: Dulluk", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(4), 1515-1527.

Aslan, S. (2016). "Uzun İnce Bir Yoldayım, Sürüyorum Gündüz Gece: Tur Şoförlerinin Çalışma Pratikleri", Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Aşkın, E. Ö., & Aşkın, U. (2018). "Çalışma Yaşamında Kadına Yönelik Mobbing: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma", Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 9(24), 255-282.

- Aşkın, U., & Aşkın, E. Ö. (2018). "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi: Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınlar Üzerine Bir Araştırma", *Kapadokya Akademik Bakış Dergisi*, 1(2), 16-37.
- Ataman, H. (2008). "Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi", *İnsan Hakları Gündemi Derneği*. İzmir.
- Aydemir, D., Aydemir, E. (2011). "*Türk Siyasetinde Kadın Çok Oluyoruz*", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu/USAK Yayınları, Ankara.
- Aydın, O., & Baran, G. (2010). "Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Aydın, B., & Gürbüz, S. (2018). "Türkiye’de Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Köprü Ağ Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 579-586.
- Aydın, K. B. (2018). "Bekâr Popülasyonlar İçin Önerilen Yasal Düzenlemeler", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt: 3, 252-286.
- Aydın, S. (2016). "Türkiye’de Kadının İstihdamı ve Kadına Dair Sosyal Güvenlik Uygulamaları", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 243-258.
- Aydın, S. K. (2019). "Kadınlar İçin Tek(Yalnız) Ebeveynlik ve Zorlukları", *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-34.
- Ayhan, A. (2012). "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1(1), 41-55.
- Ayiter, N., & Kılıçoğlu, A. (1993). "*Miras Hukuku*", Savaş Yayınları, Ankara.
- Aytekin, İ. (2013). "Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 123-134.
- Bal, M. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış", *KASHED*, 1(1), 15-28.
- Bahçivancı, I. S. (2018). "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 9(33), Ankara.

- Bayar, F. (2008). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 32, 25-34.
- Belet, N. H. (2013). "Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya ve Kadın İşgücüne Etkisi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1-28.
- Bener, Ö., & Günay, G. (2013). "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-16.
- Berber, M., & Eser, B. Y. (2008). "Türkiye'de Kadın İstihdamı Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz", *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 1-16.
- Biçerli, M. K. (2016). "Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Hayat Boyu Öğrenme", Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Bingöl, O. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (Özel Sayı 1)*, 108-114.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). "Türkiye'de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, 45-65.
- Bozkurt, Yavuz.(2011). "Türkiye'de Nüfus Hareketliliği ve Kütahya Örneği", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 30, 291-300.
- Bölükbaş, M., & Çondur, F. (2014). "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 77-93.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2003). "Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi", *UNDP*.
- Bulak, A. (2015). "Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış", *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Burak, N. B. (2019). "Türkiye'de Kadın Bağlamında Sosyal Dışlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Buz, S., & Beydili, E. (2015). "Ankara Örneğinde Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınların Gereksinimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(37), 557-570.

Can, Y. (2017). "Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1111-1126.

Can, Y., & Aksu, N. B. (2016). "Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902.

Can, Y., & Şahin, C. (2013). "Boşanmanın Kadınlar Üzerine Etkileri ve Baş Etme Stratejileri: Niğde Örneği", *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar*. Muğla.

Cihan, A. (2004). "Kadın ve Erkek Grup Arasındaki Eşitsizlikler Diyarbakır ve Çevresi Örneği", *IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler*, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.

Civelek, Y., & Koç, İ. (2007). "Türkiye'de İmam Nikâhı", *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi*, 1-15

http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Yaprak_Civelek_Ismet_Koc-4-2007.pdf (Erişim: 20.06.2020).

Coşkun, A., & Özdilek, R. (2012). "Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sağlığa Yansıması ve Kadın Sağlığı Hemşiresinin Rolü", *Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 30-39.

Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2013). "Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.

Çakır, Ö. (2002). "Sosyal Dışlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.

Çakır, Ö. (2008). "Türkiye'de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, 25-47.

Çakar, B., & Özar, Ş. (2005). "Kamu Politikaları, Piyasa ve Toplumsal Normlar Kısacasında Türkiye'de Erkeksiz Kadın Olmak", 2000'ler Türkiye'sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet içinde, Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (eds), İmge Kitabevi Yayınları, ss. 301-330.

- Çatal, M. T. (2019). "Evli Bireylerin Evlilik Değerleri, Evlilik Doyumu ve Evlilik Tipleri Arasındaki İlişki", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun.
- Çayır, K., & Ceyhan, M. A. (2012). " *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*", Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çelik, M. (2006). "Evlilik Doyum Ölçeği Geliştirme Çalışması", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana.
- Çelik, M., & Tümkaya, S. (2012). "Öğretim Elemanlarının Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumlarının İş Değişkenleri İle İlişkisi", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi(KEFAD)*, 13(1), 223-238.
- Çetin, B. I., & Öztürk, M. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yaşar University*, 3(11), 2661-2698.
- Çetin, F. (2019). "Batı Nihilist Toplumlarında Ortaya Çıkan Yeni Aile Düzenlemeleri", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 179-104.
- Çitci, O. (1998). "20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek", TODAİE Yayıncılık, Ankara.
- Çomuk, P. (2018). "Türkiye'de Sosyal Dışlanma: Ekonomekratik Yaklaşım", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Manisa.
- Daşlı, Y. (2016). "Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Eşi Vefat Etmiş Kadınlar Yardım Programı: Sivas Örneği", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 130-147.
- Dedeoğlu, S., & Gökmen , Ç. E. (2011). "Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar", Eflatun Yayıncılık, Ankara.
- Dedeoğlu, S. (2011). "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 66(1), 27-48.

- Dedeoğlu, S., & Öztürk, M. Y. (2010). "Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği", *Sosyal Araştırmalar Vakfı*, İstanbul.
- Dedeoğlu, S., & Subaşat, T. (2004). "Kalkınma ve Küreselleşme", Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Demir, Z. (2016). "Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 35-47.
- Demir, A. (2011). "Yasal Düzenlemelerle Kadın Hakları", *Hukuk Gündemi Dergisi*, Sayı: 1, 32-36.
- Demirbilek, S. (2007). "Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi", *Finans Politik-Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(511), 12-27.
- Dericioğulları Ergun, A. (2008). "Sosyal Güvenlik Reformunun Öteki Yüzü: Kadınların Eşitliği (!)", *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 211-218.
- Derviş, K. (2007). "Küreselleşme, Büyüme ve Gelir Dağılımı", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı: 27, 1-9.
- Disk/Genel İş Sendikası. (2020). "Emek Araştırma Raporu: Türkiye'de Kadın Emeği".
- Dinçkol, B. V. (2003). "İnsan Hakları Hukuku ve Kadın", *İstanbul Ticaret Üniversitesi*, İstanbul.
- Doğan, İ. (2014). "Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasaları: İstanbul Fatih İlçesi'nde Bir Saha Araştırması", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Doğan, İ. (2018). "Eşi Vefat Etmiş Kadın ve Çocukların Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri", *Social Sciences Studies Journal(SSS Journal)*, 4(15), 727-737.
- DPT. (2001). "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele", *Özel İhtisas Raporu*, Ankara.
- Durmaz, ř. (2016). "İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 37-60.

- Ecevit, Y. (2003). "Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışabilir?", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Elçi, E. (2011). "Türkiye'de "Kadın Olmak" Söylemi: Kadınlarla Yapılmış Bir Söylem Çalışması", *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 31, 1-28.
- Emir, İ., Erbaydar, T., ve Yüksel, A. (2013). "Şartlı Nakit Transferi Uygulaması Kadınların Toplumsal Konumunu Değiştiriyor mu?", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 5(2), 120-133.
- Epik, M. T., Çiçek, Ö., ve Altay, S. (2016). "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini", *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, Isparta.
- Erciyeş, G., & Aydınoglu, N. (2014). "*Kadın ve Toplum*", Meta Basım, İzmir.
- Ergun, C., & Tümtaş, M. S. (2016). "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Ergün, A. D., & Akyıldız, D. (2017). "Yaşlıların Gündelik Yaşam Pratikleri ve Sosyal Algılar: Menemen Örneği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 500-509.
- Erkoç, B. (2019). "Sosyal Dışlanmanın Sosyal Sağlık Bağlamında İncelenmesi: Yalova İli Örneği", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Yalova.
- Eroğlu, F., & İrdem, Ş. (2016). "Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Yönetim Kademelerindeki Yansımaları", *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11-35.
- Eroğlu, Ş. (2017). "Evliliklerini 20 Yaş ve Altı Yapmış Kadınlar ile Evliliklerini 20 Yaş Üzerinde Yapmış Olan Kadınların Yaşam Doyumları, Evlilik Uyumları ile Cinsel Doyumları Açısından Karşılaştırılması", *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Eryavuz, A. K., & Birecikli, Ş. Ü. (2018). "Türkiye'de Kadının Boşanması: Yaşam Analizi Modelleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(58), 1227-1252.
- Gazioğlu, E. İ. (2006). "Genç Yetişkinlerin Evlilik ve Aile Hayatına İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 23, 107-123.
- Giddens, A. (2000). "*Sosyoloji*", Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Gökbayrak, Ş. (2005). "Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Birim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri", Sosyal Politika Fişek Enstitüsü <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/author/senay-gokbayrak/> (Erişim:18.10.2019).
- Gökbayrak, Ş. (2005). "Avrupa Birliği'nin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları", *Çalışma Ortamı Dergisi*, Sayı: 80.
- Gökçe, B. (1978). "Evlilik Kurumuna Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7-21.
- Gökçimen, S. (2008). "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi", *Yasama Dergisi*, Sayı: 10, 5-59.
- Gül, S. S., & Bayram, B. (2018). "Bir Sosyal Yardım Olarak Dul Kadın Maaşı ve Ataerkil Pazarlığın Koşulları: Elazığ Örneği", *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 32-52.
- Gültekin, M., & Şahin, M. (2015). "*Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet*", SEKAM Yayınları, İstanbul.
- Güneşlioğlu, F. (2009). "Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları", *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gürdal, A. D., & Odabaş, Z. Y. (2014). "Kadın ve Miras: Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Folklor/ Edebiyat Dergisi*, 20(78), 27-50.
- Güvercin, C. H. (2004). "Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihi", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57(2), 89-95.

- Haan, A. D. (2000). "Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation", *Studies in Social and Political Thought*, Issue 2.
- Hatıplı, M. (2019). "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 39-77.
- Havutçu, A., & Zevkliler, A. (2005). "*Medeni Hukuk Temel Bilgiler*", Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Hekimler, O. (2012). "Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme", *Tekirdağ S.M.M.M Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:1, 1-28.
- Hoban, D. (2019). "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Boyutları: İstanbul-Küçükçekmece Örneği", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Edirne.
- Hoşgörür, V., & Gezin, G. (2015). "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-12.
- Işık Erol, S. (2013). "İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi", *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*. 24(3-4-5): 46-70.
- İbiloğlu, A. O. (2012). "Aile İçi Şiddet", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 4(2), 204-222.
- İbrahimi, D. (1998). "*Evlilik Kurumu ve Aileye Yönelik Psiko-Sosyal Hizmetler*", İstanbul.
- İmanlı, E. (2018). "Yeni Dünya Düzeninin Geleceği: Eşitsizlik, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Bursa.
- İnci, G. C. (2015). "Türkiye'de Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Boşanmaların Kadın Emeğine Etkisi", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- İşlek, E. (2014). "Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Kapsamında Çanakkale'deki Sosyal Politika Uygulamaları", *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale.

- Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi. (2019). "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması". Kantitatif Araştırma Özeti.
- Kahraman, S. D. (2010). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1), 30-35.
- Karakaş, M. (2010). "Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 1-16.
- Karakaş, D. (2018). "Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Evlilik Uyumuna Etkisi", Samsun.
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. C. (2016). "Cinsiyet Eşitsizliğinin Ölçülmesi: Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksine Eleştirel Bir Yaklaşım", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(13), 66-81.
- Karakaya, H. (2018). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Boşanma/Boşanma Süreci ve Kadın: Elazığ Örneği", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2).
- Karakaya, H. (2018). "Toplumsal Cinsiyet, Din ve Kadın", *Journal of Analytic Divinity*, 2(2), 36-62.
- Karataşoğlu, S., & İslamoğlu, E. (2016). "Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 7(1), 12-41.
- Karedeniz, O., & Öztepe, N. D. (2013). "Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(38), 77-102.
- Kavas, B. (2018). "Bekâr Kadınlara Evlen Baskısı", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kavşut, F. (2015). "Tek Ebeveyn Olan Kadınların Sosyal Dışlanmışlık Sorunu: Ankara Örneği", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 50(1), 48-67.
- Kaya, T. (2016). "İstanbul'da Yaşayan Boşanmış Kadın ve Erkeklerin Boşanma Deneyimleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 409-430.

KEİG. (2015). "Türkiye'de Kadınlar Sosyal Güvenliğin Neresinde? 55100 Sayılı SSGSS Kanunu'nun Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi", *KEİG Yayınları Dizisi: Araştırma Raporu*, İstanbul.

Kepek, E. (2020, Mart 8). "4 Ülkeden 5 Kadın Konuşuyor; Evlenmek İstemiyorum, Çünkü..." <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/221086-4-ulkeden-5-kadin-konusuyor-evlenmek-istemiyorum-cunku> (Erişim: 03.06.2020).

Kılıç, B., & Giray, H. (2004). "Bekâr Kadınlar ve Üreme Sağlığı", *Türk Tabipleri Birliği Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 13(8), 286-289.

Kılınç, N. Ş. (2015). "Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı", *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(9), 120-135.

Kloby, J. (2005). "Küreselleşmenin Sefaleti Eşitsizlik, Güç ve Kalkınma", Güncel Yayıncılık, İstanbul.

Köten, E., & Erdoğan, B. (2014). "Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma ve İnternet", İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KSGM. (2009). "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet", *T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*, Ankara.

KSGM. (2015). "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması", *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*, Ankara.

Kuştepe, Y. (2004). "Türkiye'de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 1-22.

Kürkçü, D. D. (2013). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar", *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication (TOJDAC)*, 3(2), 1-11.

Lordoğlu, C. (2016). "İstanbul'da Bekâr Kadın Olarak Yaşamak: Kentin Güvensiz Halleri", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.

Micklewright, J. (2002). "Social Exclusion and Children: A European View for a US Debate ", *London School of Economics Centre for Analysis of Social Exclusion*, CASE. Paper No: 51. London.

Mağara, G. (2019). " Yetişkin Bekâr Kadınların Bekârlığa İlişkin Algıları", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Mutlu, A. (2017). "Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(9), 24-46.

OECD. (2020). Short- Term Labour Market Statistics; Unemployment Rates by Age and Gender. <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=36499#> (Erişim: 14.05.2020).

Örtlek, M., & Tekelioğlu, S. (2013). "Türkiye'de Siyaset ve Kadın", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 278-287.

Özaydınlık, K. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 33, 93-112.

Özdemir, G. Y. (2008). "AB Sosyal Politikasının Kavramlarını Yeniden Düşünmek: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine", *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(7), 61-85.

Özerkmen, N. (2004). "Küreselleşen Dünya'da ve Türkiye'de Eşitsizlikler", *IV. Ulusal Sosyoloji Dergisi*, Değişen Dünya ve Türkiye'de Eşitsizlikler, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.

Özerkmen, N. (2004). "Uluslararası Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Ekonomik Küreselleşme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(1), 135-148.

Özgen, Ö., & Ufuk, H. (2000). "Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi", *Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi*, Ankara.

Özhasar, B. (2013). "Yoksul Hanelerde Sosyal Dışlanmanın Boyutları", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

- Özkan, A. (2006). "Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri", *Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi Stratejik Rapor No: 14*.
- Özpinar, Ş., Özpinar, Ö., ve Çondur, F. (2013). "Türkiye'de Üç Büyük Kentte Cinsiyete Göre Sosyal Dışlanma", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5(2), 31-44.
- Özşuca, Ş. T. (2003). "Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Refah Devleti", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7(2), 1-12.
- Öztepe, N. D., & Ulutaş, Ç. Ü. (2013). "Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye'de Refah Hizmetlerinden Dışlanma", *International Conference on Eurasian Economies*.
- Öztürk, H. İ. (2018). "Kadın Öğretmenlerin Evlilik Doyumunu Yordamada İş Aile Çatışması ve Tükenmişliğin Rolü", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri*.
- Öztürk, N., & Tiryakioğlu, B. (2017). "Evlilik Dışı Beraberliklerin Milletlerarası Özel Hukuk Yönü Uygulanacak Hukuka İlişkin Fransa'daki Bazı Görüşler", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt: 37.
- Peace, R. (July 2001). "Social Exclusion: A Concept in Need of Definition", *Social Policy Journal of New Zealand*, Issue 16.
- Portakal, H. (1997). "*Boşanma ve Kadın*", Cem Yayınevi, İstanbul.
- Rousseau, J. J. (1995). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, Say Yayınları, İstanbul.
- Rutten, S. (2010). "Protection Of Spouses In Informal Marriages By Human Rights", *Utrecht Law Review*, 6(2), 77-92.
- Rutten, S. (2011). "Gayriresmi Evliliklerde Eşlerin İnsan Hakları Yoluyla Korunması", çev. Ahmet Taşkın, *Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi*, Sayı:1, 193-214.
- Sağlam, S. (2006). "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, Sayı: 5, 33-44.

- Sağlık, B. (2019). "Sosyal Dışlanma ve Kadın Yoksulluğu Arasındaki İlişki: Roman Kadınlar Üzerine Bir Araştırma", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli.*
- Samat, M. (2010). "Evlilik Birliğinin Korunması", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*
- Sapançalı, F. (2003). "Sosyal Dışlanma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.*
- Sapançalı, F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi, 3(6), 51-106.*
- Sarı, M. (2017). "Türkiye'de Cinsiyete Dayalı Ayrımcılığın Kadının Çalışma ve Siyasal Yaşamındaki Yerine Etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(2), 1189-1203.*
- Sarpkaya, O. A. (2013). "Boşanmış Kadınlarda Toplumsal Baskıya Direnme Stratejiler: Van Örneği", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(26), 29-50.*
- Seçen, H. K. (2017). "Türkiye'de Boşanma ve Eş Kaybı Bağlamında Dul Kadın Algısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.*
- Seven, M. A., & Engin, A. O. (2007). "Türkiye'de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 177-188.*
- Sharp, E., & Ganong, L. (2011). "I'm a loser, I'm not married, let's just all look at me": Ever-single women's perceptions of their social environment", *Journal of Family Issues, 3(7), 956-980.*
- Shunmuga, M., Sekar, M., & Alagarsamy, S. (2014). "Women Empowerment: Role of Education", *International Journal of Management and Social Sciences(IJMSS), 2(12), 76-85.*
- Solmuş, T. (2010). "*Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi*", Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Sosyal Politika Forumu (2011). "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar İçin Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi", Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Sucu, İ. (2007). "Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabülleri(Sakarya İli Örneği)", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Süleymanov, A. (2009). "Çağdaş Türk Toplumlarında Aile ve Evlilik İlişkileri", *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(17), 7-17.

Süral, N. (2002). "*Avrupa Topluluğunun Çalışma Yaşamında Kadın-Erkek Eşitliğine Dair Düzenlemeleri ve Türkiye*", Can Yayınları, Ankara.

Şahin, G. (2020). "Suriyeli Kadın Öğrencilerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri: Mersin Üniversitesi Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Şahin, T. (2009). "Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi", *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, Ankara.

Şendil, G., & Kızıldağ, Ö. (2005). "*Evlilik Çatışması ve Çocuk*", Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.

Şener, Ü. (2012). "Kadın Yoksulluğu", *Mülkiyet Dergisi*, 36(4), 51-67.

Şenkal, A. (2005). "*Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*", Alfa Yayınları, İstanbul.

Şenol, E. (2010). "İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkileri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Şenses, F. (2001). "*Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*", İletişim Yayınları, İstanbul.

Şentürk, F. (2015). "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı", *Sosyal Güvençe Dergisi*, Sayı: 7, 113-143.

Şiltu, H. (2019). "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinin Türkiye İşgücü Piyasasında Kadın İstihdamına Etkileri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şimşek, S. (2020). "Türkiye'de Çingene/Romanların Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadelesinde Roman Derneklerinin Rolü", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Şimşek, Y. (2004). "Kadın Eğitiminin Önemi ve Türkiye'deki Yansımaları", *Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, İstanbul.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1998). "T.B.M.M. Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu", TAKAV Yayıncılık, Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011). "Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması", Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). "Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler", *Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07*, İstanbul.

T.B.M.M. "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi", www.tbmm.gov.tr:

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/ayrimcilik/CEDAW/CEDAW_Sozlesmesi_ve_Ihtiyari_Protokolu.pdf (Erişim:11.11.2019).

Tarhan, N. (2012). "Aile Okulu", TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Tarhan, N. (2014). "Bilinçli Aile Olmak", TİMAŞ Yayınları, İstanbul.

Taşçı, F. (2010). "Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(24), 175-202.

Taşdemir, A., & Taşdemir, M. (2010). "Okulda Başarı ve Başarısızlık Olgusu: Tipik Öğrenci Davranışları Yönüyle Bir Durum Araştırması", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 471-503.

Tatlıhoğlu, K., & Demirel, N. (2016). "Sosyal Bir Gerçeklik Olarak Boşanma Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(22), 59-73.

Taylan, H., & Barış, İ. (2015). "*Romanlar ve Sosyal Dışlanma*", Çizgi Yayınevi, Konya.

Tekdoğan, I. S. (2014). "Evlilik Dışı Birlikte Yaşam Modellerine Uygulanacak Hukuk", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

Tempt, G. (1993). "Hukuk Önünde Kadın Erkek Eşitliği", *Çağdaş Hukuk Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 17-18, 44-45.

Terzi , E., & Koçak , Y. (2012). "Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 3(3).

Tezcan, M. (1985). "*Eğitim Sosyolojisi*", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

Toksöz, G. (2002). "Almanya'daki Türk Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Sorunları", *Mülkiye Dergisi*, 26(233), 101-109.

Topgöl, S. (2016). "Sosyal Dışlanma ve Göç: Mülteci İşçiler Örneği", *Sosyoloji Dergisi*, Sayı:33, 269-289.

Tunca, R. G. (2010). "Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri(Çanakkale Fevzi Paşa Mahallesi Örneği)", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale.

Tutumlu, M. A. (2002). "*Evliliğin Butlanı Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*", Adalet Yayıncılık, Ankara.

Tuzcu, A. (2017). "Evli Bireylerde Kişilik Özelliklerinin Evlilik Uyumu ve Evlilik Doyumu Üzerine Etkisi", *İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.

- Uğur, S. B. (2014). "Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 293-326.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2012). "Türkiye Refah Rejiminin Dönüşüm Sürecinde Sosyal Yardım Sistemi", *Emek Araştırma Dergisi*, 8(12), 27-48.
- Yelboğa, N., & Varol, B. (2018). "Yaşlı Kadın Ayrımcılığı ve Kadının Dışlanması", *Sosyal Çalışma Dergisi Turkish Journal of Social Work*, 2(1), 51-64.
- Yerlikaya, Ö. G. (2017). "Hukuki Boyutuyla Kadının Soyadı", *ELSA The European Law Students' Association I. Makale Yarışması*, İstanbul.
- Yeşilorman, M. (2001). "Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 269-280.
- Yıldırım, S., & Bora Yenihan. (2013). "Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler", *Mevzuat Dergisi*, 1-13.
- Yılmaz, B. (2008, Ankara). "Türkiye'de Sınıf-altı: Nöbetleşe Yoksulluktan Müebbet Yoksulluğa", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı:113, 127-145.
- Yılmaz, M. (2010). "*Mülkiyet Hakkının Doğal ve Kentsel Çevreye Etkileri*", Siyasal Yayıncılık, Ankara.
- Yüksel, S.R. (2014). "Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 175-200.
- Zengin, E., Şahin, A., ve Özcan, S. (2012). "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 133-142.
- Zevkliler, A. (1986). "*Medeni Hukuk*". Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- Zihnioglu, Ö. (2013). "Kadının Güçlendirilmesi ve Eğitim", *İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kâğıdı, No:1*, 1-7.

Eurostat (2020). People at Risk of Poverty or Social Exclusion by Income Quintile and Household Type

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_peps03&lang=en

(Erişim: 16.06.2020).

SGK İstatistikleri (2018).

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

(Erişim: 12.03.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2008). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İstatistikleri.

http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=31&ust_id=109#

(Erişim: 20.06.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2008-2019

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (Erişim: 21.06.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30756> (Erişim: 19.06.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2018).” Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları”

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30756> (Erişim:8.12.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) İşgücü İstatistikleri.

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> (Erişim: 21.06.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019). Evlenme İstatistikleri.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 (Erişim: 22.06.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019) .Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2019

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (Erişim: 22.06.2020).

World Economic Forum The Global Gender Gap Report 2017

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf (Erişim:19.06.2020).

World Economic Forum The Global Gender Gap Report 2018

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (Erişim: 19.06.2020).

World Economic Forum The Global Gender Gap Report 2020

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf (Erişim: 19.06.2020).

EKLER

EK-1 Görüşmecilere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Görüşmeci	Yaşı	Eğitimi	Medeni Durumu	Mesleği
Görüşmeci 1	48	Lisans	Hiç evlenmemiş	Güvenlik
Görüşmeci 2	49	Lise	Hiç evlenmemiş	Temizlikçi
Görüşmeci 3	42	Lise	Hiç evlenmemiş	Memur
Görüşmeci 4	52	Lisans	Eşi vefat etmiş	Memur
Görüşmeci 5	57	Lise	Eşi vefat etmiş	Memur
Görüşmeci 6	36	Lisans	Hiç evlenmemiş	Memur
Görüşmeci 7	45	Lisans	Boşanmış	Memur
Görüşmeci 8	45	Lisans	Boşanmış	Memur
Görüşmeci 9	58	İlkokul	Eşi vefat etmiş	İşçi
Görüşmeci 10	35	Lise	Boşanmış	Güvenlik
Görüşmeci 11	33	Lise	Hiç evlenmemiş	İşçi
Görüşmeci 12	32	Lisans	Hiç evlenmemiş	Kimyager
Görüşmeci 13	49	Lise	Boşanmış	İşçi
Görüşmeci 14	40	Lisans	Boşanmış	El sanatları hocası
Görüşmeci 15	43	Lise	Hiç evlenmemiş	İşçi
Görüşmeci 16	44	Lisans	Hiç evlenmemiş	Öğretmen
Görüşmeci 17	50	Lisans	Eşi vefat etmiş	Memur
Görüşmeci 18	60	Lise	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı
Görüşmeci 19	65	İlkokul	Boşanmış	Ev hanımı
Görüşmeci 20	64	İlkokul	Boşanmış	Ev hanımı
Görüşmeci 21	80	İlkokul	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı
Görüşmeci 22	52	İlkokul	Boşanmış	Çaycı
Görüşmeci 23	65	İlkokul	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı
Görüşmeci 24	60	İlkokul	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı

Görüşmeci 25	58	Lise	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı
Görüşmeci 26	50	Lise	Boşanmış	Ev hanımı
Görüşmeci 27	65	İlkokul	Boşanmış	Terzi
Görüşmeci 28	34	Lisans	Hiç evlenmemiş	Memur
Görüşmeci 29	27	Yüksek Lisans	Evlilik dışı	Mağaza müdürü
Görüşmeci 30	55	İlkokul	Eşi vefat etmiş	Ev hanımı
Görüşmeci 31	28	Lisans	Evlilik dışı	Satış danışmanı
Görüşmeci 32	41	Lise	Hiç evlenmemiş	Kuaför

EK- 2 DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME SORULARI

-Boşanmış Kadınlara Yönelik Sorular

1. Yaşınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz?
2. Çocuğunuz var mı? Kiminle yaşıyorsunuz? Haneye gelir getiren kaç kişi var?
3. Haneye giren gelir ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?
4. Haneye giren gelirin yetersiz olması durumunda komşu, aile, akraba şeklinde enformel destek mekanizmalarından destek alıyor musunuz?
5. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir? Üzerinize kayıtlı mülkiyet kaydı ya da gayrimenkul var mı?
6. Sosyal güvenliğiniz var mı, sosyal güvenlik kim üzerinden yararlanıyorsunuz?
7. Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz?
8. Siyasal yaşama katılım açısından ne derece etkinsiniz? Kadınların siyasal yaşamdan dışlandığını düşünüyor musunuz?
9. Kadın dayanışma derneklerine üye misiniz ya da üye olma isteği söz konusu oldu mu?
10. Evlilik ve işgücüne katılım arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Yani evlilikle birlikte kadınların çalışma yaşamında daha az yer aldıkları görüşüne katılıyor musunuz?
11. Eşinizden boşandıktan sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?
12. Boşandıktan sonra akrabalarınız, arkadaşlarınız ve komşularınızın tavrında herhangi bir değişiklik oldu mu?
13. Boşandıktan sonra ekonomik olarak yaşamınızda herhangi bir değişiklik oldu mu?
14. Boşanmış bir kadın olarak karşılaştığınız zorluklar nelerdir?
15. Dul kadın maaşından sadece eşi vefat etmiş kadınların yararlanması hakkında ne düşünüyorsunuz?
16. Eğitim durumunun boşanma kararı alınmasında etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
17. Boşanma kararını almanızda aileniz, akrabalarınız ya da komşularınızın herhangi bir desteği söz konusu oldu mu? Bu duruma yaklaşımları nasıl oldu?

18. Boşandıktan sonra dış görünüşünüze ve yaşamınıza getirdiğiniz herhangi bir kısıtlama ya da özgürleşme durumu söz konusu oldu mu?

19. Boşanmış kadınlara karşı toplumun bakış açısı hakkında düşünceleriniz nelerdir?

20. Bu toplumda size göre boşanmış bir kadın olmak mı daha zor, eşi vefat etmiş bir kadın olmak mı daha zor yoksa hiç evlenmemiş bir kadın olmak mı daha zor? Neden?

21. Hiç evlenmemiş bir kadın olsaydınız şu sorunları daha çok yaşardım ve şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?

22. Eşi vefat etmiş bir kadın olsaydınız şu sorunları daha çok yaşardım ve şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?

23. Eşi vefat etmiş kadınlarla kendinizi kıyasladığınızda hanginizin toplumsal ve ekonomik olarak daha çok sorunla baş etmek zorunda olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?

-Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sorular

1. Yaşınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz?

2. Çocuğunuz var mı? Kiminle yaşıyorsunuz? Haneye gelir getiren kaç kişi var?

3. Çalışıyor musunuz, gelir kaynağınız nedir?

4. Haneye giren gelir ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?

5. Haneye giren gelirin yetersiz olması durumunda komşu, aile, akraba şeklinde enformel destek mekanizmalarından destek alıyor musunuz?

6. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir? Üzerinize kayıtlı mülkiyet kaydı ya da gayrimenkul var mı?

7. Sosyal güvenliğiniz var mı, sosyal güvenlik kim üzerinden yararlanıyorsunuz?

8. Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz?

9. Siyasal yaşama katılım açısından ne derece etkinsiniz? Kadınların siyasal yaşamdan dışlandığını düşünüyor musunuz?

10. Kadın dayanışma derneklerine üye misiniz ya da üye olma isteği söz konusu oldu mu?

11. Evlilik ve işgücüne katılım arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Yani evlilikle birlikte kadınların çalışma yaşamında daha az yer aldıkları görüşüne katılıyor musunuz?

12. Eşiniz vefat ettikten sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?
13. Eşiniz vefat ettikten sonra gelir durumunuzda herhangi bir değişiklik oldu mu?
14. Eşi vefat etmiş kadınlar için söz konusu olan dul kadın maaşını yeterli buluyor musunuz?
15. Eşi vefat etmiş kadınlar için devletten herhangi bir talep ve beklentiniz var mı?
16. Sosyal yardım kurumlarına nasıl ulaşıyorsunuz? Ulaşım açısından herhangi bir zorluk ile karşı karşıya kalıyor musunuz?
17. Eşiniz vefat ettikten sonra dış görünüşünüze ve yaşamınıza getirdiğiniz herhangi bir kısıtlama ya da özgürleşme durumu söz konusu oldu mu?
18. Eşi vefat etmiş kadınlara karşı toplumun yaklaşımını nasıl değerlendirirsiniz?
19. Bu toplumda size göre boşanmış bir kadın olmak mı daha zor, eşi vefat etmiş bir kadın olmak mı daha zor yoksa hiç evlenmemiş bir kadın olmak mı daha zor? Neden?
20. Hiç evlenmemiş bir kadın olsaydım şu sorunları daha çok yaşardım ya da şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?
21. Boşanmış bir kadın olsaydım şu sorunları daha çok yaşardım ve şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?
22. Boşanmış kadınlarla kendinizi kıyasladığınızda hanginizin toplumsal ve ekonomik olarak daha çok sorunla baş etmek zorunda olduğunuzu düşünüyorsunuz? Neden?

-Hiç Evlenmemiş Kadınlara Yönelik Sorular

1. Yaşınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz?
2. Çalışıyor musunuz, gelir kaynağınız nedir?
3. Kiminle yaşıyorsunuz? Haneye gelir getiren kaç kişi var?
4. Haneye giren gelir ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?
5. Haneye giren gelirin yetersiz olması durumunda komşu, aile, akraba şeklinde enformel destek mekanizmalarından destek alıyor musunuz?
6. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir? Üzerinize kayıtlı mülkiyet kaydı ya da gayrimenkul var mı?
7. Sosyal güvenliğiniz var mı? Sosyal güvenlikten kim üzerinden yararlanıyorsunuz?

8. Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz?
9. Siyasal yaşama katılım açısından ne derece etkinsiniz? Kadınların siyasal yaşamdan dışlandığını düşünüyor musunuz?
10. Kadın dayanışma derneklerine üye misiniz ya da üye olma isteği söz konusu oldu mu?
11. Evlilik ve işgücüne katılım arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Yani evlilikle birlikte kadınların çalışma yaşamında daha az yer aldıklarını düşünüyor musunuz?
12. Evlenmediğiniz için aile ya da toplum baskısı ile karşı karşıya kaldınız oldu mu?
13. Evliliğe olan ilginin azalması ve evlilik yaşının yükselmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
14. Evli olmamanın yaşamınızdaki olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?
15. Hiç evlenmemiş olma durumunuzdan dolayı işyerinde karşılaştığınız olumlu ve olumsuz tutumlar nelerdir?
16. Hiç evlenmemiş bir kadın olarak kendinizi daha özgür hissettiğiniz alanlar ve durumlar söz konusu oluyor mu?
17. Hemcinsleriniz tarafından evli olmamanızdan dolayı dışlanma ile karşı karşıya kaldığınız durumlar oluyor mu ?
18. Bu toplumda size göre boşanmış bir kadın olmak mı daha zor, eşi vefat etmiş bir kadın olmak mı daha zor yoksa hiç evlenmemiş bir kadın olmak mı daha zor? Neden?
19. Evli bir kadın olsaydım şu sorunları daha çok yaşırdım ve şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?
20. Hiç evlenmemiş kadınlara karşı toplumun bakış açısını nasıl değerlendirirsiniz?

-Resmi Evlilik Olmaksızın Birliktelik Yaşayan Kadınlara Yönelik Sorular

1. Yaşınız, eğitim durumunuz, mesleğiniz?
2. Çalışıyor musunuz, gelir kaynağınız nedir?
3. Kiminle yaşıyorsunuz? Haneye gelir getiren kaç kişi var?
4. Haneye giren gelir ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?
5. Haneye giren gelirin yetersiz olması durumunda komşu, aile, akraba şeklinde enformel destek mekanizmalarından destek alıyor musunuz?

6. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir? Üzerinize kayıtlı mülkiyet kaydı ya da gayrimenkul var mı?
7. Sosyal güvenliğiniz var mı? Sosyal güvenlikten kim üzerinden yararlanıyorsunuz?
8. Sosyal yardımlardan yararlanıyor musunuz?
9. Siyasal yaşama katılım açısından ne derece etkinsiniz? Kadınların siyasal yaşamdan dışlandığını düşünüyor musunuz?
10. Kadın dayanışma derneklerine üye misiniz ya da üye olma isteği söz konusu oldu mu?
11. Evlilik ve işgücüne katılım arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Yani evlilikle birlikte kadınların çalışma yaşamında daha az yer aldıklarını düşünüyor musunuz?
12. Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşamının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
13. Evli olmadan birlikte yaşama durumuna toplumun bakış açısını nasıl değerlendirirsiniz?
14. Evli olsaydım şu sorunları daha çok yaşadım ve şu sorunları da yaşamazdım dediğiniz durumlar söz konusu mu?
15. Evliliğe olan ilginin azalması ve evlilik yaşının yükselmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
16. Bu toplumda size göre boşanmış bir kadın olmak mı daha zor, eşi vefat etmiş bir kadın olmak mı daha zor yoksa hiç evlenmemiş bir kadın olmak mı daha zor? Neden?
17. Resmi evlilik olmaksızın birlikte yaşama durumu ile kendinizi daha özgür veya kısıtlı hissettiğiniz durumlar söz konusu mu?
18. Resmi evlilik olmaksızın beraber yaşama durumunda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
19. Ailenizin veya yakın çevrenizin birlikte yaşama durumunuza yaklaşımları?
20. Sizce evlilik öncesi birlikte yaşamının evliliğe olumlu ve olumsuz katkıları neler olabilir?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Pınar YAVUZ

Doğum Yeri: Şebinkarahisar/Giresun

Doğum Tarihi: 10/ 01/1993

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans (2012-2017) : Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü